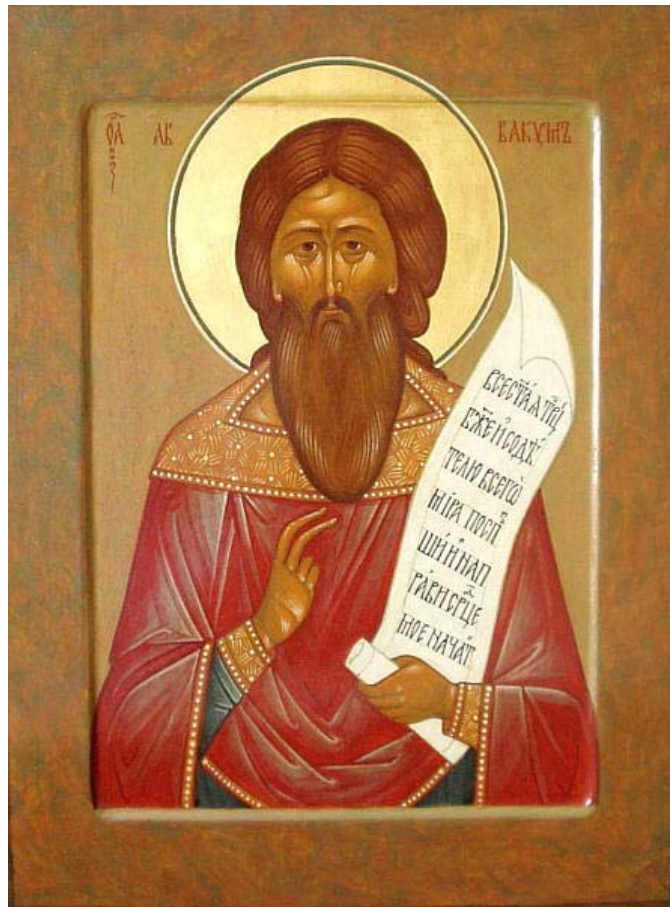

Bruken av gerundium og aktive partisipper i den gammelrussiske teksten Erkebiskop Avvakums selvbiografi

Av
Kajsa U. R. Köller

Hovedfagsoppgave i russisk
Institutt for østeuropeiske og orientalske studier
Universitetet i Oslo 2004 Høst

FORORD	4
FORKORTELSER	5
1.0 INTRODUKSJON	7
1.1 ENDRINGER I DET RUSSISKE SPRÅKET.....	7
1.2 MORFOLOGISKE ENDRINGER VED DET RUSSISKE VERBET	10
1.3 ERKEBISKOP AVVAKUM PETROVIČ KONDRATEV OG HANS SELV BIOGRAFI.....	12
1.4 REDAKSJONENE.....	15
1.5 HVORDAN JEG HAR UNDERSØKT TEKSTEN	16
2.0 VERBKLASSENE	22
2.1 LESKIENS KLASSE I:	22
2.2 LESKIENS KLASSE II:	23
2.3 LESKIENS KLASSE III:.....	24
2.4 LESKIENS KLASSE IV:.....	24
2.5 LESKIENS KLASSE V OG BLANDINGSFORMENE:	25
3.0 DET SPESIELLE VED AVVAKUMS SPRÅKBRUK.....	26
3.1 KIRKESLAVISKE TREKK I AVVAKUMS ŽITIE	28
3.2 SPESIELLE MORFOLOGISKE TREKK I AVVAKUMS TEKSTER	30
3.3 DIALEKTALE TREKK	33
3.4 OPPSUMMERING	34
4.0 DE PARTISIPIALE FORMENE AV VERBET	35
4.1 PRESENS PARTISIPP AKTIV	37
4.2 ANALYSE AV PPA I ŽITIE AVVAKUMA.....	44
4.4 OPPSUMMERING	47
5.0 GERUNDIUM	48
5.1 GERUNDIUM PÅ -А/-Я OG -УЧИ/ -ЮЧИ	51
5.2 ANALYSE AV GERUNDIUM PÅ -А/-Я OG -УЧИ/ -ЮЧИ I ŽITIE AVVAKUMA	53
5.2.1 Verb som bare danner gerundium med suffiks -учи/-ючи	58
5.2.2 I hvilken kontekst forekommer gerundiene dannet med suffiks -учи/-ючи.....	59
5.2.3 Verb som bare danner gerundium med suffiks -а/-я.....	65
5.2.4 I hvilken kontekst forekommer gerundiene dannet med suffiks -а/-я	67
5.2.5 Verb som danner gerundium med både suffiks -учи/-ючи og suffiks -а/-я	69
5.3 EVALUERING AV DATA	71
6.0 HVA HAR SKJEDD MED GERUNDIENE?	75
6.1 IMPERFEKTIVE VERB SOM MANGLER GERUNDIER I MODERNE RUSSISK	75
6.2 GERUNDIER SOM HAR GÅTT OVER TIL ANDRE ORDKLASSE	78
7.0 KONKLUSJON OG EVALUERING AV DATA.....	80

APPENDIKS	82
EN OVERSIKT OVER PRESENS PARTISIPP AKTIV I KORTFORM OG LANGFORM I AVVAKUMS SELVBIOGRAFI.....	82
I. GERUNDIER PÅ – (J)A	82
<i>I.I Verb fra klasse I.....</i>	82
<i>I.II Verb fra klasse II.....</i>	82
<i>I.III Verb fra klasse III.....</i>	82
<i>I.IV Verb fra klasse IV.....</i>	84
<i>I.V Leskiens klasse V og blandingsformene.....</i>	87
II. GERUNDIER PÅ – UČI	89
<i>II.I Verb fra klasse I.....</i>	89
<i>II.II Verb fra klasse III.....</i>	89
III. PRESENS PARTISIPP AKTIV I LANGFORM OG KORTFORM (OBLIKE KASUS)	90
<i>III.I Verb fra klasse I.....</i>	90
<i>III.II Verb fra klasse III.....</i>	90
IV. GERUNDIER PÅ -VČI	93
<i>IV.I Verb fra klasse I.....</i>	93
REFERANSER.....	94
KILDER	94
LITTERATUR.....	94
OPPSLAGSVERK.....	99
INTERNETTSIDER.....	99

Forord

Dette arbeidet er et resultat av flere års studier ved Institutt for østeuropeiske og orientalske studier.

Jeg vil først og fremst takke min veileder Professor Jan-Ivar Bjørnflaten som ga meg ideen til oppgaven og som hjalp meg vel i mål. Jeg vil videre takke mine forelesere både i Norge og i Russland som på mange måter har delt av sine kunnskaper, og ikke bare kunnskaper om det russiske språk, kultur og historie. Takk for at studiet mitt har vært så interessant og lærerikt.

I tiende etasje har jeg har levd store deler av mitt liv de siste årene, og jeg vil derfor gjerne takke alle som har delt lesesal med meg i denne perioden. Jeg er veldig glad for at jeg har blitt kjent med dere alle sammen. Et bedre lesesalsmiljø må man lete lenge etter.

Mange takk til May-Lill Skogli som har lest korrektur på oppgaven min, og til Iselin Stensdal som i innspurten hjalp meg med å oversette Ludolfs *Grammatica Russica*.

Takk til min familie som har støttet meg gjennom hele studiet.

Abaraka baake Famara. Alamaa i siimaayaa la.

Forkortelser

1(sg./pl.)	første person (singular/plural)
2(sg./pl.)	andre person (singular/plural)
3(sg./pl.)	tredje person (singular/plural)
A	akkusativ
anim.	animatum
bf	bestemt form
D	dativ
f	femininum
flr/énr	flerretnings- og enretningsverb
G	genitiv
I	instrumentalis
inanim.	inanimatum
inf	infinitiv
ipf/pf	imperfektivt og perfektivt verb
kf	kortform
krksl.	kirkeslavisk
lf	langform
m	maskulinum
N	nominativ
n	nøytrum
P	preposisjonalis
pl	pluralis
PPA	presens partisipp aktiv
PPP	presens partisipp passiv
PretPA	preteritum partisipp aktiv

PretPP	preteritum partisipp passiv
red. A	redaksjon A: Pustozerskij Sbornik Družinina
red. B	redaksjon B: autografen er ukjent
red. V	redaksjon V: Pustozerskij Sbornik I. N. Zavoloko
sg	singularis
ubf	ubestemt form
V	vokativ
østsl.	østslavisk

1.0 Introduksjon

1.1 Endringer i det russiske språket

Det russiske språket har i likhet med de fleste andre levende naturlige språk i verden gått gjennom store endringer de siste tusen årene. Endringene er i grove trekk forårsaket ikke bare av språkets indre dynamiske karakter, men også betinget av det faktum at språket har endret seg i samspill med andre språk, folk og kulturer og under påvirkning fra disse. For russisk gjelder dette alt fra tyrkisk, kirkeslavisk, tysk, fransk og, ikke minst i dagens russisk, av engelsk. Motivasjonen for disse endringene kan blant annet være av både politisk, kulturell og religiøs art.

Endringene som har funnet sted i tidenes løp er alle av forskjellig karakter og har utartet seg på forskjellig vis hos de enkelte språk. Det er allikevel mulig å trekke noen generelle linjer for hvordan de naturlige språkene har endret seg. De aller viktigste typene for språklige endringer er som følger (Bjorvand 1996:283): lydendringer, syntaktiske endringer, endringer i ordforrådet, semantiske endringer og morfologiske endringer.

Nedenfor vil jeg gi en skisse over de viktigste endringene i det russiske språk som helhet. Videre vil jeg i større grad fordype meg i de morfologiske endringene. Hvilken vinkling jeg kommer til å ha, vil jeg komme tilbake til nedenfor.

For at dette ikke skal bli altfor omfattende har jeg sett meg nødt til å begrense meg i tid. Bjørnflaten har i sin *Innføring i slavisk og russisk språkhistorie* (forelesningsnotater) delt inn de forskjellige periodene i slavisk og russisk språkhistorie på denne måten, med påfølgende absolutt kronologi:

- I. Indoeuropeisk: Den indoeuropeiske periode: frem til 3000–2500 f. Kr.
- II. Endringer som omfatter flere, men ikke alle indoeuropeiske språk: Oppløsningen av den indoeuropeiske enhet: etter 2500 f. Kr frem mot 1500 f. Kr.
- III. Endringer som bare omfatter baltisk og slavisk: Utskillelse av balto-slaviske dialekter: 1500 f. Kr.-500 f. Kr.
- IV. Endringer som omfatter de slaviske språkene i den forstand at betingelser og resultat av endringene er sammenfallende i samtlige slaviske språk: Eksistensen av urslavisk som en etnolingvistisk enhet: 500 f. Kr.-400 e. Kr.

- V. Endringer som omfatter alle slaviske språk, men hvor kun betingelsene, ikke endringenes resultater, er sammenfallende i samtlige slaviske språk: Sen urslavisk: 400–800 e. Kr.
- VI. Endringer som kun omfatter grupper av slaviske språk, to eller flere: Konsolideringen av de slaviske språkgruppene: 800–1100 e. Kr.
- VII. Endringer som kun omfatter enkeltspråk: Enkeltspråklig utvikling: etter år 1100.

I min skisse har jeg valgt å fokusere på de endringene som har inntruffet i perioden fra ca 800-tallet til i dag, det vil si i den perioden de slaviske språkgruppene konsolideres. Jeg vil likeledes bare ta for meg de endringene som finnes sted på østslavisk grunn.

Lydendringer:

Man deler gjerne disse endringene inn i to deler (Bjorvand 1996:284 ff.), på den ene siden de betingede lydendringene, på den annen side de ikke-betingede lydendringene. Noen endringer er betinget av et annet fonem. I østslavisk har vi et eksempel på denne sorten endring ved overgangen $e \rightarrow o$, der e har blitt velarisert under aksent og foran hard konsonant (Bjørnflaten 1995:33). Andre endringer er betinget av prosodiske forhold som for eksempel trykk i ordene (Bjorvand 1996:285). I østslavisk der man skiller mellom trykksterke og trykksvake stavelser, gir dette seg utslag i de svake jerenes bortfall, og de sterke jerenes sammenfall med vokalene e og o . Først etter at denne endringen har inntruffet, gir det mening å snakke om et russisk språk. Av ikke-betingede endringer kan man nevne bortfall av anlydende j - foran u -. Ikke-betingede endringer av denne typen derimot er ikke veldig vanlige (ibid. 290).

Syntaktiske endringer:

Kasussystemet har alltid inntatt en helt sentral posisjon i det russiske språket. Dette viser seg blant annet hos adjektivene. De har i dag tre ulike syntaktiske funksjoner: attributiv, appositiv¹ og predikativ. Adjektiver i lang form kan forekomme i alle funksjoner, mens adjektiver i kort form bare kan være i predikativ funksjon. Så sent som på 1800-tallet kunne man finne eksempler på kort form i appositiv funksjon, men i dag er lang form absolutt regel. Kort form i moderne russisk opptrer bare i nominativ som følge av denne spesialiseringen til predikativ. I grunntallenes syntaks har vi reflekser av den gamle dualisbøyningen, ved at man har den gamle dualisendelsen etter tallene 2, 3 og 4 i nominativ (akkusativ).

¹ eks.: Теперь мы живём в квартире, *более красивой*, чем раньше (Mathiassen 1990:105).

Endringer i ordforrådet og semantiske endringer:

Utviklingen i samfunnet har bidratt til en rekke endringer i det russiske språket. I forbindelse med standardiseringen av det moderne russiske standardspråk, kan man blant annet nevne perioden under Peter den store, der man hadde en enorm utvikling på mange områder i samfunnet, noe som krevde en rekke nye terminologier (Filin 1981:114). En av hovedtendensene i denne perioden var berikelsen av vokabularet. Utviklingen innen industri, håndverk, vitenskap og kultur førte til at gruppen med abstrakte substantiver vokste spesielt fort (ibid.114). Likeledes var det kvalitative endringer i leksika. Det må nevnes at det i mange tilfeller ikke bare var nydannelser man tok i bruk, ofte fikk de ordene man allerede hadde ny betydning. Alt i alt utgjør denne perioden første etappe på veien til å forene kirkeslaviske, russiske og andre utenlandske elementer. Til sammen representerer utvidelsen av ordforrådet, den semantiske utviklingen og interaksjonen av slaviske, spesielt russiske ord og lånord den forberedende etappen til den neste epoken i språkhistorien (ibid. 115). I dagens Russland, som i resten av verden, har derimot den kolossale påvirkningen fra den engelskspråklige kultursfære ført til en rekke nydannelser i det russiske språket, et av uttrykkene fra en av mine fagbøker kan tjene som eksempel på dette: *оказиональн(-ая)* fra eng. *occasionally* (Živov 2004:154).

Som man ser gjennom denne grove skissen over endringer i det russiske språket, har det skjedd utrolig mye opp gjennom tidene. Men det er ikke bare på disse områdene at det har vært endringer. Som sagt tidligere vil jeg konsentrere meg om de morfologiske endringene i østslavisk, og i det russiske språket spesielt:

Morfologiske endringer:

De morfologiske endringene i slavisk språkhistorie er store på mange måter (og jeg vil nå komme til å bevege meg utenfor de rammene jeg har satt ovenfor). De mest iøynefallende morfologiske endringene innenfor de nominale klassene kan sees hos substantivene og adjektivene der bøyningssystemet og bøyningsmønsteret har blitt betraktelig enklere.

For gammelrussiske og kirkeslaviske substantiver har det hele tiden vært tradisjon for å dele dem inn i stammetyper etter indoeuropeisk mønster (det var i gammelrussisk fem stammetyper, fire vokaliske og en konsonantisk med en rekke underavdelinger) i motsetning til dagens inndeling i tre deklinasjoner. At man har fjernet seg fra stammesystemet og gått over til et system basert på kasus, viser seg blant annet i dagens tredje deklinasjon, der nesten

alle substantivene består av femininer (*путь* og *пламень* er de eneste maskuline unntakene, i tillegg har vi de ti intetkjønnsordene som ender på *-мя* som for eksempel *имя, знамя*).

I gammerussisk, som i dag, bøyde man substantivene i kasus, men man hadde i tillegg til dagens seks kasus vokativ, denne er i dag bare bevart i reliktfomer som for eksempel *Боже, Отче* og *Господи*. Man kan videre se en utvikling ved at 2. palatalisering ikke lenger trer i kraft i bøyingsmønsteret. Denne endringen innebærer at velarene *κ, ɣ* og *x* etter *ě*² gikk over til henholdsvis *ɥ, ʒ* og *ʒ* (Schmalstieg 1976:39 ff):

*koinā > wäHf

*koil- > wäk+

*ghoil- > Qäkj

Russisk står dermed i særstilling i forhold til de andre østslaviske språkene (hviterussisk og ukrainsk) og sydslavisk, der denne alternasjonen fortsatt er bevart.

I kirkeslavisk så vel som i gammelrussisk hadde adjektivene både korte og lange former i likhet med moderne russisk, men i motsetning til i dag ble begge formene bøyd i kasus, tall og kjønn. Mange av de samme endringene som gjaldt for substantivene gjelder også for adjektivene (bortfall av dualisbøyning, opphøring av 2. palatalisering og så videre). Den viktigste endringen som er spesifikk for adjektivene er at man har sluttet å bøye de korte formene i kasus. Som nevnt ovenfor har dette i tillegg syntaktiske årsaker, ved at adjektiver i kort form i dag bare kan brukes i predikativ stilling.

1.2 Morfologiske endringer ved det russiske verbet

Den mest påfallende utviklingen derimot i slavisk språkhistorie og i russisk spesielt, finner man ved verbene. Verbet tilhører den mest komplekse og ruvende ordklassen i det russiske språk (Bukatevič 1974:187).

Verbet som morfologisk kategori har fjernet seg lengst fra urslavisk i sammenligning med de andre ordklassene, noe som er spesielt tydelig ved utviklingen av fortidsformene. Denne utviklingen kan vi følge fra de eldste kirkeslaviske tekstene frem til i dag (Kiparsky 1967:220 ff.). Generelt inntar verbet en særstilling ved at det har en avgjørende innflytelse ikke bare på generell orddannelse, men også på selve setningen. Den russiske termen for verb er *glagol*, en oversettelse av det latinske ordet *verbum*, men flere har ment at denne termen er for snever.

² Det vil nærmere bestemte si etter de som har et diftongisk opphav fra de indoeuropeiske *oi* og *ai* som hadde blitt monoftongiserte og gått sammen med den allerede eksisterende *ě*.

Man har derfor foreslått å bytte den ut med termer som *imja dejstvija* eller *imja dejstvennoe* (Vinogradov 1972:337), termer som ville ha favnet om de mangfoldige funksjonene et enkelt verb kan ha i forskjellige syntaktiske situasjoner blant annet.

I kirkeslavisk og gammelrussisk var verbet karakterisert ved bøyninger i person, modus, tempus, tall, kjønn og genus. De gammelkirkeslaviske verbene er delt inn i to hovedgrupper:

- I. Finitte verbalformer: Presens, imperativ, imperfektum og aorist.
- II. Infinitte verbalformer: Presens partisipp aktiv, preteritum partisipp aktiv, perfektum partisipp aktiv (m/hjelpeverb), presens partisipp passiv, preteritum partisipp passiv og verbalsubstantiv.

De finite verbformene har i motsetning til de infinitte personalendelser. I tillegg til disse verbformene har man også de ubøyelige formene infinitiv og supinum.

Aspektsystemet som vi kjenner det i moderne russisk hadde på dette stadiet ennå ikke utviklet seg fullt ut. Istedenfor å snakke om imperfektive eller perfektive verb, snakker vi gjerne om verb med imperfektivisk eller perfektivisk betydning. For å kompensere for mangelen på aspekt som et middel for å uttrykke tid, hadde man istedenfor flere fortidsformer. I alt hadde man i østslavisk fire forskjellige fortidsformer, derav to var syntetiske, aoristen og imperfektum, og to analytiske (med hjelpeverb), pluskvamperfektum og perfektum.

Imperfektum er et slavisk fenomen som mangler sidestykke i andre indoeuropeiske språk (Bjørnflaten 2002a:31). Denne verbformen kan sammenlignes med preteritum av imperfektivt aspekt i dagens russisk. Imperfektum var den første preteritumsformen som forsvant i østslavisk, og denne prosessen tok til allerede i det 11. og 12. århundre. En årsak til dette var muligens at man som følge av en kontrahering av en rekke bøyningmønstre begynte å blande imperfektum og aorist.

Aoristen på sin side holdt seg i noen århundrer til. Man kan si at den tilsvarer dagens preteritumsform i perfektivt aspekt. Aoristene kan man dele inn i fire forskjellige grupper. Av de fire forskjellige aoristtypene, rotaorist, primær sigmatisk aorist, sekundær sigmatisk aorist og yngre sekundær aorist, er det bare de to siste som er relevante for de gammelrussiske tekstene. Rotaoristen var den aoristformen som tidligst gikk ut av språket, den var allerede i de aller eldste tekstene veldig sjelden. I østslaviske tekster finner vi verken eksempler på rotaorister eller primær sigmatiske aorister.

For de analytiske preteritumsformene har utviklingen vært av en litt annen karakter, da vi har relikter av denne formen i dagens russisk. Både pluskvamperfektum og perfektum gikk inn i konstruksjoner med hjelpeverb (pluskvamperfektum = imperfektum eller aorist av , snb + k-partisipp, perfektum = presens av , snb + k-partisipp). Utviklingen har sammenheng med at hjelpeverbene forsvant. Igjen stod vi med k-partisippet eller perfektum partisipp som det heter. På denne måten har russisk ikke bare måttet gi slipp på gamle grammatiske kategorier, utviklingen har gitt grammatiske nydannelser i retur. Ved at hjelpeverbene forsvant i konstruksjonene av pluskvamperfektum og perfektum, fikk vi en ny preteritumsform bestående av dette partisippet (k-partisippet), en konstruksjon vi i dag kjenner som den eneste fortidsformen. Fra de samme formene fikk vi også dagens kondisjonalis.

Det russiske verbet har på denne måten, i sammenligning med de andre slaviske språkene fjernet seg langt fra de gamle preteritumsformene ved at det gamle systemet har blitt byttet ut med et helt nytt (Kiparsky 1963:220).

Ikke bare preteritumsformene har gått gjennom en rekke forandringer. En viktig nydannelse som jeg med hensikt ikke har kommet innpå ovenfor, men som er helt essensiell i russisk språkhistorie, er dannelsen av den nye grammatiske kategorien gerundier. Gerundiene har sitt opphav i de finitte verbalformene og har en helt unik posisjon i språkhistorisk sammenheng.

Som følge av den radikale utviklingen av verbalsystemet har verbet alltid vært en klasse som har fascinert og utfordret filologer opp gjennom tidene, og det er spesielt dannelsen av de nye kategoriene som har engasjert språkforskerne. I likhet med mange andre har også jeg latt meg fascinere av dette, og det er nettopp den sistnevnte innovasjonen, gerundium, jeg vil ta for meg i det følgende prosjektet:

”Bruken av gerundium og aktive partisipper i den gammelrussiske teksten Erkebiskop Avvakums selvbiografi”

1.3 Erkebiskop Avvakum Petrovič Kondratev og hans selvbiografi

Gerundier er som tidligere nevnt av en relativt ung forekomst. Som grammatisk fenomen, er emnet enormt og som følge av dette har jeg valgt å begrense prosjektet mitt med å ta utgangspunkt i en gammelrussisk tekst: *Žitie Avvakuma* av Erkebiskop Avvakum Petrovič Kondratev (20.11.1620–14.4.1682). Denne teksten utgjør det første russiske forsøket på en selvbiografi.

Et problem for språkhistorikere har hele tiden vært at vi har manglet autentiske autografer³ av gammelrussiske tekster. Vi har hatt en rekke avskrifter som forskerne har kunnet arbeide med, men man har aldri kunnet være hundre prosent sikre på hvilke av de ortografiske, morfologiske og syntaktiske særtrekkene som er originale og hvilke som har blitt tilført i senere avskrifter. Autografer av forfattere fra 1100-tallet til 1600-tallet finnes nesten ikke. Men det er heldigvis noen unntak, og da spesielt fra 1600-tallet (Zavoloko 1975:VII ff.). Avvakums verk utgjør noen av disse unntakene. Til dags dato har vi tre originale håndskrifter av hans selvbiografi i forskjellige redaksjoner, i tillegg til originale håndskrifter av en rekke andre verker av erkebiskopen.

Avvakums tekster har dermed gitt forskere av både språk og litteratur en unik mulighet. Det er første gang vi får et eksempel på hvordan en gammelrussisk forfatter arbeider og skaper sine verker, ved at vi har hatt tilgang til de viktigste redaksjonene hans i originalutgaver:

(...) три редакции Жития — не «варианты» одного и того же текста, а разные стадии эволюции стиля Аввакума, развивавшегося в соответствии с литературной позицией писателя (Merkulova 1977:331).

At jeg har hatt tilgang til en kopi av Avvakums autograf er en av grunnene til at jeg har valgt ut denne teksten. Men det er flere grunner til at selvbiografien er et godt utgangspunkt for å studere språket og spesielt gerundier i russisk språkhistorie. Den første grunnen har jeg allerede nevnt; vi har en original av hans tekst. For det andre utgjør Avvakums språk en viktig faktor:

Трудно сомневаться в том, что в литературном творчестве Аввакума в силу необыкновенной мощи и широты его стиля нашли острое, хотя и индивидуальное, выражение общие процессы истории русского литературного языка в XVII в. (Vinogradov 1958:24)

I kunstneriske tekster som Avvakums tekst i bunn og grunn er, har forfatteren i større grad frihet til å velge sitt eget språklige uttrykk. På den måten skiller den seg ut fra vitenskapelige tekster ved at forfatterens språk er individuelt. Det er videre en kjent sak at dialekter og muntlige språk på den ene siden bevarer arkaismer, mens de på den andre siden utvikler nye vendinger, som ikke er kjent i det litterære språket, men som er interessante for språkhistorien. Avvakums tekster er unike på den måten at de ligger tett opp til det muntlige.

³ Denne termen blir brukt konsekvent i de russiske fagartiklene. Med autograf mener jeg noe som Avvakum har skrevet for hånd. I Norsk riksmålsordbok (1937:133) står det: autograf gr. 'egenhendig skrevet'. Jeg velger å bruke denne termen til tross for den snevre betydningen den har fått i moderne norsk.

Språket hans er veldig uttrykksfullt, og utgjør en utpreget hybrid av kirkeslavisk og russiske dialektismer:

Аввакум открывает сложные формы семантического сплетения и слияния церковно-книжной фразеологии и мифологии с устно-поэтической речью, с народно-мифологическими образами и выражениями, с приемами бытового разговора и сказового повествования (Vinogradov 1958:379).

Det faktum at Avvakum ofte foretrekker å bruke russiske ekvivalenter til kirkeslavisk, er nok en grunn til at teksten er representativ, og derfor et godt valg når man vil studere grammatiske fenomener, og da spesielt utviklingen av verbformene i gammelrussisk fra denne epoken:

У Аввакума глагол представляет интерес, главным образом, с точки зрения словообразования (Černych 1927⁴).

Det er nettopp Avvakums innovative skrivemåte som har gjort ham til et forbilde for senere forfattere. Tekstene hans var forbudt i nesten 200 år, og først i 1861 ble selvbiografien av Avvakum utgitt og man begynte å studere tekstene til ham og hans venn Epifanij.

Selvbiografien er den første i rekken av opptegetelser fra fangelivet i Sibir. Omtrent samtidig som det kom en nyutgivelse av Avvakums *Žitie*, ble også den berømte *Opptegetelser fra det døde hus* av F. M. Dostojevskij (1821–81) utgitt (Terras 1985:95–99). Dostojevskij satte stor pris på Avvakum og hans tekster. Men ikke bare han ble inspirert av Avvakums stil, også blant de andre klassiske russiske forfatterne på denne tiden, for eksempel I. S. Turgenev (1818–83) og L. N. Tolstoj (1828–1910), var det stor interesse for *Žitie*, og tekstene til Avvakum gikk på omgang (Zavoloko 1975:III).

På bakgrunn av de faktorene som er påpekt ovenfor er teksten til Avvakum et glimrende utgangspunkt for å studere gerundier ikke bare i et synkront, men også i et diakront perspektiv, ved at vi ikke bare har et eksempel på hvor langt i utviklingen det russiske språket hadde kommet, men også en linje for hvordan det skulle utvikle seg. Målet mitt med denne oppgaven er å presentere mine undersøkelser av gerundium. Med utgangspunkt i de funnene jeg har gjort i Avvakums tekst vil jeg blant annet prøve å komme nærmere en forklaring på hvorfor det er restriksjoner knyttet til dannelsen av gerundium i dagens russisk.

Jeg vil trekke linjer både fremover til vår tid og bakover til dannelsen av gerundiene. I tilknytning til dette kommer jeg ikke utenom partisippene, da gerundiene opprinnelig er stivnede former av dem.

⁴ Denne henvisningen er tatt fra en mikrofilm tilgjengelig ved Helsinki Universitetsbibliotek.

Studiet mitt vil altså i første rekke være synkront. Da tenker jeg både på den gammelrussiske perioden i språkhistorien, og spesielt perioden rundt 1600-tallet og på moderne russisk, men jeg vil også søke å se på disse fenomenene i et diakront perspektiv. Den synkrone undersøkelsen min vil dermed hjelpe meg i arbeidet med å se på de historiske linjene.

1.4 Redaksjonene

Blant Avvakums mer enn 80 verker er det selvbiografien hans som er den mest sentrale, og som er den teksten jeg har beskjeftiget meg med her. Avvakum har arbeidet med de forskjellige utgavene av *Žitie* kontinuerlig fra ca. 1669 til 1675. Mens han skrev disse utgavene var han i eksil i Pustozerk. I dag har vi oversikt over fire forskjellige redaksjoner av *Žitie*⁵:

- I. *Prjanišnikovskij spisok* – denne redaksjonen er den korteste. Avvakum selv kaller boka *Kniga bytija*.
- II. Redaksjon B (1672) – autografen av denne utgaven er ikke bevart til vår tid. Man trodde først at dette var den andre redaksjonen, men man fant etter hvert ut at dette var den første utgaven. Man valgte å beholde de gamle betegnelsene for ikke å skape forvirring.
- III. Redaksjon A (1673) – *Pustozerskij Sbornik Družinina* (ŽA red. A). Denne redaksjonen bygger på red. B.
- IV. Redaksjon V (1675) – (*Kniga života večnago*) utgjør den lengste og mest bearbejdede redaksjonen. *Pustozerskij Sbornik I. N. Zavoloko* (ŽA red. V). Jeg har tatt utgangspunkt i denne redaksjonen.

Det finnes, jamfør ovenfor, fire kjente grunnleggende redaksjoner av selvbiografien. Av disse har vi kjennskap til tre autografer. Autografen til red. B har etter all sannsynlighet gått tapt, men vi har uttallige avskrifter av både den og de andre tre redaksjonene.

Den første redaksjonen *Prjanišnikovskij spisok* er den eldste og korteste versjonen, og den skiller seg helt ut fra de tre påfølgende redaksjonene. Autografen til denne ble funnet av V. I. Malyšev. Han hadde kommet over 40 nye avskrifter av selvbiografien og blant disse var den spesielle – *Prjanišnikovskij spisok*.

⁵ Hos Demkova kan man finne en fullstendig oversikt over alle redaksjonene og avskriftene: Demkova, N. S. (1974): *Žitie Protopopa Avvakuma*. Leningrad: Leningradskij universitet.

Autografen av red. A finnes i en samling fra 1672. Den ble funnet av den kjente historikeren V. G. Družinin i 1912. Han hadde fått tak i en samling bestående av tekster fra fanger i Pustozerk og håndskriften viste seg å være en samling av fangenes autografer. Blant tekstene var *Žitie Avvakuma* og *Žitie Epifanija* (første del). Samlingen med håndskrifter er bedre kjent som *Pustozerskij sbornik Družinina* (ŽA red. red A).

Man trodde lenge at også autografen til red V. hadde gått tapt i likhet med red. B, og ikke før i 1966 ble det oppdaget en ny samling tekster. I. N. Zavoloko kom over en håndskrift som også viste seg å være en original håndskrift av Avvakum og Epifanij. Samlingen bestod av begges selvbiografier i tillegg til en rekke andre tekster og varianter. Tekstene befinner seg i dag under oppbevaring i Puškinskij Dom i St. Petersburg. Håndskriftene går under navnet *Pustozerskij Sbornik I. N. Zavoloko* (ŽA red. V).

1.5 Hvordan jeg har undersøkt teksten

I mine undersøkelser har jeg valgt å legge hovedvekten på den siste redaksjonen, red. V, med en nærlesning av autografen i *Pustozerskij Sbornik I. N. Zavoloko* (11–80, ŽA red. V).

Håndskriften inneholder i tillegg til *Žitie Protopopa Avvakuma* selvbiografien til Epifanij og Avvakums verk *Sniskanije i sobranije o božestve i o tvari*. Disse tekstene har jeg ikke tatt med i betraktning i mine undersøkelser.

Den viktigste grunnen til at jeg valgte denne redaksjonen, er fordi den er den lengste og mest bearbejdede av dem alle. Et annet element som var viktig for meg, var å ha direkte tilgang til en kopi av en av autografene. Som følge av dette har red. B vært utelukket. *Prjanišnikovskij spisok* var likeledes uaktuell fordi den er så kort, og fordi den skiller seg så mye ut fra de andre redaksjonene. Jeg ville ha en utgave som er representativ for alle sammen.

Utgangspunktet for mine undersøkelser er av grammatisk karakter (satt i et historisk perspektiv), noe som også utgjør et viktig moment i valget av redaksjon:

Что же касается передачи определенного грамматического значения, то автограф В более чуток к основным изменениям в языке XVII в (Zavoloko 1975:221).

Den redaksjonen som ligger tettest opp til red. V er red. A. De er på mange måter veldig like. En del kapitler har blitt byttet ut i red. V, i tillegg til at en del avsnitt har blitt utvidet og en del ord og vendinger har blitt forandret på. Jeg har dessverre ikke hatt noen tilgang til en autograf av red. A, men jeg har brukt Gudzijs utarbejdede versjon fra 1960 (53–122, ŽA red. A). Med

grunnlag fra autografen i *Pustozerskij Sbornik I. N. Zavoloko* (ŽA red. V.) har jeg kunnet rekonstruere den tilnærmet riktige ortografien i eksemplene mine fra denne redaksjonen:

С точки зрения литературного языка, А – это строительные леса общего замысла, полностью осуществленного в редакций В (Zavoloko 1975:227).

Da jeg skulle gjøre de systematiske undersøkelsene av de infinitte verbformene presens gerundier og presens partisipp aktiv, ble jeg stilt ovenfor en rekke valg. Det gjelder for det første hvordan jeg skulle klassifisere og presentere funnene mine og for det andre hvilken tilnærming jeg skulle ha i forhold til en analyse av dem. Jeg vil nå først gå inn på hvordan jeg praktisk har bearbeidet de forskjellige forekomstene av de gjeldende verbformer før jeg går inn på hva jeg vil legge vekt på i mine analyser.

Jeg har som sagt tatt utgangspunkt i red. V, men jeg har også foretatt en nærlesning av red. A. I mine forberedelser har jeg gjort en parallell lesning av begge disse to tekstene. Jeg har laget en katalog over alle gerundiene i presens og partisippene i presens aktiv jeg har funnet i begge utgavene. De verbeksemplene som finnes i begge redaksjonene har jeg katalogisert under red. V (eks. öbdy (л.34 об.)⁶), de som jeg har funnet bare i red. V under red. V, og de som bare har forekommet i red. A under red. A (eks. pfvĵñfy (s.84, l.1.2)).⁷

Det har videre vært viktig for meg å ta vare på alle særegenhetene ved teksten også ortografisk. Jeg har ikke bare tatt vare på jat (ä) og hard og bløt jer (+, m), men jeg har også prøvd å nærme meg Avvakums håndskrift så godt det lar seg gjøre, jeg har derfor gjengitt *t* med ñ og ikke *n*. For gjengivelse av *i* har Avvakum noen ganger brukt den vanlige *b* noen ganger *ï* og noen ganger *j*, og jeg har i mine eksempler konsekvent fulgt ham. Videre har han brukt både Σ og \j for *o*, og $\ddot{}$ og \acute{u} (veldig sjeldent) for *u*, men aldri *e*. Også her har jeg fulgt Avvakums linje. Enkelte ortografiske trekk var derimot litt vanskeligere å gjengi, blant annet *v* som hos Avvakum ser ut som en firkant, *ju* som hos ham ligner et åttetall og jerene som ikke alltid er like gjenkjennelige i skrift. I disse tilfellene har jeg valgt å bruke

⁶ For å kunne se forskjell på eksemplene fra de to forskjellige redaksjonene har jeg valgt å bruke henvisningene som står originalt i Zavolokos redaksjon for red. V (ŽA red. V), og sidetallshenvisninger på norsk (s.=side, l.=linje), for henholdsvis red. A (ŽA red. A).

⁷ Det kan diskuteres hvorvidt denne metoden er tilfredsstillende som et grunnlag for en statistisk undersøkelse av teksten. Det viktige her er ikke hvor mange ganger hvert enkelt gerundium opptrer i den enkelte teksten, men hvilke verb som forekommer i de enkelte formene og på hvilken måte de opptrer i teksten: altså orddannelse og kontekst.

henholdsvis: d, ., + og m. Der Avvakum har brukt forkortelser på ord, har jeg satt de utelatte bokstavene i parentes, der han har hevede bokstaver, har jeg også det⁸.

For å gruppere de forskjellige verbene mine, har jeg tatt utgangspunkt i Leskiens klassifiseringsmodell av verb som jeg vil skissere nedenfor. Jeg har tatt med alle forekomstene av hvert enkelt gerundium og hvert enkelt partisipp, da jeg synes det er interessant å vise hvor mange ganger de forekommer i teksten.

For å kunne gjøre en analyse av en tekst er det nødvendig å ha noen holdepunkter å gå ut fra, det vil si at man må ha noen kriterier som man kan ta utgangspunkt i for å muliggjøre en analyse: Jeg har derfor valgt å skissere noen problemstillinger jeg vil komme til å behandle nedenfor:

1. Med utgangspunkt i Lomonosovs utsagn om at det bare er kirkeslaviske verb som danner presens partisipp aktiv, hvilke type verb danner nettopp presens partisipp aktiv i Avvakums tekst?
2. Hvilke typer verb danner gerundier med suffiks *-a/я-* og hvilke typer verb danner gerundier med suffiks *-učī-*?
3. Er det noen innbyrdes likhetstrekk mellom de verbene som bare danner gerundier med suffikset *-učī-*, de som bare danner gerundier med suffikset *-a/я-* og de verb som danner gerundier med begge suffiksene? I hvilken klasse hører i så fall disse verbene til?
4. I hvilken kontekst forekommer gerundiene dannet med suffiks *-učī-* og i hvilken kontekst forekommer gerundiene dannet med suffiks *-a/я-*. Er det noen sammenheng mellom bruken av disse forskjellige formene og det semantiske innholdet i teksten?
5. Hva har skjedd med presens gerundiene og presens partisippene i det moderne russiske standardspråket?

Et spørsmål som vil være sentralt gjennom hele oppgaven, og som vil fungere som en rød tråd i gjennomgangen av hvert enkelt av de problemstillingene jeg har gått gjennom ovenfor, er forholdet mellom såkalte kirkeslaviske elementer og rent østslaviske elementer i *Žitie*.

⁸ Se side 20 og 21 for eksempel på Avvakums ortografi. Sidene er tatt fra autografen for red. V (ŽA red. V.). Den inngår i *Pustozerskij sbornik Zavoloko*.

Вопрос об исторической композиции нового литературного языка – это одна из важнейших проблем, встающих при анализе становления современного русского литературного языка (Živov 2004:26).

Tradisjonelt har dette problemet blitt sett på som et spørsmål om opprinnelsen til det moderne russiske standardspråket. På den ene siden er det flere som går inn for at det russiske språket er en russifisert form for kirkeslavisk, slik det hevdes av B. O. Unbegaun. Det motsatte synspunktet er representert av blant annet Živov. Det går ut på at det moderne russiske standardspråket er av russisk herkomst. Under påvirkning fra kirkeslavisk derimot har man fått en del kirkeslaviske ”fremmedelementer” i språket (Živov 2004:26). Et av mine mål i denne undersøkelsen er å se hvordan dette forholder seg i Avvakums *Žitie*.

Jeg har dermed delt inn prosjektet mitt i følgende deler:

I kapittel 2.0: ”Verbklassene”, vil jeg presentere Leskiens verbklasser. Det gjør jeg fordi det skal være lettere å få en oversikt over de klassifiseringsmidlene jeg bruker i analysen videre.

I kapittel 3.0: ”Det spesielle ved Avvakums språkbruk”, vil jeg gi bakgrunnen for Avvakums språklige virkemidler. Her vil jeg blant annet gå inn på de elementene som skiller Avvakum fra de andre på sin tid og som gjør ham til en slik innovativ litterat. Jeg vil også sette hans litterære virke i en historisk sammenheng, der dette innvirker på språkbruken.

I kapittel 4.0: ”De partisipiale formene av verbet” og kapittel 5.0: ”Gerundium”, vil jeg gå dypere inn i en analyse av disse morfologiske kategoriene i Avvakums *Žitie* på bakgrunn av de problemstillingene jeg har gitt ovenfor.

I kapittel 6.0: ”Hva har skjedd?”, vil jeg se på hva som har skjedd med de ulike gerundiene i det moderne russiske standardspråket.

I kapittel 7.0: ”Konklusjon og evaluering av data”, vil jeg som tittelen tilsier nøste opp de ulike slutningene fra tidligere kapitler.

но сѣмъ дѣтѣмъ **рѣчь** **лѣтѣ**
Агасъ чикѣмъ каприкѣмъ
прѣмъ хербѣмъ іерѣмъ
ѡсѣмъ ѡсѣмъ **прѣмъ**
ѡсѣмъ посѣмъ, дѣтѣмъ
ка сѣмъ ѡсѣмъ **рѣчь**
іерѣмъ прѣмъ, ѡсѣмъ
ка сѣмъ прѣмъ, ѣтѣмъ
Агасъ ка сѣмъ **рѣчь**
ѡсѣмъ **рѣчь** **лѣтѣ** до
сѣмъ, алѣмъ ѡсѣмъ
лѣмъ алѣмъ, по
лѣмъ алѣмъ ѡсѣмъ
сѣмъ ѡсѣмъ **рѣчь** **лѣтѣ**
ка сѣмъ, алѣмъ
лѣмъ прѣмъ, алѣмъ
ѡсѣмъ **рѣчь** **лѣтѣ**
ѡсѣмъ **рѣчь** **лѣтѣ**
сѣмъ **рѣчь** **лѣтѣ**

Якоже^и
 прѣзопѣ^и понуж^е
 бысть житіе свое на ти
 сѣти, и чоло^и вѣдѣніемъ^и
 понеже^и оцѣ^и е^иму^и дѣш^иной^и
 инокъ, да не забвѣнію пре
 дано^и буде^и а^иб^ило^и в^иж^ие^исе^и
 то^и ра^и понуж^е быти^и
 о^иб^ие^и а^ип^ич^иь^и на^и ма^и
 пу^ид^ис^ие^и

2.0 Verbklassene

De gammelrussiske og kirkeslaviske verbene har hovedsakelig blitt klassifisert på to måter, enten på grunnlag av presensstammen eller på grunnlag av infinitivsstammen. Et av systemene som har blitt dannet, er klasseinndelingen til A. Leskien.

Som et hjelpemiddel til min analyse av presens gerundier og partisipper i *Žitie Avvakuma* har jeg valgt å benytte hans system, som tar utgangspunkt i presensstammen. Jeg har brukt hans inndeling i fem klasser til å klassifisere de forskjellige verbene jeg har funnet i den gjeldende teksten, og det er disse klassene jeg vil referere til senere i oppgaven. Oversikten over de forskjellige klassene har jeg hentet fra V. Kiparskys *Russische Historische Grammatik* fra 1967. De fire første gruppene består av tematiske verb, den siste av atematiske:

2.1 Leskiens klasse I:

Denne klassen inneholder uproduktive primærverb som i presens kjennetegnes med temavokal *-e-* eller *-o-*. Disse verbene har enten én stamme (med utlydende konsonant) eller to stammer (en presensstamme med utlydende konsonant og en infinitivsstamme som for det meste ender på *-a*):

2.1.1 Verb med én stamme

Presensstamme på -d

,htcñb 'slentre' - ,htl" - ,htltñ >
,htl"xb (s.78, l.6)

jññb 'gå' - jl" - jltñ+ > jl"xb (л.17)

Presensstamme på -b

скресту 'skrape' - скребу - скребѣт
(Kiparsky 1967:198)

Presensstamme på -t

xcñb 'lese' - xmñ" - xmñtib >
xñ"xb (л.115 об.)

Presensstamme på -s

ñhycñb 'riste' - ñhyc" - ñhyctñ >
ñhycsbcy (л.81)

несту 'bære' - несy - несѣт (Kiparsky
1967:199)

Presensstamme på -z

dtpñb 'kjøre' - dtp" - dtptñ >
dtp"xb (л.45 об.)

*Presensstamme på -k (1. palatalisering har
inntruffet her)*

cäxm 'piske' - cär" - cäxtñ > cärüb
(л.8.)

ñäxm 'renne' - ñär'' - ñäxtñ >

ñtr''шт (s.56, l.18)

Presensstamme på -g (lydendring z→ ж)

беречь 'bevare' - березу - бережёт (Kiparsk 1967: 200)

2.1.2 Verb med to stammer

De fleste verbene i denne gruppen med to stammer hadde allerede i kirkeslavisk en stamme på -a og en med avlyd -e/ь, -o/ь.

брать 'ta' - беру - берём (Kiparsky 1967:200)

öbñb 'leve' - öbd'' - öbdtñ > öbdy (л.34 об.)⁹

ghbyñb 'ta imot' - ghbtvk. - ghbtvktñ > ghbtvky (л.9, л.10)

2.1.3 Sekundært tilsluttede verb

Tiltross for at denne klassen regnes for å være uproduktiv, har en del verb som opprinnelig tilhørte klasse III blitt en del av denne klassen: *обрести 'finne', изобрести 'finne opp', приобрести 'erverve seg', лгать 'lyve', тереть 'gni', ржать 'vrinske', жать 'skjære', стонать 'stønne'* (Kiparsky 1967:201).

2.2 Leskiens klasse II:

I denne gruppen hører verb med infikset -ну-. Alle verbene har -н- i presens. Disse verbene inngår i dag i to store grupper, perfektive semelfaktive verb (der iberegnet intensiv-semelfaktive), og imperfektive mutative verb.

2.2.1 Sekundært tilsluttede verb

Flere verb som opprinnelig har hørt til klasse I og III har blitt en del av denne klassen:

вынуть 'ta ut' (вынять), пнуть 'sparke' (пнуть), проклянуть 'forbanne' (проклясть),

sammensetninger med -вергнуть: for eksempel *отвергнуть 'forkaste' (отверечь),*

sammensetninger med -сягнуть (*досячи*), *застрянуть 'sette seg fast' (застрясть), стать 'bli'.*

⁹ Hvorvidt dette verbet og verbet nedenfor virkelig er representanter for verb med to stammer i klasse I, kan diskuteres, de er i hvert fall av Kiparsky klassifisert på denne måten, og jeg velger å følge hans mønster.

2.3 Leskiens klasse III:

Denne klassen er karakterisert ved presensbøyning på *-e-*, og med endelsene *-ю*, *-y* i presens 1.sg og *-ю(m)*, *-y(m)* 3.pl. Denne klassen består både av uproduktive og produktive verb:

De uproduktive verbene:

Til denne gruppen hører de fleste verb med to stammer:

жсrfñb 'lete etter' - жц" - жцтñ > жцf (л.115 об., s.84, l.22)

гkfrfñb 'gråte' - гkfx" - гkfxтñ > гkfxf (л.47, s.98, l.24)

Enstavelsesverb på *-уть/-ыть* med og uten prefigeringer:

,bñb 'slå' - ,м. - ,мтñ > ,м.xb (2.fotnote s.84, l.6)

Enkelte verb på *-уть* og *-еять*

Isolerte verb:

гäñb 'synges' - гж. - гжтñ > гж.шт (л.9 об., л.17 об.)

De produktive verbene:

I denne gruppen har vi verb på *-ать/-ять* (*-аю/-яю*, *-ает/-яет*) og *-еть* (*-ею*, *-еет*). Nye verb i moderne russisk standardspråk dannes etter mønster fra denne bøyningen. En undergruppe til disse verbene utgjør de sekundære iterativene på *-овать* (*-ую*, *-ует*), *-ывать* (*-ываю*, *-ывает*)

2.4 Leskiens klasse IV:

Verbene i denne klassen tilsvare verbene i dagens andre konjugasjon, endelsene i presens er: *-ишь*, *-ит*, *-им*, *-ите*, *-ят*. Kjennetegnende for denne klassen var en regelmessig konsonantveksling i presens i de tilfeller der *-и-* i stammen kommer foran en vokal. Denne blir da til *-j-* og påvirker konsonanten foran. De konsonantene som ikke berøres av denne endringen er likvidene, *-н-* og følgelig *-j-*. De øvrige konsonantene får disse endringene i presens¹⁰:

Ekte russiske endringer:

т→ч *укоротить* 'forkorte' - *укорочу*

¹⁰ Alle eksemplene nedenfor er, der det ikke er nevnt spesielt, hentet fra Kiparsky (1967: 217 ff.).

д→ж загородить 'inngjerde' - загорожу

Ekte kirkeslaviske endringer:

т→щ сократить 'forkorte' - сокорощу

д→жд жд viser seg bare i verbalsubstantiver og partsipper, заграждение 'sperring'
загражденный 'innesperret'

с→ш просить 'be' прощу

з→ж возить 'kjøre' вожу

ст→щ поместить 'anbringe, plassere' помещу

зд→зж бороздить 'pløye' борозжу

п→пл купить 'kjøpe' куплю

б→бл любить 'elske' люблю

в→вл ловить 'fange' ловлю

м→мл кормить 'mate' кормлю

ф→фл разграфить 'linjere opp' разграфлю

тв→щвл умертвить 'avlive' умерщвлю

De kirkeslaviske konsonantalternasjonene er ikke produktive.

2.5 Leskiens klasse V og blandingsformene:

Denne gruppen består opprinnelig av en rekke atematiske verb. Fra de kirkeslaviske kanoniske tekstene var de følgende verbene de mest frekvente: , snb 'være', dälänb 'vite', lfnb 'gi', æcnb 'spise'. Ofte inkluderes også et femte verb i denne gruppen: bvänb 'ha'

Fra Leskiens klasse V har vi i dag bare to verb: *есть* 'være' og *дать* 'gi'.

Verb som hører til flere klasser er følgende:

хотеть 'ville', *бежать* 'løpe', *читать* 'ære', *реветь* 'brøle', *ушибить* 'slå', *спать* 'sove'.

3.0 Det spesielle ved Avvakums språkbruk

ht gjpfphbñt ghjcñjhäxb. hfitv^o
gjhtöt k.,k. cdjb h^oc^ocrjb ghbhj^lhjb yps^r
db^hifvb abkjcjdcrbv^b ht Σ, sr+ häxb rhfcbñm

Erkebiskop Avvakum Petrovič (л.163)

Avvakum var som kjent en av lederne for de gammeltroende¹¹ som bestod av store deler av den russiske befolkningen. De protesterte mot Patriark Nikons reformer på midten av det sekstende århundre og brøt tilslutt med den offisielle kirken i Moskva. Avvakums protester førte til at han ble forvist til Sibir. Maktkampen mellom kirken og staten fortsatte og førte senere til at Nikon selv kom i unåde hos tsaren. Avvakum ble dermed kalt tilbake til Moskva av tsaren, men nekter å bøye seg for reformene og blir på nytt forvist. Avvakum blir senere dømt til døden i likhet med en rekke andre av hans medforkjempere ved brenning på bålet.

Striden som foregikk mellom Avvakum og de gammeltroende på den ene siden, og Nikon og hans tilhengere på den andre, utgjør kjernen i selvbiografien. Biografien er altså ikke bare en gjengivelse av Avvakums liv fra han er barn til han sitter i eksil i Pustozerk, men det er også et bidrag til den da pågående religiøse og politiske polemikken. For Avvakum var det viktig å spre sitt budskap. I og med at de gammeltroende bestod av mennesker fra forskjellige samfunnslag, var det ikke helt uten relevans hvilket språk han kommuniserte på:

- 1) djñm xñj vñjuj hfc^oölfñm ht kfñbh+crb^v ypsrj^v hb
uhtxt^crbvm hb tdhtbcrb^v hböt jhsv rjb^v jñt^ñ † hf^c ujdjhs
u(j)^c(gj)lm hj k.,db c ghjxbvb lj,hjläñt^k(m)vb üjñt^ñ
ñjuj hflb y j ht ,htu^o Σ rhfchjhäxib j ht ^ohbxböf.
cdjtuj ypsrf h^oc^ocrfuj h^o ghjcñbñt öt vthy uhäihfuj f
df^c dcäüm hf,jdm ü(hbcñj)ds^ü , (j)um ghjcñbñm b
,k(f)ujckjdb^ñ fvbhm (л.163 ŽA red. V).

¹¹ Avsnittene om Avvakum og de gammeltroende er delvis hentet fra *Aschehougs og Gyldendals Store norske leksikon* bind 1 (1990), og delvis fra *A History of Russian Literature* (Terras 1985).

Selvbiografien bærer altså ikke bare preg av å være en selvbiografisk historieskildring, men også av å være et retorisk verk i kampen for den rette troen: Аввакум не только грамотный и бывалый он и представитель известной социальной группы (Černuch 1927¹²).

«Житие» протопопа Аввакума — произведение не только художественно-повествовательное, поэтическое, но и риторическое. Как риторическая проповедь, направленная к экспрессивному воздействию на слушателя, оно создавалось по законам слушателя своей эпохи, по законам его речи и понимания (Vinogradov 1958:379).

Selve levnetsbeskrivelsen er utformet som et helgenvita, der Avvakum fremstiller sitt eget liv fra tidlig barndom til en stilisert gjentakelse av Kristi lidelse.

Avvakum selv var en meget belest og intellektuell person, som var veldig opptatt av å kunne uttrykke seg klart gjennom de språklige midlene han hadde. De språklige virkemidlene som var tilgjengelige for Avvakum, kan man dele inn i to hovedkategorier. På den ene siden de arkaiske formene, som allerede var arkaiske på Avvakums tid: arkaisk leksika, aoristformer, imperfektum, arkaiske former for substantivbøyning osv. På den andre siden det levende dagligdagse språket karakteristisk for midten av det syttende århundre (Merkulova 1977:325). Man befant seg dermed i en situasjon der man hadde to parallelle språk med kirkeslavisk på den ene siden og russisk talespråk på den andre siden (Kovalevskaja 1992:75).

Живая общерусская речь XV— XVI вв. возникла на иной диалектной основе, чем речь жителей Киевского государства. Литературный же язык этого времени с о х р а н и л о с о б е н н о с т и д р е в н е р у с с к о г о я з ы к а ¹³ и т е грамматические и лексические единицы, которые были общими для древнерусского и церковнославянского языков, а затем исчезли из живой речи, в результате чего в о з о б л а д а л а т е н д е н ц и я р а с х о ж д е н и я л и т е р а т у р н о г о я з ы к а с н а р о д н о й р е ч ь ю (Kovalevskaja 1992:74).

På 1600-tallet begynte disse formene i større og større grad å bli én enhet. Den språklige situasjonen ligner derfor mer på forholdene i det moderne russiske standardspråket ved at russisk og kirkeslavisk utgjør én organisk helhet. De fleste regner Avvakums selvbiografi som et godt eksempel på de første stadiene i denne utviklingen:

¹² Denne henvisningen er tatt fra mikrofilm tilgjengelig ved Helsinki Universitetsbibliotek.

¹³ Mellomrommene er laget av Kovalevskaja selv. Der disse forekommer senere i teksten, i tilknytning til et sitat, er det likeledes forfatteren av sitatet, og ikke jeg som har laget dem.

«Житие протопопа Аввакума» ярче, чем другие памятники, свидетельствует о том, что во второй половине XVII в. в письменных памятниках начинают смешиваться элементы двух языковых систем: книжного литературного языка и живой разговорной речи (Kovalevskaja 1992:88).

I den forbindelsen vil jeg sette frem følgende hypotese, som jeg vil komme tilbake til i analysedelene mine i de følgende kapitlene:

I de mest selvbiografiske delene av teksten *Žitie* er Avvakums språk dagligtale. I de delene av verket der han diskuterer religion eller politikk har han et mer gammeldags litterært språk.

3.1 Kirkeslaviske trekk i Avvakums *Žitie*

På 1400-tallet startet en prosess i Russland med en arkaisering av det litterære standardspråket. En av hovedårsakene til dette var reformene i Moskva-staten, som styrket kirkeslavisk ved at de ble forsøkt lagt til grunn også i verdslige tekster (Bjørnflaten 2002b:8).

De arkaiseringene som tok til på denne tiden skyldes til dels språklige forhold som springer ut av en nyorientering innenfor ortodoks teologi. Denne orienteringen sa at det var en direkte forbindelse mellom et ords uttrykks- og innholdsside. Ortografiske endringer i uttrykkssiden kunne dermed endre innholdssiden og selve sannheten (Bjørnflaten 2002b:7). Som følge av dette måtte man blant annet revidere kirkebøkene og oversettelsene fra gresk (ibid 7).

Faktum er at kampen om kirkeslavisk som litterært språk sammenfalt med de ortodokses kamp mot den katolske kirken og mot latin som det liturgiske språket (Kovalevskaja 1992:73). Dette var mer fremtredende i de vestlige østslaviske områdene, enn i de mer østlige. En årsak til det er at man i disse vestlige områdene hadde større kontakt med de katolske landene. I disse områdene ble kirkeslavisk dermed i større grad sett på som en ekvivalent til latin i de katolske landene.

Påvirkningen fra sydslavisk kirkelitteratur i forfatterens språk, der iberegnet Avvakum, fra det femtende til det syttende århundre, kaller man gjerne den andre perioden med sydslavisk innflytelse (Kovalevskaja 1992:69)¹⁴. Den første perioden var i det tiende og ellefte århundre, da storfyrst Vladimir lot seg kristne til den østromerske kirke, og man av den grunn knyttet kontakter til den allerede eksisterende slaviske skriftkultur på Balkan (Bjørnflaten 2002b:5):

¹⁴ De fleste regner derimot denne påvirkningen som en todelt fase, en andre påvirkning og en tredje. Kovalevskaja har her sett på disse to som et hele.

Второе южнославянское влияние сказывается в восстановлении букв, не обозначающих звуков живой русской речи XV-XVII вв.: ѿ, ѡ, ѱ (омега), ≈ (кси), п (пси), ® (фита), ѹ (ижица) в употреблении и смешении ѿ и ѡ, также не обозначающих живых звуков в исследуемый период, в написании слов с плавными до гласных, свойственным южнославянским языкам и не характерном для русского языка, в написании *i* (*и* десятиричного)¹⁵ перед гласными, в то время как в языке предшествующей эпохи *i* употреблялось после *и* восьмеричного¹⁶ (*Ѹисусъ, сѹи*) и в отдельных словах. (...) Под влиянием южнославянских церковных книг в русских памятниках XV-XVI вв. увеличивается количество титлов (надстрочных знаков, указывающих на сокращенное написание слов). (Kovalevskaja 1992:70–71).

Hos Avvakum kan man se reflekser av dette på flere måter. I tekstene hans er det eksempler på alle disse bokstavene i større eller mindre utstrekning: ѿ, ѡ, ѱ, ≈, п, ®, ѹ, Ѻ og ј.

Nasalene ѿ og ѡ som Kovalevskaja understreker ikke hadde noen ekvivalent i det russiske språket på denne tiden, blir ikke brukt av Avvakum i tilknytning til partisippene eller gerundiene. Men de blir brukt ellers i teksten¹⁷. Avvakum bruker nesten aldri *malyj jos* ѡ (bare et eksempel på slutten av ark 57, det vil nærmere bestemt si л.57 об.), men skriver istedenfor den vanlige -ѣ/-у.

Omega ѱ blir derimot brukt frekvent i tilknytning til blant annet prefikser: eks. †лјѹнѱ (л.21), og ellers i begynnelsen av ord: eks. Ѱгѣкѹѹ (л.101). På de første to sidene av selvbiografien er det blitt brukt ј istedenfor omega Ѱ i sammensetningen јн2. Јн2 skrevet med ј og ikke Ѱ er det ellers bare et eksempel på i hele selvbiografien: eks. јндјһѹ (л. 65 об.) (Zavoloko 1975:147). For å gjengi *o* ellers i teksten bruker Avvakum den vanlige ј: eks. , k (ѣ) ѹјсќјдѹ (л.18).

Et trekk som er karakteristisk for sydslaviske tekster er bruken av Ѻ foran vokaler. I *Žitie* er det flere eksempler på denne bruken: eks. , (ј) ѿѺbv+ (л.28 об.), men det finnes også flere eksempler der vi finner den russiske б foran vokaler: eks. cbт (л.18 об.). Med henhold til bruken av ј har vi likeledes en rekke eksempler på dette hos Avvakum: eks. јсгбdfѹ (л.82).

¹⁵ Ѻ er den riktige bokstaven ortografisk.

¹⁶ б er den riktige bokstaven ortografisk.

¹⁷ Jeg har ikke funnet noen eksempler på dette selv, Zavoloko hevder å ha transkribert de nasalene han har funnet i autografen med de østslaviske ekvivalentene -а/-я og -у/-ю (Zavoloko 1975:3).

De øvrige bokstavene som er nevnt ovenfor (≈, π, @, ú) er det eksempler på i Avvakum, men de er i et fåtall (Zavoloko 1975:3).

Et annet trekk som var karakteristisk for tekstene på 1600-tallet var inkonsekvensen i blant annet bruken av fremre jer, ъ og bakre jer, ѣ, noe som også viser seg i Avvakums tekst. Denne inkonsekvensen er forbundet med det faktum at jerene på denne tiden hadde falt bort i svake posisjoner, mens de i sterke posisjoner hadde falt sammen med henholdsvis vokalene *e* og *o*.

Som følge av Avvakums ortografi, har man mulighet til å få et innblikk i en rekke spesielle dialektale og fonetiske trekk (Zavoloko 1975:5).

Mange har fokusert på de forskjellene som eksisterer i *Žitie* mellom de språklige stilene i teksten med kirkeslavisk på den ene siden og russisk talespråk på den andre siden.

Употребление элементов двух языковых систем в тексте одного и того же произведения особенно характерно для памятников второй половины XVII в., так как в это время литературный язык демократизируется, живая речь проникает в различные жанры литературы, в результате чего элементы литературного славянизированного языка оказываются в соседстве с элементами живой разговорной речи, что особенно наглядно представлено в «Житии протопопа Аввакума» (Kovalevskaja 1992:80).

Foreløpig vil jeg bare konstatere at det finnes noen trekk som viser en viss påvirkning, og at dette er noe som viser seg gjennom hele verket: eks. *сsb* (л.4), *с ѣ ѣbt* (л.4 об.), *у* (*кфуј*) *ку* (л.6), *ѣкх ѣшт* (s.90, l.32). Det er ikke sikkert at det her er så fruktbart å gå inn på en oppsummering av alle ordene som oppviser en kirkeslavisk tilhørighet, da det fort kan bli en overfladisk oppramsing av de mange eksemplene på dette. Hvordan de språklige midlene fra kirkeslaviske har innvirket på hans bruk av partisipper og gerundier vil jeg komme tilbake til nedenfor.

3.2 Spesielle morfologiske trekk i Avvakums tekster

Alle de ortografiske trekkene som er presentert ovenfor viser bare en påvirkning fra kirkeslavisk som ligger i overflaten. For å finne ut om teksten har noen dypere forbindelse til kirkeslaviske språkmidler, er man nødt til å analysere teksten på et dypere plan.

I tilknytning til bruken av fortidsformer har Timberlake (1995:25 ff.) gjort nettopp dette, og funnet ut at Avvakum er veldig innovativ i sin bruk av dem. De vanlige arkaiske formene for fortid er aorister og imperfektum, i tillegg til konstruksjonene med pluskvamperfektum og

perfektum. Avvakum bruker i enkelte tilfeller aorister og imperfektum, men det er ytterst sjeldent. Av de 1888 tilfellene av verb i fortid er det bare 10.1 % som er aorist og 1.1 % som er imperfektum (Timberlake 1995:25). Fortidsformen som hovedsakelig blir brukt er det gamle *l*-partisippet, altså den fortidsformen vi kjenner til i dag i moderne russisk standardspråk som den eneste formen. På dette området oppviser dermed ikke Avvakum en sterk tilknytning til et arkaisk stilnivå.

Živov (2004) har gjort undersøkelser av blant annet infinitivene, 2.person presens singularis, adjektiver i nominativ/akkusativ og *a*-ekspansjonen i oblike kasus av substantiver i pluralis i Avvakums *Žitie*. Disse undersøkelsene har han gjort på grunnlag av et enormt skriftlig materiale fra det sekstende og det syttende århundre. I tilknytning til sine undersøkelser av Avvakum har Živov funnet ut at han skiller seg ut fra de andre litteratene på 1600-tallet på flere områder. Disse forskjellene er spesielt tydelige i forhold til bruken av infinitiver:

Особняком стоит Житие протопопа Аввакума, особые риторические стратегии которого обуславливают резкую экспансию инновативных форм инфинитива (Živov 2004:158).

Dette gjelder valget mellom bruken av infinitiv på *-mb* eller *-mu*. Hos Avvakum gir dette seg utslag i at 82,15 % av alle infinitivene i *Žitie* ender på *-mb*, mens de resterende 17,85 % ender på *-mu* (Živov 2004:151). I de aller fleste tekstene fra denne tiden er imidlertid infinitiven på *-mu* dominerende.

Den samme tendensen finner vi i forhold til bruken av personalendelsene i presens 2.person sg. Her står valget mellom den arkaiske formen på *-uu* og den moderne varianten på *-ub*. Formene på *-ub* er dominerende gjennom hele biografien, og helt konkret betyr dette at 16.67 % av alle forekomstene av presens 2.person sg. har endelsen *-uu* (Živov 2004:245).

På grunnlag av dette kan det være interessant å se på beveggrunnene for Avvakums bruk av disse innovative formene. På den ene siden kan man tenke seg at han bevisst ville utvikle det skriftlige språket for at det enklere skulle bli forstått av det brede lag. På den annen side kan dette virke litt enkelt, hvis man har i bakhodet Avvakums filosofiske og religiøse grunnlag. Man kan strengt tatt ikke tenke seg at en mann så konservativ som Avvakum hadde til hensikt å rive ned den litterære normen fra fortiden. Likevel er det viktig å huske at *Žitie* langt på vei er utformet som et retorisk verk i kampen mot de vantroende. Hans ønske om å uttrykke seg så enkelt som mulig for å kommunisere frem sitt budskap har nok stått i sentrum. Flere har

derfor fokusert på hans muntlige fortellerstil, og man har diskutert i hvor stor grad denne er konstruert eller ikke:

Because this text is written, it is not simply oral, but constructed by Avvakum as if it were an oral text (Timberlake 1995:38).

Nå skal det også være sagt at standardiseringen av det russiske språket ikke hadde kommet veldig langt i denne perioden. Først på begynnelsen av det attende århundre begynte man å kodifisere det russiske litteraturspråket, ved å plukke ut språklige materiale fra tidligere skriftlige tradisjoner og systematisere og danne en enhetlig norm for et nytt, litterært standardspråk:

Тот языковой материал, который остается за рамками этой нормы, во многих случаях не полностью выводится из употребления, а сохраняется в качестве дополнительных вариантов; эти варианты получают стилистическую нагрузку, как правило, несущую на себе отпечаток той письменной традиции (и связанных с нею коммуникативных ситуаций), к которой они возходят. Так у нового литературного языка появляется стилистическая дифференцированность (Živov 2004:21).

Det kan innebære at den stilistiske nyansen man gjerne ilegger de språklige virkemidlene hos Avvakum ikke er bevisste fra hans side, men noe som har fått en sterkere betydning i senere tid, ved at disse forskjellene har blitt forsterket og understreket. For Avvakum sin del, var dette rett og slett hans måte å skrive på. Živov understreker at tekster av typen *Žitie* var veldig viktige for utformingen av det litterære standardspråket, i og med at de oppviste slike innovative former som vi har vist ovenfor:

Наиболее значимыми для письменности петровского времени были нарративные и описательные тексты (...), а отнюдь не деловые документы и, тем более, не церковная литература. Этим моментом и обусловлено то обстоятельство, что в конструировании нового секулярного языка важнейшую роль играет материал гибридного регистра письменного языка предшествующей эпохи (Živov 2004:25).

Problemet med å normalisere språket var ikke bare et spørsmål av formell-lingvistisk karakter, men også et spørsmål av et kulturelt valg (Živov 2004:24). Utformingen av det nye russiske standardspråket, som vi ser resultater av i dag, var derfor på flere måter en følge av

Peter den Stores språkpolitikk på 1700-tallet (ibid. 25) (jamfør ovenfor avsnitt 1.1). Hans innføring av *graždanskij šrift* i 1708 innebar blant annet et brudd med kirkeslavisk (ibid. 26).

3.3 Dialektale trekk

Språket til Avvakum kjennetegnes på mange måter av sin folkelige stil. Samtidig som hans tekster har enkelte arkaiske, kirkeslaviske elementer i seg, kan man også finne genuine dialektiske former. Dette viser seg på mer enn en måte.

Avvakum er født i 1620 i Nižegorodskij oblast, i landsbyen Grigorovo. Selvbiografien er et utmerket eksempel på en nordstorrussisk dialekt. Denne dialekten inngår i dag i det området der folk snakker med såkalt *okanje*. Det vil si at uttalen av *o* og *a* ikke faller sammen i trykksvak stilling (Černych 1927¹⁸).

Det har blitt gjort en rekke undersøkelser av Avvakums tekst som et mønster for denne dialekten. Černych har blant annet tilegnet en hel bok til dialekttrekk i Avvakums selvbiografi (*Žitie Protopopa Avvakuma im samim napisannoe kak pamjatnik severno-velikorussoj reči XVII stoletija* 1927). I denne boken har han i første rekke tatt for seg fonetikken, syntaksen og orddannelsene i *Žitie Avvakuma*. Han diskuterer blant annet den påvirkning Avvakum kan ha hatt fra andre dialekter, deriblant fra dialekten i Moskva, i sitt språk. På 1600-tallet hadde Moskva vokst til å bli et maktsentrum på flere områder, noe som også fikk innvirkning på prosessen med å standardisere det russiske språket. På denne tiden hadde Moskva-dialekten allerede fått karakter av å være normen for språket brukt både i det offentlige og i litterære tekster (Černych 1927¹⁹).

В эпоху существования Московского государства происходит формирование языка великорусской народности на базе московского междialeктного койне, в составе которого объединяются северовеликорусские и южновеликорусские языковые элементы (Kovalevskaja 1992:89).

I sine undersøkelser prøver Černych å finne ut om Avvakum virkelig snakket med *okanje* eller om han brukte *akanje* som i Moskva-dialekten. Han understreker at Avvakum tross alt tilbrakte mye tid i Moskva i tillegg til at han reiste mye rundt i Russland, både frivillig og under tvang. Černych kommer allikevel til den konklusjonen at Avvakum bruker *okanje*. Dette er noe som utgjør en av de få forskjellene mellom talespråket i Grigorovo og Moskva, ifølge Černych.

¹⁸ Denne henvisningen er tatt fra mikrofilm tilgjengelig ved Helsinki Universitetsbibliotek.

¹⁹ Jamfør forrige fotnote.

3.4 Oppsummering

Vi har nå sett på en rekke trekk som er karakteristiske for Avvakums språk. Til grunn for dette ligger motsetningsforholdet kirkeslavisk og østslavisk:

(...) церковнославянский и русский рассматривались как две противопоставленные языковые системы, оппозиция которых определялась генетически (южнославянское vs. восточнославянское) (Živov 2004:26).

Om denne inndelingen i spesifikt kirkeslaviske deler og spesifikt østslaviske deler er et konstruktivt utgangspunkt for en analyse, er usikkert. Foreløpig kan man si at de sydslaviske og østslaviske elementene kommer til uttrykk på to plan. På et rent overfladisk plan oppviser Avvakum en rekke kirkeslaviske trekk i ortografien sin, som kan være en følge av de sydslaviske påvirkningene. I de dypere analysene derimot viser det seg at de arkaiske formene ikke utgjør en dominerende faktor. Avvakums språklige linje er preget av innovasjon, og det spesielt sammenlignet med litterater fra sin egen tid. Denne innovative språkbruken har ført til at han foregriper de reformene som senere skulle sette normen for russisk, som følge av blant annet Peter den stores språkpolitikk.

4.0 De partisipiale formene av verbet

Man hadde i kirkeslavisk og gammelrussisk til sammen fem forskjellige former for partisipp:

- I. Presens partisipp aktiv
- II. Preteritum partisipp aktiv
- III. Presens partisipp passiv
- IV. Preteritum partisipp passiv
- V. Perfektum partisipp (*l*-partisippet)

Alle partisippene hadde både langform og kortform, der den lange formen betegner bestemthet, mens den korte formen betegner ubestemthet. Både langformen og kortformen av partisippene ble bøyd i kasus (bortsett fra det sistnevnte i kortform), kjønn og tall.

L-partisippet ble som tidligere nevnt brukt for å danne pluskvamperfektum og perfektum, med hjelpeverb i form av aorist, imperfektum eller presens av , s**nb**. Dette partisippet ble på sin side bøyd i tall og kjønn, ikke kasus.

Partisippsystemet som vi kjenner det i moderne russisk standardspråk har på enkelte områder blitt enklere enn det vi kan finne i de gamle østslaviske tekstene, da spesielt med hensyn til at vi i dag ikke bøyer de korte formene av de aktive partisippene i kasus. Partisippene har fra gammelt av hatt en tendens til å gå over til andre ordklasser. For det første har vi det tidligere nevnte *l*-partisippet som utviklet seg til å bli den eneste fortidsformen vi har i moderne russisk. For det andre har vi de korte formene av de aktive partisippene, altså de ubestemte partisippene, som har gått over til å danne en helt ny ordklasse; gerundium. Mange av disse gerundiene har utviklet seg videre og blitt til adverb, konjunksjoner eller preposisjoner (noe jeg vil komme nærmere innpå senere). Videre har mange partisipper blitt fullt ut adjektiviserte, dette gjelder ikke minst de partisippene som har suffiks *-чий* (som for eksempel *горячий* og *текучий*). En grunn til at partisippene som sådan har kunnet utvikle seg på denne måten, er at det består av en rekke elementer som kommer fra forskjellige ordklasser. Det er en allmenn enighet om at partisippene i seg selv utgjør en hybrid ordklasse (Kuz'mina og Nemčenko 1982:280), men det er fortsatt ikke full enighet blant de lærde angående den bestemte grammatiske status for partisippene. Som grammatisk kategori har partisippet elementer i seg som hører både til substantivet, verbet og adjektivet.

Av de aktive partisippformene i partisipial funksjon, står vi altså igjen med bare de bestemte formene i dag. Kortformen av de passive partisippene i partisipial funksjon er derimot bevart, og de kan på sin side bare bøyes i kjønn og i tall, men ikke i kasus som før. Likeledes har det blitt en forenklet syntaks, ved at de ubestemte, passive partisippene i dag bare kan brukes i predikativ stilling og ikke i attributiv eller appositiv posisjon som før.

Partisippene generelt skiller seg ut fra de øvrige konjugasjonsformene, altså de finitte formene, ved at de ikke har personalendelser. Mangelen på personalendelser er også kjennetegnet på en infinitt form. Partisippene uttrykker både tid og aspekt og styrer på samme måte som de finitte formene av verbet den kasus som det verbet det er avledet av.

På bakgrunn av det som er sagt her til nå, er det mulig å se at de forskjellige partisippene har hatt en temmelig mangeartet skjebne. Til en viss grad har de fem partisippene utviklet seg på forskjellig vis og i ulik grad. De grunnleggende endringene som har skjedd med de aktive partisippene på det strukturelle og funksjonelle plan har ingen parallell i språkhistorien til andre ordklasser (Kuz'mina og Nemčenko 1982:306). Som en følge av dette har det særlig etter andre verdenskrig vært en svært stor interesse for studiet av spesielt aktive partisipper i slaviske språk (Jacobsson 1963:123), og da særlig det diakrone forholdet mellom disse partisippene og hvordan de har utviklet seg videre til blant annet gerundier. Det har også blitt foretatt en rekke synkrone undersøkelser med henblikk på forskjellige perioder og områder innen slavisk (Jacobsson 1963:123). Et spørsmål man hele tiden kommer tilbake til er forholdet mellom østslavisk, der iberegnet russisk, og kirkeslavisk, der det har vært stor uenighet i hvor sterk grad kirkeslavisk har hatt innflytelse på russisk:

The participles in -nt- and -us- have been of special interest to research as furnishing examples of linguistic interference in Slavic languages, in particular Old Church Slavonic (ibid. 123).

Ifølge Jacobsson (1963:124) har de aktive partisippene, og da i høyeste grad presens partisipp aktiv, hatt den mest særegne historien. Presens partisipp aktiv har i likhet med preteritum partisipp aktiv opplevd at de korte ubestemte formene har utviklet seg til gerundier, noe de passive partisippene ikke har gjort. Denne prosessen har artet seg på forskjellig vis. Alle de verbene som tidligere har dannet preteritum partisipp aktiv i kortform gjør også det i dag. Ved presens partisipp aktiv er saken en helt annen. Flere av de verbene som tidligere har kunnet dannet regelmessige partisipper har i dag ingen gerundiumsformer. I mange tilfeller har det seg også slik at der vi har disse formene, har de gått over til andre ordklasser. Videre har vi av presens partisipp aktiv forskjellige former, ikke bare har man ulike endelser hos partisippene

(som henspiller på deres slektskap til østslavisk eller kirkeslavisk), gerundiene avledet fra dem har i tillegg flere suffiks.

Som en følge av dette, og at jeg videre vil gjøre en analyse av gerundiene i *Erkebiskop Avvakums selvbiografi*, har jeg også valgt å ta for meg presens partisipp aktiv i samme tekst.

Av de resterende infinitte formene har jeg dermed ikke tatt for meg det såkalte *l*-partisippet, da dette har blitt totalt inkorporert i det russiske verbalsystemet, ved at det har fått en helt spesifikk funksjon (Jacobsson 1963:123). Videre har jeg ikke tatt for meg de passive partisippene, da de som nevnt ovenfor ikke danner gerundier, og ikke preteritum partisipp aktiv da de som sagt ikke har noen restriksjoner knyttet til seg i en dannelselse av gerundier.

4.1 Presens partisipp aktiv

Jeg vil først legge frem hvordan man danner de enkelte formene for presens partisipp aktiv i kirkeslavisk og gammelrussisk før jeg vil gå videre til å vise hvordan man danner de samme formene i moderne standard russisk. Jeg vil på den måten gi en skisse av utviklingen i dannelsen av presens partisipp aktiv. Presentasjonen av de nevnte partisipper vil bygge opp til en analyse av de aktive partisippene i *Žitie* av Avvakum. Jeg vil i den sammenhengen også se på forskjellene og likhetene mellom de gammelrussiske og kirkeslaviske elementene, i tillegg til at jeg vil ta for meg den problemstillingen jeg nevnte innledningsvis: Med utgangspunkt i Lomonosovs utsagn om at det bare er kirkeslaviske verb som danner presens partisipp aktiv, hvilke type verb danner nettopp presens partisipp aktiv i Avvakums tekst?

I en dannelselse av presens partisipp aktiv i kirkeslavisk baserer man seg på et suffiks *-nt-*. I de oblike kasus får vi enten tilføyd suffikset *-jo-* (maskulinum og nøytrum) eller *-ja-* (femininum) (Bielfeldt 1961:223). Dette suffikset *-nt-* blir brukt på forskjellige måter og får dermed ulikt utslag i de enkelte bøyingsparadigmene. Grunnformularen for å danne presens partisipp aktiv (med unntak av maskulinum og nøytrum singularis) er som følger:

PPA [presensstamme] + [eventuell temavokal -o/-e-] + [-nt-] + [-j-] + [-o-] + [kasusendelse] + [demonstrativt pronomen i lang form]

For å komme frem til presensstammen, går man som en hovedregel ut ifra 3.person pluralis og fjerner personalendelsen. De verb som ender på konsonant og halvvokalen *-j-* får en

temavokal *-o-*. De verb hvis presensstamme ender på *-i-*, gjennomgår en endring ved at *-i-* går over til *-j-*, mens temavokalen selv gjennomgår en omlyd til *-e-* i henhold til omlydsregelen.²⁰

Med utgangspunkt i formularen beskrevet ovenfor er det tre forskjellige måter å danne presens partisipp aktiv på, da det er tre forskjellige hovedtyper av verb:

- I. Verb med verbalrot på konsonant og temavokal *-o-* i presensstammen. Blant disse verbene inngår Leskiens verbklasse I, II og V.
- II. Verb med verbalrot på *-j-* i presensstammen og temavokal *-o-*. Disse verbene tilsvarer Leskiens verbklasse III.
- III. Verb med verbalrot på *-i-* i presensstammen, noe som tilsvarer Leskiens verbklasse IV.

Videre er det to lydendringer som finner sted i kombinasjonen med de ovennevnte suffiks. For det første får vi en nasalvokal i stammen ved at temavokalen i presensstammen binder seg til nasalen i presenspartisipp-suffikset og med det danner en nasalvokal. Ved verb av type I og type II, hvis temavokal ender på *-o-*, får vi en bakre nasal og ved verb av type III, får vi den fremre nasalvokalen. I tillegg inntreffer det en lydendring som følge av at presenspartisipp-suffiksets *-t-* kommer i kontakt med *-j-*. Vi får dermed konsonantsekvensen **tj-* som i kirkeslavisk gir *-št-* (o/i/n) og i østslavisk *-č-* (x). Partisippene blir deklinert, i likhet med adjektivene etter substantivstammene. Maskulinum og nøytrum blir deklinert etter *-o-* og *-jo-* stammen. De feminine partisippene bøyes på sin side etter *-a-* og *-ja-* stammen.

Dannelse av PPA i ubestemt form i oblike kasus av maskulinum og nøytrum singularis og pluralis

- I. Infinitiv: öbñb [živ-] + [-o-] + [-nt-] + [-j-] + [-o-] + [-e] > živ-o-št-e krksl. öbdø \mathbf{m} t
 (...) hfp \mathbf{v} j \mathbf{v} öt öbd \mathbf{m} t j üh(bc) ñbyHT c \mathbf{m} (m)
 cdbltñt \mathbf{k} (m) cñd \mathbf{m} tvS (л.5 об.)
- II. Infinitiv: hfpúvänb [razuměj-] + [-o-] + [-nt-] + [-j-] + [-ich] > razuměj-o-št-ich
 ct gbcfHj Σ f \mathbf{h} übthtbc \mathbf{r} j \mathbf{v} , k(f)ujckjdtHbî töt vfkf \mathbf{r} cf ghtlf \mathbf{k}
 † hfpúvä. \mathbf{m} b $\mathbf{ü}$ ñj \mathbf{k} r \mathbf{m} tñcy (л.113 об.)

²⁰ Dette har med dannelsen av nasalvokalene i slaviske og baltiske språk. Den indoeuropeiske **en* gikk i gammelkirkeslavisk over til en fremre nasal (e) (Bjørnflaten 1995).

III. Infinitiv: vj kbnb [moli-] + [-o- > -e-] + [-nt-] + [-j-] + [-o-] + [-u-] > mol- ϵ -št-u

krksl. vjkā μ e

f b Σ df^c härjulf vjky μ vb cy ñj μ Hj (л.78)

Dannelse av PPA i ubestemt form i oblike kasus av femininum singularis

I. Infinitiv: xbcnb [čt-] + [-o-] + [-nt-] + [-j-] + [-o-] + [-u-] > čt-o-št-ju krksl. xnoøø

II. Infinitiv: cbyn [sijaj] + [-o-] + [-nt-] + [-j-] + [-o-] + [-i] > sijaj-o-št-i cbyø μ b

III. Infinitiv: cgbnb [spi-] + [-o- > -e-] + [-nt-] + [-j-] + [-o-] + [-u-] > sp- ϵ -št-u cgy μ e

Vi har altså to hovedformer for partisipper i oblike kasus, vi har de på *-ušt*, *-jušt* og de på *-ašt*, *-jašt*. Alle disse verbene blir dannet med utgangspunkt i en presensstamme som ble utvidet med et presenspartisipp-suffiks *-j-* og *-o-*. Denne utvidelsen skjer imidlertid ikke med stammene som legges til grunn for en dannelse av maskulinum og nøytrum nominativ singularis. I disse formene er det helt spesielle forhold som gjør seg gjeldende da vi får ulikt utslag i alle de tre forskjellige verbtypene. I de oblike kasus var det bare den siste typen, med verbalrot som ender på *-i* som skiller seg fra de andre typene.

I maskulinum og nøytrum nominativ får vi et presenspartisipp-suffiks *-s-* eller *-m-* (henholdsvis *-s-* til maskulinum og *-m-* til nøytrum) til alle stammene. Dette fører til at det i maskulinum og nøytrum ikke oppstår en konsonantsekvens **-tj-*. Som en følge av dette får vi heller ikke en utvikling til *-št-* (o/i η) eller *-č-* (x) i partisippet. Istedenfor får vi ved de verb som har en presensstamme på konsonant med temavokal *-o-* (altså ved verbtype I) en utlydende konsonantsekvens som gir *-y* istedenfor en nasalvokal: **čt-o-nt-s* > **čtons* > **čty*. **-t* i denne sekvensen har gått tapt som en fonemisk entitet (Schmalstieg 1976:142), mens **-s* faller bort etter loven om åpne stavelser. Sekvensen **ons* gir her samme resultat som akkusativ pluralis i harde *o*-stammer (Bielfeldt 1961:224).

(...) alle verber med konsonantisk utlydende rot, samt alle athematiske verber danner M. og N. nom.sg. på *-y*. (Bjørnflaten 2002a:35).

I de andre to verbaltypene er det andre forhold igjen som gjør seg gjeldende. Ved verbtype II, der presensstammen ender på en *-j* oppstår det en nasalvokal etter joden som igjen forårsaker omlyd fra den bakre nasalen *o* til den fremre nasalen ϵ : **-j-on(t)s* > **-(j)-en(t)s* > ϵ , i likhet med overgangen *jo* > *je* (Bielfeldt 1961:224). Ettersom stammen ender på *-t* vil denne falle bort foran en *-s*. Regelen er at dersom verbalstammen ender på en av følgende konsonanter: *t*, *d*, *p*, *b*, *s*, *z* vil disse falle bort foran spiranten *s* (Bjørnflaten 2002a:27). I de øvrige kasus der

vi ikke har noen *s* vil ikke denne omlyden finne sted. Som følge av dette får man forskjellige nasaler i bøyingsparadigmet til verb med verbalrot på *-j*.

Vi kan dermed sette opp denne formularen for dannelsen av PPA i N/A av maskulinum og singularis:

PPA N/A m. og n. sg. ubestemt form [presensstamme] + [eventuell temavokal -o-/-e-] + [-nt-] + [s] / [m]

Dannelsen av PPA i ubestemt form i nominativ og akkusativ av maskulinum og nøytrum singularis

- I. Infinitiv: öbnb [živ-] + [-o-] + [-nt-] + [s] / [m] > živ-on-s > krk.sl. öbds
lf btd+ üjñy , s j uhäitH+ bhj Htkpy hf Htu j gjlbdbñm dhä
pfrjhf **öbdsb** gbcfHby Ht hfp"väk+ d dfh+dfh+crjb ptkä **öbdy**
fHtt b ñjuj öt hjlf fdhffvky H j gjufHjdf rjkähf (л.34 об.)
- II. Infinitiv: egjdfnb [upovaj] + [-o-] + [-nt-] + [s] / [m] > upovaj-en-s > krksl.
egjdf• d kjñr" cälit "gjdfy hf ü(hbcñ)f j rh(t)ñ+ gjcñfdy
hf Hjc" (л.52 об.)
- III. Infinitiv: , kfujlfhbnb [blagodari-] [-o- > -e-] + [-nt-] + [s] / [m] > blagodarj-en-s
krksl. , kfujlfhå
j gkfx. j hfl".cy , kfujlfhy , ju f (s.90, l.14)

Vi har til nå bare sett på hvordan de ubestemte formene dannes. For å danne de bestemte formene må vi føye til de demonstrative pronomenene **jĭ*, **ja*, **je*. I denne sammenføyningsprosessen finner det imidlertid sted kontraksjoner, samt påvirkning fra de øvrige pronomenene. Formularen for å danne de bestemte pronomenene er som følger:

PPA pl. [presensstamme] + [eventuell temavokal -o-/-e-] + [-nt-] + [-j-] + [-o-] + [kasusendelse] + [demonstrativt pronomen *jĭ / *ja / *je i lang form]

Dannelsen av PPA i bestemt form

- I. Infinitiv: cäob [sek-] + [-o-] + [-nt-] + [-s-] + [demonstrativt pronomen *ji] > sĕk-
on-s-ji > cärib
bc" c cärib bhjgktvHbrb j , scñm cjkhwt ghjñbdj udfdfjhf (л.8.)

II. Infinitiv: gänb [poj-] + [-o-] + [-nt-] + [-j-] + [-o-] + [-i-] + [demonstrativt pronomen *ja] > poj-o-št-i-ja > gjøbæ

III. Infinitiv: ,bnb [b'] + [-o-] + [-nt-] + [-j-] + [-o-] + [-a-] + [demonstrativt pronomen jegø] > b'jo-št-a-jego > krksl. ,møøf«uj.

De forskjellige typene for presens partisipp aktiv utgjør et av de sikreste tegnene i slaviske tekster når det gjelder å stadfeste om teksten er av sydslavisk eller av østslavisk opprinnelse. For det første gir den ovennevnte konsonantsekvensen **tj* ulikt resultat i sydslavisk og østslavisk (henholdsvis *o* og *z*). Vi fikk dermed tidlig et system som bestod av to parallelle former med de kirkeslaviske partisippene på den ene siden og de gammelrussiske på den andre siden.

De to systemene med kirkeslaviske former og østslaviske former eksisterte ikke side om side i hvert sitt lukkede system. Det var en kontinuerlig sammenblanding av dem ved at begge formene kunne finnes i en og samme russiske tekst, og ved at partisippene med suffiksformant *-y-* ikke bare innehar gerundiums betydning, men også betydningen av PPA (Jacobsson 1963:138). Ordningen med to systemer kunne umulig være langvarig i og med at det ligger i språkets natur å være økonomisk. To prosesser kan dermed iakttas her i utviklingen til dagens partisippsystem i moderne russisk standardspråk:

De kirkeslaviske partisippformene presset etter hvert ut de gammelrussiske formene da de gammelrussiske formene befant seg i en sårbar posisjon. Det er viktig å huske at selv om alle verb i prinsippet kan danne partisipper med suffiks *-чуй* (Kuz'mina og Nemčenko 1982:346), så er det ikke alle verb som automatisk forelå med denne formen (Jacobsson 1963:129).

Videre mistet partisippene over tid sine verbale egenskaper, det vil si blant annet tempus, og gikk med tiden over til å bli adjektiver og gerundier. Former som opprinnelig har vært partisipper på *-чуй* er det mange av i det russiske skriftspråket i dag, men de har mistet sin partisippiale karakter og blitt rene adjektiver: eks. *горячий*, *висячий* og *летучий*. Gerundium med dette suffikset er det derimot ikke mange av i moderne russisk standardspråk, noe jeg vil komme tilbake til i neste kapittel.

Et annet kriterium for å kunne skille mellom østslaviske og sydslaviske partisippformer finner man ved å se på nasalene. Nasalene er ikke belagte i østslavisk, men går tidlig over til *u* og *a*. Dette får konsekvenser for hele bøyingsparadigmet av PPA. I de oblike kasus får vi istedenfor den bakre nasalen *ø* en *''*, og istedenfor den fremre *å* en *ƒ*.

De endelsene som i gammelrussisk skiller seg mest fra kirkeslavisk er hankjønn og intetkjønn nominativ singularis. Her utviklet ikke **onts* seg til å bli *-y* som i kirkeslavisk. I østslavisk, i likhet med vestslavisk, har det utviklet seg en *-a* i PPA m. og n. N/A sg. At endelsene skiller seg fra hverandre i østslavisk og sydslavisk kan ha flere grunner. Noen tenker seg at de østslaviske endelsene kommer fra en lydlig endring av **onts*: Første trinn i utviklingen av et slavisk vokalsystem var sammenfall mellom den proto-indoeuropeiske korte **ă* og den korte **ō*. Vi fikk dermed redusert antallet vokaler foran nasalene og antallet diftonger gikk ned (Schmalstieg 1976:142). Presens partisipp aktiv i N/A m. og n. i gammelrussisk ble derfor: **nes-an(t)s*. Som følge av at *n* foran *s* falt bort i slutten av et ord fikk vi formen **as* > *nesa* (ibid. 142)

Andre har heller sett for seg en analog påvirkning fra Leskiens verbklasser III og IV (endelsene her er i kirkeslavisk den fremre nasalen, noe som tilsvarer en *æ* på østslavisk grunn). Denne teorien ble senere forsterket av Kudravskij i 1912.

På bakgrunn av dette kan vi sette opp et fullstendig paradigme over PPA med både det kirkeslaviske og det gammelrussiske bøyingsparadigmet. Før jeg gjør det vil jeg bare gi noen kommentarer til paradigmet. I hovedregelen bøyes partisippene etter *-(j)o*-stammen (maskuliner og nøytrum) og *-(j)a*-stammen (femininum) og i langform etter pronomenerne. Som vi har sett ovenfor får vi en uventet endelse i maskulinum og nøytrum i N/A sg. Men ikke bare i disse formene har spesielle forhold gjort seg gjeldende. I femininum N sg, er endelsen *-i* og ikke *-a*. Man kan derfor tenke seg en mulig sammenblanding med *i*-stammen. Videre har maskulinum N pl endelsen *-e* og ikke den forventede *-i*. Dette kan være en analog påvirkning fra konsonantstammene (Bjørnflaten 2002a:35).

Tabell 1: Paradigme over verbet *xbcnb* i PPA

	kirkesl. kf-lf	gml. rus.	kirkesl. kf-lf	gml. rus.	kirkesl. kf-lf	gml. rus.
	maskulinum		femininum		nøytrum	
singularis						
N	xns -b	xñsb /xñ''ıım	xnøob -æ	xñ''ııb	xn(s) -øot-	xñsb /xñ''ııt
A	xnøom -b	xñ''ıım /xñ''ııf	xnøøe -æ	xñ''ıı''	xnøot --	xñ''ııt
G	xnøøe --uj	xñ''ııf	xnøø• -•	xñ''ııb	xnøøe --uj	xñ''ııf
D	xnøø. --ve	xñ''ıı''	xnøob -b	xñ''ııb	xnøø. --ve	xñ''ıı''
I	xnøø(tvm) -bbvm	xñ''ııbvm	xnøøtæ -æ	xñ''ııt.	xnøø(tvm) -bbvm	xñ''ııbvm
L	xnøob -bvm	xñ''ııtvm	xnøob -b	xñ''ııb	xnøob -bvm	xñ''ııtvm
pluralis						
N	xnøot -b	xñ''ııt	xnøø• -•	xñ''ııå	xnøøe -æ	xñ''ııf
A	xnøø• -•	xñ''ııå /xñ''ııbü+	xnøø• -•	xñ''ııå /xñ''ııbü+	xnøøe -æ	xñ''ııf
G	xnøom -bü+	xñ''ııbü+	xnøom -bü+	xñ''ııbü+	xnøom -bü+	xñ''ııbü+
D	xnøø(tv+) -bbv+	xñ''ıısv+	xnøø(æv+) -bbv+	xñ''ıısv+	xnøø(tv+) -bbv+	xñ''ıısv+
I	xnøob -bvb	xñ''ııbvb	xnøø(ævb) -bbvb	xñ''ııbvb	xnøob -bvb	xñ''ııbvb
L	xnøø(bü+) -bbü+	xñ''ııbü+	xnøø(æü+) -bbü+	xñ''ııbü+	xnøø(bü+) -bbü+	xñ''ııbü+
dualis						
N	xnøøe -æ	xñ''ııf	xnøob -b	xñ''ııä	xnøob -b	xñ''ııä
G	xnøø.	xñ''ıı''	xnøø.	xñ''ıı''	xnøø.	xñ''ıı''
L	-.		-.		-.	
D	xnøø(tvf)	xñ''ııtvf	xnøø(ævf)	xñ''ııtvf	xnøø(tvf)	xñ''ııtvf
I	-bbvf		-bbvf		-bbvf	

Situasjonen med dagens PPA er til en viss grad enklere, ved at vi for det første ikke har kasusbøyning av de korte formene. Likeledes har vi ikke dualisbøyning av verken langform eller kortform PPA. Partisippenes slektskap med adjektivene og substantivene vises i bøyingsparadigmet. Det vil si at PPA i dag har kongruens i kjønn, tall og kasus med substantivet det står til. Dagens presens partisipp aktiv er av sydslavisk opprinnelse. Det finnes forskjellige regler for hvordan å danne presens partisipp aktiv på den enkleste måten. Hovedregelen er at man tar utgangspunkt i presensstammen, det vil si at man i 3.person pl fjerner endelsen *-m/-тся* og legger til *-щий, -щая, -щее, -щие* (henholdsvis m sg, f sg, n sg, og pl). Refleksivelementet legges til ved deponente verb, alltid i formen *-ся*.

I dag er partisippene preget av å brukes i boklig stil. Bare i de tilfeller der partisippene med suffiks *-учи/-ючи, -ачи/-ячи* har gått over til adjektiver, er det i dag vanlig å bruke dem i russisk talespråk.

4.2 Analyse av PPA i *Žitie Avvakuma*.

I Avvakums *Žitie* har vi rundt 80 forskjellige forekomster av presens partisipp aktiv i ulike former. Alle disse partisippene med unntak av ett (det vil jeg komme tilbake til nedenfor) oppviser den kirkeslaviske varianten med *-щ-* i suffikset og ikke en *-ч-* som man kanskje kunne ha regnet med i en tekst av den typen *Žitie* utgjør:

В целом можно сказать, что образование с суф. *-уч-, -ач-* преобладают в памятниках деловой письменности и являются очень редкими, единичными в памятниках церковно-книжных; летописи занимают промежуточное положение, но ближе стоят к церковно-книжным памятникам (Kuz'mina og Nemčenko 1982:288).

Som jeg har nevnt ovenfor er det en rekke kriterier for hvordan man skal kunne skille mellom kirkeslaviske og østslaviske partisipper. Det ene er nettopp suffikset *-щ-/-ч-* som hos Avvakum opptrer i den sydslaviske varianten. Videre har man i østslavisk en *ъ* og *ѣ* som samsvarer med henholdsvis *ø* og *å* i de sydslaviske partisippene:

2) *хн̄ щиб* (л.162 об.), *ѡфѡл̄ щтв̄* (л.58)

Hos Avvakum har vi ingen grafemer av disse da alle hans partisipper har endelsene *-щ, -щ, -щ* eller *-ѣщ, -ѣщ*. Dette samsvarer fint med det faktum at nasalene ikke er belagte på østslavisk grunn (Bjørnflaten 2002a:36).

Som vi så ovenfor (avsnitt 4.1), danner verb fra Leskiens verbklasse I, II, III og V presens partisipp aktiv i oblike kasus ved hjelp av suffikset -∅∅. Bare de verb som tilhører klasse IV har partisipper med suffikset -å∅. Avvakums presens partisipp aktiv følger dette skjemaet systematisk: De verbene i *Žitie* som tilhører Leskiens verbklasse I og III har alle suffikset -''∩, - . ∩, mens de verbene som tilhører klasse IV har endelsene -f∩, -γ∩. I de andre to verbklassene, klasse II og klasse V, er det ingen eksempler på PPA i Avvakums tekst. At klasse II ikke oppviser partisipper er som forventet, da det i presens partisipp aktiv ikke er belagt noen former i denne klassen i gammelrussisk (Kiparsky 1967:245). At klasse V derimot ikke har noen forekomster av partisipper, kan være temmelig tilfeldig, da klassen i utgangspunktet er en veldig liten verbklasse. I dag er det bare to verb som hører til denne klassen (*ecmь* og *∂amь*), i de kanoniske var det derimot hele fire verb som ble hyppig brukt: , snb, dälänb, lfnb, æcnb (Bjørnflaten 2002a:21). Det sier seg selv at disse verbene har liten sjanse for å bli brukt, til tross for at de er sentrale.

Tabell 2: Forekomster av PPA i kortform og langform fordelt etter Leskiens verbklassifisering

Leskiens verbklasser	Antall forekomster	Suffiks
I	18	-''∩, - . ∩
II	—	—
III	40	-''∩, - . ∩
IV	24	-f∩, -γ∩
V	—	—

Lomonosovs grammatikk

Mikhail Vasilievich Lomonosovs grammatikk, *Rossijskaja grammatika* fra 1755, utgjør det første systematiske forsøket på å kodifisere det russiske litterære standardspråket. Denne grammatikken ble hyllet for sin presisjon, sin logiske organisering og den gjennomtenkte distinksjonen av de forskjellige sosiale nivåene i det russiske språket (Terras 1991:127). Lomonosov tok sikte på å integrere kirkeslavisk med russisk tale fra velutdannede kretser, og kom dermed opp med teorien om de tre stilnivåene (Stankiewicz 1984:115). Disse nivåene anerkjente det faktum at det russiske språket hadde blitt en hybrid av kirkeslavisk og russisk talespråk (Terras 1991:127). Lomonosov foreslo at de tradisjonelle stilene for skriftlig diskurs, *штилъ высокой*, *штилъ посредственной* og *штилъ низкой*, etter det klassiske mønsteret *stylus sublimior*, *stylus mediocris* og *stylus inferior*, skulle bli definert av de respektive grupperes bruk av kirkeslaviske ord (Terras 1991:127). Lomonosov delte likeledes ordforrådet i tre deler, den første gruppen skulle bestå av ord som var felles for russisk og kirkeslavisk, den andre gruppen av kirkeslaviske ord som var forståelige på russisk, og den siste av genuint russiske ord som ikke var støtende.

Presens partisipp aktiv på sin side blir i Lomonosovs grammatikk beskrevet over bare noen få paragrafer. Lomonosovs fremstilling av dannelsen til disse partisippene kan sies å være ganske streng og kategorisk. Ifølge ham er alle verbene som danner presens partisipp aktiv kirkeslaviske:

Присемь примѣчаѣнь надлежиѣтъ, что сїи причасїїя (PPA min anmerkning K.U.R.K.) ѣолько оѣтъ ѣахъ россїйкихъ глаголовъ произведены бытъ могутъ, которые оѣтъ славенскихъ какъ въ произношенїи ѣакъ и въ знаменованїи никакой разносїи не имѣютъ (Lomonosov 1755:123).

Videre forteller Lomonosov om bruken av partisippene:

Упоѣребляюѣся ѣолько въ письмѣ, а въ просѣныхъ разговорахъ должно ихъ изображаѣтъ чрезъ возносиѣельныя мѣсѣоименїя, *которой, которая, которое* (Lomonosov 1755:123).

I Avvakums tekst opptrer alle partisippene med det kirkeslaviske suffikset *-и-*. Det vil nærmere bestemte si alle formene utenom en:

3) **úüdfñb^k ú ck`ub cdjtdj xtrfñb b ñhböls gj cgbny**
ktöfxtdf pfib,+ (л. 33 об.)

Hvorvidt vi skal regne med dette tilfellet er usikkert:

Avvakum writes *ktøfxtdf gj cgbnä ``lfhbk+* “he struck (me) three times across the back as I lay there”. This might be interpreted as a Russianized *лежащего*, but the forms do appear in popular proverbs: *лежачево не бьют* = “don’t hit a man when he’s down” (Vlasto 1988:173).

Vi kan på bakgrunn av dette derfor trekke den slutningen at alle forekomstene av presens partisipp aktiv i *Žitie* av Avvakum oppviser den kirkeslaviske varianten med *-у-*. På denne måten foregriper Avvakum i sin innovative bruk av partisipper Lomonosovs teori om partisippene. Dette mønsteret skulle også bli normen for bruken av PPA:

Суф. *-уц-*, *-ауц-*, старославянские по происхождению, занимают в языке памятников др.-рус. письменности господствующее положение (Kuz'mina og Nemčenko 1982:285).

4.4 Oppsummering

Det gammelrussiske verbalsystemet har endret seg på flere måter. I gammelrussisk hadde vi et verbalsystem som i høyere grad var basert på tempus ved at vi blant annet hadde flere fortidsformer. To av disse fortidsformene var dannet ved hjelp av et partisipp, perfektum partisipp, som i dagens russisk har utviklet seg til å bli den eneste fortidsformen vi har.

Av de andre partisippene: PPA, PPP, PretPA og PretPP har det likeledes skjedd en rekke endringer. De aktive partisippene har mistet sine former i ubestemt form, da de har gått over til å bli gerundier. Denne prosessen var ennå ikke fullført på slutten av det sekstende århundre, i perioden da Avvakum skrev sine verker (Nikiforov 1952:286). I en overgangsperiode utfylte enkelte partisipper på denne tiden begge funksjonene, det vil si både funksjonen som korte partisipper og som gerundier.

De passive partisippene på sin side har utviklet seg på den måten at de i dag ikke bøyes i kasus, men bare i tall og kjønn. Videre kan de korte partisippene bare brukes i predikativ funksjon.

Presens partisipp aktiv hadde i en periode to parallelle former, en kirkeslavisk og en gammelrussisk. I Avvakums tekst finner vi bare former som gjengir den kirkeslaviske varianten av partisippet. Han foregriper på den måten utviklingen, ved at vi også i dag bare bruker partisipper med dette suffikset. Varianter på *-ъ/-ѣъ-* forekommer i dag bare ved adjektiver.

5.0 Gerundium

Gerundium er i moderne russisk en ubøyelig form av verbet som kombinerer grammatiske egenskaper både ved verbet og adverbet:

- 4) **сбы́тíи (b)wf ckfdjckjdy , (j)uf djcrkbwf.ñ+ fkkbk`by fkkbk`by fkkbk`by** (л. 9).

Gerundiet *ckfdjckjdy* betegner en tilleggshandling forbundet med handlingen *djcrkbwf.ñ+*. I setningen over er begge handlingene selvstendige. Gerundiet har samme leksikalske betydning som verbet (*ckfdjckjdy - ckfdjckjdbñm*), samme aspekt, det styrer samme kasus og har samme genera verbi, noe som i all hovedsak innebærer aktivt genera, da gerundiene i sin natur ikke har passivt genus, noe jeg vil komme tilbake til nedenfor. Gerundiene kan derimot brukes refleksivt med endelsen *-ся*.

I likhet med adverbet endrer gerundiet seg ikke, det vil si at det ikke kongruerer i tall, kjønn eller kasus, men det foreligger derimot en adjunktion mellom gerundiets handling og overleddet i setningen. Dette som en følge av at gerundiene brukes når subjektet utfører to handlinger. I all hovedsak uttrykker gerundiet en handling som enten går samtidig eller som går forut for en annen. Gerundiet har derfor ingen selvstendig betydning av tid, ettersom tiden avhenger av det andre leddet i setningen og dette verbets aspekt. Betydningene som er beskrevet ovenfor avhenger derfor i mindre grad av aspektet til verbet gerundiet selv er dannet av.

I moderne russisk har man fem hovedformer for gerundier:

- I. Gerundier dannet av imperfektive verb med endelsen *-а/я*.
- II. Gerundier dannet av perfektive verb med endelsen *-в, -вши, -вши*.
- III. Gerundier dannet av imperfektive verb med endelsen *-ючи, -ючи*. (Disse er ikke vanlige, men kan dannes av enkelte verb).
- IV. Gerundier dannet av perfektive verb med endelsen *-а/я* (ikke vanlige, forekommer også bare ved enkelte verb).
- V. Gerundier dannet av imperfektive verb med endelsen *-в, -вши, -вши*. (Disse forekommer utelukkende i skriftlig form).

De to første formene er de mest vanlige, da disse to formene utgjør normen for dannelsen av gerundium i dagens russisk. Tidligere kunne man påtreffte eksempler der preteritumsuffikset (-

в, -вши, -ши) ble brukt på imperfektive verb og omvendt. Dette var veldig utbredt i litteraturspråket fra det syttende århundre og fremover til det nittende århundre, men man begynte på denne tiden å se en utvikling mot dagens system:

В литературном языке XVIII-XIX вв. постепенно складывалась система, определяющим моментом которой является противопоставление образований несов. вида наст. вр. и сов. вида прош. вр. (Kuz'mina og Nemčenko 1982:346).

I moderne russisk dannes gerundiene av presens eller preteritumstammen (med noen få unntak), ved hjelp av suffiks. Som en hovedregel dannes de imperfektive gerundiene av presensstammen ved hjelp av suffiksene *-а/я* eller *-ючи, -ючи* (i praksis blir det sistnevnte suffikset bare brukt ved et verb i dag: *быть > будучи*.)

<i>читать</i> 'lese'	<i>читај-</i>	<i>чита́я</i>
<i>говорить</i> 'snakke'	<i>говор'-</i>	<i>говоря́</i>
<i>нести</i> 'bære'	<i>нес'-/нес-</i>	<i>неся́</i>

Verb som i infinitiv har *-ва-* i stammen danner gerundium på grunnlag av infinitivstammen.

<i>давать</i> 'gi'	<i>давај-</i>	<i>давая́</i>
<i>вставать</i> 'stå opp'	<i>вставај-</i>	<i>вставая́</i>

De perfektive gerundiene dannes av preteritumstammen med suffiksene *-в, -вши, -ши*. Suffiksene *-в* (oftest) og *-вши* brukes i tilknytning til stammer med utlydende vokal, og suffikset *-ши* brukes etter konsonant. Ved refleksive verb er suffiksene på *-вишись/-шись* obligatoriske. Et eneste unntak her utgjør preteritumsgerundier av *идти* som blir *-шед*. I sydstorrussiske dialekter kan man også finne former med suffiks *-миши*.²¹

<i>прочитать</i> 'lese'	<i>прочита-</i>	<i>прочита́в</i>
<i>угovorить</i> 'overtale'	<i>уговори-</i>	<i>уговори́в</i>
<i>принести</i> 'bringe'	<i>принес-</i>	<i>принеси́ши</i>

Historisk sett er gerundiene etterlevninger av de ubestemte partisippene. Det vil si at de er stivnede former av de aktive partisippene i kortform. På hvilken måte de er dannet og fra hvilke former vil jeg komme tilbake til nedenfor. I kirkeslavisk og gammelrussisk ble alle de

²¹ Dette har sammenheng med at den labiodentale *-в* har gått gjennom en fase med bilabiering og blitt en labiolabial *-м*.

korte formene bøyde i både kasus, tall og kjønn. Forbindelsen mellom de aktive partisippene og gerundia er i dag semantisk sett derimot helt borte.

Utviklingen av gerundiene var en del av en prosess som tok til allerede i det ellefte århundre (Bukatevič 1974:222). Det begynte med at kongruensen mellom partisippet og substantivet ble oppløst, senere gikk kongruensen i kjønn og tall tapt. At partisippene ikke lenger kongruerte med substantivene førte til at formene i nominativ singularis, først av maskuliner og nøytrum, så femininum ble sterkere. Det var også disse formene som stod igjen til slutt og som gikk over til å bli gerundium. Andre former som også holdt seg sterke var nominativen av maskulinum pluralis. Denne formen har senere gått tapt.

Restene av de aktive partisippene i kortform kan man se i moderne russisk på mer enn en måte (jmfør bøyingsparadigmet i forrige kapittel):

- I. Fra presens partisipp har disse formene utviklet seg: Maskulinum og nøytrum nominativ singularis har gitt oss formene på *-а/я*: eks. *нѣрѣлѣу* (Л.110), femininum nominativ singularis har gitt oss de som ender på *-учи, -ючи*: eks. *гкѣх . хб* (Л.7).²²
- II. Fra preteritum partisipp har disse formene utviklet seg: Maskulinum og nøytrum nominativ singularis har gitt oss den på *-е*: eks. *снѣгѣд+* (Л.5 об.), femininum nominativ singularis har gitt oss den på *-виш*: eks. *обмазавишъ*

Til tross for at prosessen med utviklingen av gerundiene startet relativt tidlig, så er de av en nokså ung grammatisk forekomst i et historisk perspektiv. Forskjellige betegnelser har blitt brukt på denne grammatiske kategorien. De forskjellige betegnelsene har gjerne henvist til gerundiets slektskap til partisippet og de felles egenskapene det har med adverbet. Gerundiets adverbiale karakter kommer til uttrykk ved at termen *adverbialpartisipp*, eller rett og slett *verbaladverb*, ofte blir brukt. Termen som er vanligst på norsk, og som jeg har brukt her, er *gerundium*. Gerundiums slektskap til partisippene viser seg i den etymologiske grunnbetydningen til denne latinske termen:

Late Latin *gerundium* from alternation (modelled on *participium*, participle) of Latin *gerundum*, variant of *gerendum*, neuter gerundive of *gerere*, to carry on.²³

Gerund 1513, from L.L. *gerundium*, from Old Latin *gerundum* “to be carried out”, gerundive of *gerere* to bear, carry.” In L., a verbal noun used for all cases of the infinitive but the nominative; applied in Eng. to verbal nouns in -ing.²⁴

²² Det foreligger uenighet hvorvidt denne formen virkelig kommer fra femininum nominativ sg.

²³ <http://www.bartleby.com/61/64/G0106400.html>

Også på russisk har man brukt forskjellige termer. I moderne grammatikker har normen vært betegnelsen *деепричастие*. Men man har også brukt termer som *дети причастия* og *причастодѣтїя* (Barsov 1981:644).

Utviklingen av dannelsen til gerundiene med suffiks *-в, -вши, -ши* og de med suffiks *-а/я* og *-учи, -ючи*, har på enkelte områder vært like. Dette gjelder i all hovedsak at de begge har sitt opphav fra partisippene og at begge formene er stivnede former av partisippene i kortform. Når det gjelder på hvilken måte denne utviklingen reflekteres i det moderne russiske standardspråk, så skiller disse to typene seg fra hverandre på enkelte vesentlige punkt. Mens det er mulig å danne gerundier med et av disse suffiksene *-в, -вши, -ши*, av alle perfekte verb i dagens russisk, er det en rekke restriksjoner knyttet til dannelsen av gerundiene på *-а/я* og *-учи, -ючи*.

Fra et synkront ståsted er det heller ikke mulig å se den formelle likheten mellom det aktive partisippet dannet til presensstammen og gerundiene som slekter på det. Derimot er slektskapet mellom preteritum aktiv og det tilsvarende gerundiet lett å se i dag (Mathiassen 1996:436).

<i>ломать</i> 'brekke'	<i>ломаю</i>	<i>ломающий</i>
<i>облучить</i> 'bestråle'	<i>облучив</i>	<i>облучивший</i>

Som en følge av denne utviklingen har jeg valgt å fokusere på de formene som stammer fra de aktive partisippene dannet av presensstammen. Det vil si at jeg vil konsentrere meg om de gerundiene som har endelsene *-а/я* og *-учи, -ючи*.

5.1 Gerundium på *-а/я* og *-учи/ -ючи*

Presens gerundium kan som sagt ikke dannes av alle verb i moderne russisk standardspråk. En viktig og interessant problemstilling her er om det er mulig å komme nærmere en forklaring på hvorfor enkelte verb på den ene siden ikke kan danne presens gerundium, mens de uten noe problem kan danne for eksempel presens partisipp aktiv.

Et område som har vært av spesiell interesse den senere tid innen språkforskningen, har vært nettopp undersøkelser av gerundiene dannet av presensstammen. Mye har blitt skrevet om denne formen for gerundium i det russiske språket²⁵, både i Russland og utenfor landets grenser. Men forskningen som har blitt gjort har ikke vært tilstrekkelig utfyllende vedrørende

²⁴ <http://www.etymonline.com/index.php?!=g&P=4>

²⁵ Spesifiserte henvisninger følger nedenfor.

akkurat dette aspektet. De fleste har undersøkt gerundiene i større sammenhenger, blant annet i de uttallige historiske grammatikkene som er skrevet om russisk språk (Kiparsky 1967, Kovalevskaja 1992, Kuz'mina og Nemčenko 1982 blant flere). Det vil si hvilke former det er som forekommer og hvordan de dannes. For grammatikker skrevet før 1850 henviser jeg til *Grammars and Dictionaries of the Slavic Languages from the Middle Ages up to 1850. An Annotated Bibliography* (Stankiewicz E. 1984). For flere eksempler henviser jeg til bibliografien nedenfor.

De fleste grammatikkene, både historiske og synkrone, nevner det faktum at det forekommer restriksjoner ved dannelsen av presens gerundium. I den sammenhengen blir det ofte listet opp en del verb som ikke danner presens gerundium i moderne russisk, men ikke noe mer utover det. Skolegrammatikkene kan forståelig nok ikke være så dyptpløyende, men heller ikke andre store grammatikker har tatt for seg dette i høy nok grad. Kuz'mina og Nemčenko (1982:281–282) etterlyser blant annet en forskning som vil ta for seg de 'hvite flekkene' innen morfologien og syntaksen.

I den senere tid er derimot dette temaet omkring gerundium blitt behandlet av enkelte forskere. Dette er blant annet en problemstilling Bjørnflaten har tatt opp i sitt arbeid om presens gerundium i russisk: *The Present Gerund in Russian: Diachronic and Synchronic Aspects*.²⁶ Her har han blant annet gjort en systematisk undersøkelse av hvilke grupper verb som har forekomster av gerundium og av hvilke grupper som det ikke forefinnes noen dokumenterte former for presens gerundium i det russiske språket.

Videre har det blitt gjort en rekke rent synkrone undersøkelser av gerundium, både med utgangspunkt i dagens språkbruk og i eldre perioder. Bruken av gerundium i moderne tid har blant annet blitt beskrevet utførlig i disse monografiene: *The Use of Gerunds and Active Participles in Modern Russian Newspapers* (Jacobsson, G. 1969), *The Present Gerund and Active Participle* (Morison, W. A. 1959) og *Grammatical Function and Syntactic Structure: The Adverbial Participle of Russian* (Rappaport, G. C. 1984). Disse monografiene har i all hovedsak tatt for seg bruken av gerundiene og ikke det fonetiske eller morfologiske grunnlaget for dannelsen av dem.

Med henhold til dannelsen av gerundier, har jeg tidligere argumentert for at språket fra perioden 1600-tallet og 1700-tallet utgjør en viktig fase i utviklingen av denne kategorien i det russiske litteraturspråket. Resultatet av alt som skjedde i denne perioden spilte en særdeles

²⁶ Bjørnflaten, J. I. (1987): *The Present Gerund in Russian: Diachronic and Synchronic Aspects*. (Utrykt avhandling), Slavisk-baltisk institutt, Universitetet i Oslo.

viktig rolle i standardiseringen av russisk. Av den grunn har det blitt gjort en rekke undersøkelser av tekster fra dette tidsrommet: *Jazyk uloženiya 1649 goda* (Černych 1953), *Žitie Protopopa Avvakuma im samim napisannoe kak pamjatnik severno-velikorussoj reči XVII stoletija* (Černych 1927) er eksempler på dette. Helt nylig kom det ut en bok som tar for seg de spesifikke morfologiske tendensene i samme periode: *Očerki istoričeskoj morfologii russkogo jazyka XVII-XVIII vekov* (Živov 2004). Denne boken tar ikke for seg gerundier spesielt, men er likevel meget interessant med henhold til utviklingen av det russiske språket som helhet. Ingen av disse bøkene tar for seg utviklingen av gerundiene i en stor skala. De to førstnevnte har derimot grundige oversikter over de ulike formene for gerundium i de gjeldende tekstene og danner med det et solid grunnlag for videre analyser. Den siste er meget interessant med henhold til komparative studier av andre morfologiske kategorier.

Tiltross for alle de undersøkelsene som har blitt gjort, er det fortsatt en rekke problemstillinger knyttet til utviklingen av gerundium som trenger å bli undersøkt. Jeg håper at jeg vil kunne kaste lys over noen av disse i min analyse av dem nedenfor.

5.2 Analyse av gerundium på -а/-я og -учу/ -ючу i Žitie Avvakuma

For å kunne gjøre en analyse av et språklig fenomen som gerundium utgjør, er det viktig å arbeide ut ifra noen fastsatte kriterier. I min analyse av gerundium i *Žitie Avvakuma* har jeg valgt å ta utgangspunkt i to hovedproblemstillinger:²⁷ hvilke verb danner de ulike formene for gerundium, og i hvilken kontekst forekommer disse formene. I en tilnærming til disse to problemstillingene har jeg valgt litt ulike vinklinger.

Jeg vil for det første undersøke hvilke verb som danner de forskjellige gerundiene i teksten og hvor hyppige de forekommer. I den sammenheng har jeg valgt å ta utgangspunkt i Leskiens verbklasser.

De forskjellige gerundiene fordeler seg dermed på følgende måte i de ulike klassene (jamfør tabell 3 neste side):

²⁷ For en mer detaljert beskrivelse av problemstillingene i oppgaven henviser jeg til avsnitt 1.4: ”Hvordan jeg har undersøkt teksten”.

Tabell 3: Antall forekomster av gerundium på *-a/-я* og *-yчу/-ючу* i *Žitie Avvakuma* fordelt etter Leskiens verbklassifisering

suffiks Leskiens klasser	<i>-a/-я</i>	<i>-yчу/-ючу</i>
I	2	27
II	12	–
III	87	17
IV	250	–
V	5	–

Jeg vil videre gjøre en statistisk undersøkelse med henhold til hvor i teksten de forskjellige gerundiene forekommer, det vil si hyppigheten av dem i de ulike tekstenhetene. Jeg vil dermed kunne sette disse resultatene inn i en semantisk kontekst. Liknende undersøkelser har blitt gjort av andre morfologiske kategorier i Avvakums tekst, og det er interessant å se på hvilken måte dette sammenfaller med det resultatet jeg får fra mine statistikker.

Timberlake (1995:25 ff.) har blant annet gjort en statistisk undersøkelse av bruken av fortidsformer hos Avvakum med utgangspunkt i *Žitie*. Han understreker at det er en rekke begrensninger knyttet til det å gjøre en statistisk undersøkelse av en tekst, og da spesielt av den typen tekst som *Žitie* er. For det første består Avvakums selvbiografi av en rekke heterogene tekstfragmenter, fra eksplisitte religiøse sitat med en høy konsentrasjon av blant annet aorister, til de meget folkelige passasjene der dagens preteritumsform blir brukt i større grad. Timberlake tenker seg at faren ved en slik undersøkelse kan være at når man for eksempel undersøker aoristene på et statistisk grunnlag, vil man bare finne ut hvor stor sannsynligheten er for at disse vil forekomme i forbindelse med for eksempel et sitat.

Timberlake (ibid. 26) argumenterer for at det i en tekst som regel er en form for harmoni i tilknytning til de språklige midlene som er brukt med henhold til hvilken form for tekst det er.

Han introduserer termen 'register', som kan oppfattes som et sett av vokabular, en type grammatikk og så videre, som en taler bruker i forskjellige sosiale sammenhenger. Han argumenterer videre med at hver tekst kan deles inn i mindre deler etter hvert sitt register. Når det er overensstemmelse mellom de språklige midlene i en tekstdel får vi det han kaller 'register harmony'. Disse registrene kan likeledes reflektere forskjellige perioder i språkhistorien, ved at det eksisterte ulike registre i de forskjellige epokene. Det som er spennende med den epoken *Žitie* er skrevet i, er at det nettopp på denne tiden er i ferd med å utvikle seg nye registre. De gamle registrene begynte i Peter den Stores tid å bli trengt ut i periferien for deres språklige virksomhet. Dette markerte at de gradvis døde ut, for noen registre vil det si fullstendig, som for eksempel departementspråket og det hybride språket av kirkeslavisk, mens for andre registre vil dette si delvis, som for eksempel standard kirkeslavisk brukt i gudstjenester (Živov 2004:21).

En annen tilnæringsmåte i en analyse av språket hos Avvakum har blitt gjort av Semakov (1985:404 ff.). Både han og Timberlake har gjort undersøkelser av aoristene hos Avvakum og hvordan de har blitt brukt i teksten. Semakov mener at selvbiografien er organisert rundt opposisjonen de rettroende og de vantroende, og konkluderer med at aoristene blir brukt mer frekvent i tilknytning til de rettroende. Et ankepunkt mot denne typen undersøkelse er at resultatet bare utgjør en indikasjon på frekvensen av de tilfeller der det spesifikke substantivet opptrer som subjekt (Timberlake 1995:28).

Živov (2004) har likeledes gjort en slik statistisk undersøkelse av infinitivene hos Avvakum. Ifølge ham er de morfologiske elementene i de forskjellige registrene ujevnt fordelt utover teksten. Dette viser seg best ved distribusjonen av de ovennevnte enkle fortidsformene (Timberlake 1995). Aoristene og imperfektum forekommer nesten utelukkende i tekstenheter som er rent boklige, ellers i teksten forefinnes de i tilknytning til sitater (Živov 2004:152). Infinitivene følger også denne modellen. *Žitie* skiller seg på denne måten ut fra de andre sekulære tekstene skrevet på 1600- og 1700-tallet, som også nesten utelukkende har former på *-ть*. I de tilfeller der det i *Žitie* forekommer infinitiver på *-ми* er det begrunnet ut ifra funksjonelle behov i teksten:

Формы инфинитива на *-ми* начинают вести себя у Аввакума так же, как простые претериты, входя тем самым в набор морфологических элементов, подчиняющихся принципу регистровой гармонии (Živov 2004:155).

Det samme mønsteret viser seg ved bruken av presens 2.person sg. Formene på *-шь* er dominerende gjennom hele biografien, mens de på *-ши* oppfører seg på akkurat samme måte

som infinitivene på *-mu*. Formene på *-uuu* har i likhet med infinitivene på *-mu* en funksjonell karakter, mens de på *-uu* er nøytrale og umarkerte (Živov 2004:245).

Avvakums selvbiografi består altså av en rekke tekster av forskjellig karakter. Til grunn for sine undersøkelser av fortidsformene, og da spesielt aoristene hos Avvakum, har Timberlake brukt en inndeling på 59 tekstenheter, der hver enhet består av 32 verb i fortid. For min del var det ikke fruktbart å dele inn teksten i så små enheter, da jeg har veldig få forekomster av hvert enkelt verboid. For lettere å se verdimengden i de enkelte kolonnene valgte jeg å bruke en annen inndeling. Jeg har derfor valgt å dele inn teksten i 14 deler. Inndelingen er gjort på grunnlag av naturlige brudd i teksten med utgangspunkt i red. V., da red. A mangler en del artikler som inngår i red. V.. Betegnelsene på enkelte av kapitlene (tekstenhet 2-8) har jeg tatt fra Gudzij (1960). De andre betegnelsene (tekstenhet 1, 9-14) er generelle navn brukt i de fleste fagartikler i tilknytning til disse tekstdelene (Gudzij 1960, Zavoloko 1975, Robinson 1963, Demkova 1974):

Tabell 4: De ulike tekstenhetene i Žitie Avvakuma, deres betegnelser og tilstedeværelse i de to redaksjonene, red. V og red. A:

Tekstenhet		Red. V			Red. A		
		forekomst	antall sider	referanse i red. V	forekomst	antall sider	referanse i red. A
1	Новое заглавие к Житию Аввакума, написанное Епифанием	+	2	л.164-л.164 об.	—	—	—
2	Приступ	+	18	л.4-л.12 об.	+	5	54-59
3	Первые испытания	+	29 ½	л.12 об.-л.27 об.	+	8	59-67
4	Ссылка в Сибирь	+	49	л.27 об.-л.52	+	15 ½	67-82
5	Возвращение на Русь	+	8	л.52-л.56	+	5 ½	83-88
6	В Москве и монастырях	+	40	л.56-л.76	+	16	88-104
7	Пустозерская ссылка	+	13	л.76-л.83	+	6	104-110
8	Дополнительные рассказы	+	30	л.83-л.98	+	10 ½	110-120
9	О жертве никониянской	+	5	л.98-л.100 об.	—	—	—
10	О причастии	+	2	л.100 об.-л.101 об.	—	—	—
11	Повесть о Даурахъ	+	13 ½	л.101 об.-л.108	—	—	—
12	О сложении перст	+	12 ½	л.108 об.-л.114 об.	—	—	—
13	Заключение	+	2 ½	л.114 об.-л.115 об.	+	1	121-122
14	Обращение Аввакума к чтущим и слышавшим и его похвала русскому природному языку	+	2	л.162 об.-л.163	+	1 ½	53-54

Med utgangspunkt i Timberlakes prinsipp om 'register harmony' vil jeg undersøke om det er harmoni i distribusjonen av de forskjellige formene for gerundium i sammenheng med det register av språklige midler som ellers finnes i de gitte tekstenhetene.

Sammenlignet med frekvensen av andre morfologiske kategorier, er frekvensen av de forskjellige formene for gerundier i mange tilfeller temmelig begrenset i denne teksten. Jeg regner allikevel med at de observasjonene jeg har gjort nedenfor, vil være veiledende i forhold til bruken av disse i Avvakums tekst.

5.2.1 Verb som bare danner gerundium med suffiks *-yчу/-ючу*

Gerundiene med suffiks *-yчу/-ючу* er relativt fåtallige i Avvakums tekst. Noe man i utgangspunktet ikke hadde forventet seg da gerundiene med dette suffikset var veldig utbredt i denne perioden sammenlignet med andre perioder. Blant annet Kuz'mina og Nemčenko (1982:338) har i deres undersøkelser av partisipper og gerundium kommet frem til at gerundium med suffiks *-yчу/-ючу* var mest frekvente fra det femtende århundre til det syttende århundre.

I likhet med Kuz'mina og Nemčenko (1982:330) har jeg også funnet ut at de fleste verbene med dette suffikset hører til Leskiens verbklasse I (ibid. 339). Til sammen i *Žitie* er det syv forskjellige verb i denne klassen som danner gerundium med suffiks *-yчу/-ючу*. Antall forekomster av hvert verb har jeg satt i parentes, der det ikke står oppført noe antall, har det bare vært et tilfelle: ,htl"xb, dtp"xb, tl"xb (9), öbd"xb (5), jl"xb (8), gkj d"xb (2), xñ"xb.

I sine undersøkelser av gerundium hadde Kuz'mina og Nemčenko 17 verb med dette suffikset fra klasse I (ibid. 339). I tillegg til de verbene jeg har funnet hos Avvakum, hadde Kuz'mina og Nemčenko: ,thtu"xb, ,th"xb, , "l"xb, dtl"xb, dtp"xb, öu"xb, ö l"xb, pj d"xb, cär"xb, hr"xb. Hos Bjørnflaten (1987:25 ff.) kan man finne en fullstendig oversikt over de forskjellige forekomstene av verb på *-yчу/-ючу* hos blant annet Kuz'mina og Nemčenko (1982), Černych (1953), Kotkov (1974) og Cocron (1962). Alle disse har gjort undersøkelser av gerundium i perioden rundt det sekstende århundre.

Fra Leskiens klasse II har vi ingen forekomster av gerundium med suffiks *-yчу/-ючу* i Avvakums tekst, det har vi heller ikke i klasse IV eller V. Gerundium på *-yчу/-ючу* dannet av verb i disse klassene var ikke vanlig fra det femtende til det syttende århundre. Blant annet er det ingen forekomster av verb fra klasse IV (som består av verb som bøyes etter *i-*

konjugasjonen) med dette suffikset (Bjørnflaten 1984: 91). I klasse III derimot har vi flere gerundium: , m .xb, , äuf .xb, dtlf .xb, rkfHy .xbcy, gtht , bdf .xbcy, gkfx .xb (9), gj , bhf .xb, hfp , bhf .xbcy, cHbv f .xb.

Av dette kan man se at gerundiene på *-yчу/-ючу* er mest frekvente i bestemte klasser. Her i klasse I og III. Klasse I har i tillegg flere forekomster av dette gerundiet enn klasse III, henholdsvis 27 og 17 forekomster. Gerundiene hos Avvakum følger med dette mønsteret ved at klasse I utgjør kjernen for de verb som danner gerundier på *-yчу/-ючу*. At det forekommer verb fra klasse III som også har dette suffikset kan være en følge av en analog påvirkning fra klasse I (Bjørnflaten 1987:30). I prinsippet kan man danne gerundium med dette suffikset av alle verb (Kuz'mina og Nemčenko 1982:346) noe som derimot ikke viser seg i praksis.

Et annet suffiks som var vanlig er *-ачи/-ячи*. I Avvakums tekst er det ingen forekomster av gerundium med dette suffikset noe som var forventet i og med at suffikset *-ачи/-ячи* ikke er vanlig brukt i nordstorrussiske dialekter (Černych 1927²⁸). *Žitie* følger med det mønsteret for bruken av *-ачи/-ячи* og *-yчу/-ючу*.

5.2.2 I hvilken kontekst forekommer gerundiene dannet med suffiks - *yчу/-ючу*

For å komme nærmere en forståelse av bruken av gerundium i *Žitie*, og i det russiske språket generelt på 1600-tallet og i andre perioder, er man nødt til å ta i bruk forskjellige metoder. Ovenfor har vi sett på den morfologiske distribusjonen gerundiene på *-yчу/-ючу* har i de forskjellige verbklassene. Videre er det interessant å se hvordan bruken av disse viser seg i selve teksten. I den sammenhengen melder spørsmålet seg om hvorvidt disse gerundiene innehar en stilistisk verdi eller ei i denne epoken. Som nevnt ovenfor (avsnitt 3.2) er det ikke sikkert på hvilket grunnlag Avvakum har brukt disse formene. Videre er det slik at gerundium på *-yчу/-ючу* i det syttende århundre ikke hadde noen spesifikk stilistisk verdi (Bjørnflaten 1987:32). Først i det attende århundre da arbeidet med å standardisere det russiske språket hadde kommet i gang, fikk formene med suffiks *-yчу/-ючу* den stildeterminasjonen vi kjenner til i dag. Det vil si at disse formene i større grad fikk en nyanse av talespråk.

Om denne utviklingen også viser seg i Avvakums tekster er ikke sikkert, særlig med tanke på at han har vist en innovativ bruk av andre morfologiske kategorier i *Žitie* (jamfør avsnitt 5.2).

²⁸ Denne henvisningen er tatt fra mikrofilm tilgjengelig ved Helsinki Universitetsbibliotek.

At derimot gerundium og partisipper generelt blir brukt på ulike måter i forskjellige typer tekster er det ikke noe tvil om:

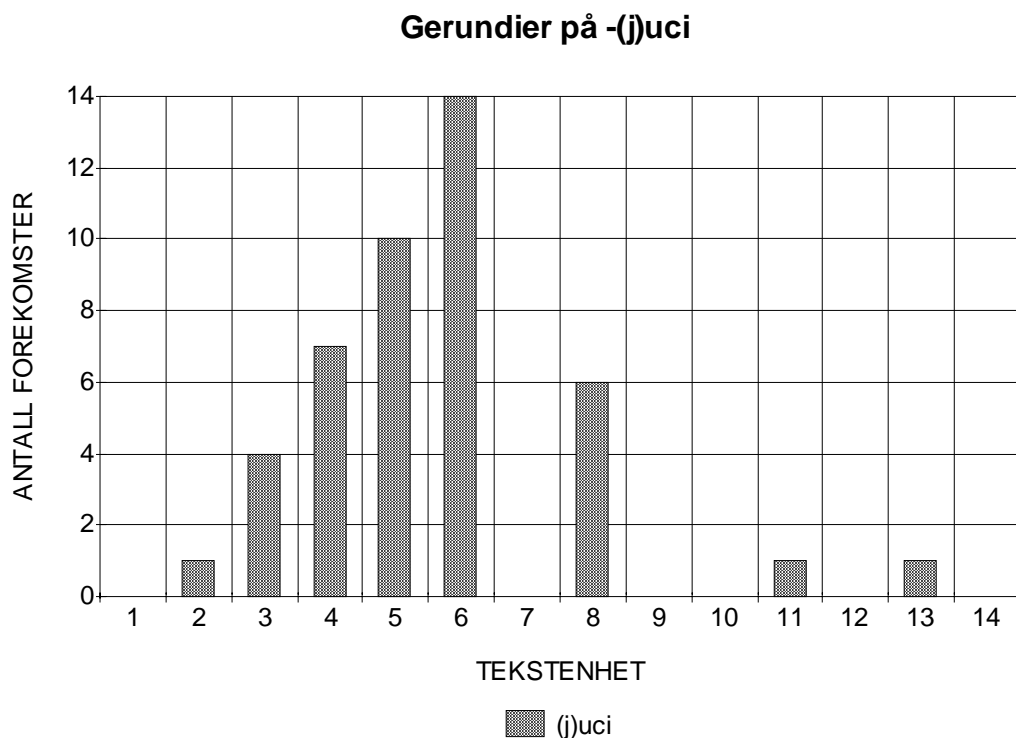
(...) we must emphasize the necessity of taking differences in literary genres into account when investigating and drawing conclusions about the -nt- and -us- forms. (Jacobsson 1963:138)

Spørsmålet er hvordan dette viser seg i *Žitie*, og hvordan dette på den ene siden reflekterer bruken av denne morfologiske kategorien på sekstenhundretallet, og på den andre siden peker frem mot bruken av disse i dag.

Timberlake (1995:26) har, som tidligere nevnt, argumentert for at det er mulig å dele inn *Žitie* i flere tekstenheter, og på grunnlag av det gjøre en statistisk undersøkelse av ulike morfologiske kategorier i teksten.

Etter mønster fra Timberlake har jeg delt inn teksten i 14 enheter (jamfør tabell 4 i avsnitt 5.2). I diagrammet nedenfor betegner den vannrette aksene de forskjellige tekstenhetene, en kolonne for hver enhet. Den loddrette aksene betegner antall tilfeller av dette gerundiet i de ulike tekstenhetene.

Diagram 1: Fordelingen av gerundium med suffiks *-yчu/-ючu* i de ulike tekstenhetene i *Žitie*

Av tabellen ovenfor kan vi klart se at antallet gerundium fordeler seg ujevnt i de forskjellige kolonnene. Men før man kan gi seg i kast med noen spesifikke konklusjoner er det nødvendig å ta i betraktning at de forskjellige tekstenhetene er av ulik lengde. For eksempel kan vi se av tabellen i kolonnen for tekstenhet 6 at det er fjorten tilfeller av gerundium med dette suffikset, og man kan derfor fort være fristet til å trekke forhastede slutninger om konteksten i denne enheten knyttet opp til antall gerundium. Etter tekstenhet fire utgjør denne enheten den lengste delen i teksten som helhet (jamfør tabell 4 i avsnitt 5.2).²⁹ Når det er sagt, er det allikevel en veldig markert fordeling av gerundiene i de forskjellige enhetene.

De enhetene som ikke har noen tilfeller av gerundium med suffiks *-учи/-ючи* er tekstenhet 1, 7, 9-10, 12 og 14. Tekstenhet 1 er en veldig kort innledning skrevet av Avvakums åndelige far Epifanij, og er en del av innskriften til et bilde av et kors og bærer dermed preg av et høytidelig språk (ŽA red. V л. 163). Tekstenhet 7 (*Пустозерская ссылка*) består av en rekke religiøse polemikker, hvor Avvakum blant annet sammenligner den rette ortodokse tro med islam. Videre forteller han om de andre medfangene i Pustozerk og deres dommer. Denne delen har derfor ikke et utpreget høytidelig innhold, med dertil høytidelig språk. Det har derimot de fire tekstenhetene (9-10, 12 og 14): *О жертве никониянской* (9), *О причастии* (10), *О сложении перст* (12) og *Обращение Аввакума к чтущим и слышащим и его похвала русскому природному языку* (14). Disse delene består i all hovedsak av helt spesifikke retoriske tekster knyttet til Avvakums kamp mot Nikons reformer. Språket i disse delene er på flere måter karakterisert med et meget arkaisk register av språklige virkemidler. Blant annet viser distribusjonen av fortidsformene dette ved at det er en høy konsentrasjon av aorister i akkurat disse tekstdelene (Timberlake 1995:37).

Tre tekstenheter har bare én forekomst av gerundium med suffiks *-учи/-ючи*: 2, 11 og 13. Del 2 tar for seg Avvakums doktrinelle bakgrunn med hovedvekt på Dionysius Areopagiticus. Det eneste gerundiet i denne delen opptrer i forbindelse med en digresjon der Avvakum beretter om en solformørkelse:

5) **gks^k djk+uj. htrj. f^hübtg(b)^cr(j)g+ cbvtΣH+ cb,b^hcrjb j
d gjk^lht ñvf ,s^cñm gtht^l gtñhjd^v lht^v H(t)l(ä)kb pf
ldä xfcf c nhb gkfx.xb y ,thtuf cñjykb (л.7)**

²⁹ Jeg har som tidligere nevnt (avsnitt 5.2) ikke fulgt Timberlake på dette punktet, ved at han har delt inn teksten i 59 enheter. For meg var ikke det fruktbart i og med at det "bare" er 44 tilfeller av gerundium med dette suffikset. Jeg ville mest sannsynlig bare ha fått en markering i hver kolonne, noe som ikke ville ha ført noe sted.

Fra tekstenhet 11 (*Повесть о Даурахъ*), som utgjør en meget kort tekst har vi dette eksempelet:

- 6) j ljhjuj. ,skj jl^oxb jcxt^ch^ok ht dtkbfbcy l^ohf^f ñäv^o+
xñj , (j)u+ cjñdjhb^ñ dj ^ckfd^o cdj. xht^p ñt,y rfrjt läkj
ghj^ckfdkyy cdjt ghyc(dy)ñjt bvy (Л. 107 об.)

Tekstenhet 13 (*Заключение*) er likeledes veldig kort. Det er dermed vanskelig å sammenligne denne delen med de andre enhetene statistisk sett. Denne delen utgjør et brudd med både teksten foran og teksten bak, som begge to er retoriske artikler. Det er en forekomst av gerundium med suffiks *-yчу/-ючу* i denne delen, og den er som følgende:

- 7) g^or^fb hf, jñ+ ü(hbcñj) d+ dtctkbñcy xñ^oxb f vs pf
xñ^oшb^ü b gjck^oif.шb^ü+ cñfhtv+ , (j)uf vjkb^ñ(m) (Л.115 об.)

Jeg har nå gått gjennom de delene med ingen, eller én forekomst av gerundium på *-yчу/-ючу*. I de resterende fem tekstenhetene (3-6, 8) er det en jevn fordeling av gerundium. Som en følge av at disse tekstene er av variabel størrelse, gir distribusjonen av dem i tabellen et litt feilaktig bilde. Felles for disse delene er at de alle har biografiske trekk. Hvis man sammenligner diagrammet ovenfor med distribusjonen av aoristformene hos Timberlake (1995:37) kan man iaktta en tendens som tilsier at jo flere forekomster det er av gerundium med dette suffikset, jo færre aorister er det i samme enhet. Det vil si at proporsjonalt med at kurven med gerundium øker, synker kurven med aorister. I disse delene av teksten har vi eksempler fra begge de respektive verbklassene som har gerundium med suffiks *-yчу/-ючу*. At disse tekstenhetene inneholder verdslige elementer kan vi se i eksemplene nedenfor.

Fra Leskiens verbklasse I har vi disse eksemplene:

- 8) d bh^o. gjh^o ,htl^oxb gjdfkbfcm f bhjb ñjvhjb öt xtkjdr
hf hty hf,htk ñ^oñm öt j gjdfkbcy j,f rhbxfñ f dcñfñm
ht vju^oñ (s.78, l.6)
- 9) hj uhäüj^v d nj dhvty dtp^oxb hf hf^hñä ^olfdkbk hb r^ohj^xrf
hb^ñj x.lj ,skf gj ldf ybxrf hf l(t)hm ldfkfk (Л.45 об.)
- 10) b pf cbt vthy ,jyhb^h dfcbktb gtñhjdb^x ihtvtñt^d tl^oxb d
rfpf^h(m) hf djtdj^lcñdj d c^olht ,hfhy vhjuj j dtkäk+
,k(f)ujckjdb^ñ(m) c(s)hf cdjtuj ,hbnj,hf^ñwf (Л.18 об.)

- 11) j dpfl+ jdght¹ tl¹xb gj uhflj^v j gj ctkfv+ b d g^cñs^ü
 väcntü+ ckj dj , (j)öbt ghjgjdälfk j ht Σ, bh¹ycy Σ, kbxfk+
 hbrjhb¹cr¹. tht^c(m) (Л.56)
- 12) f^hübtg(b)^cr(j)g+ cbvtΣh+ cb, b^hcrjb ñjulf lj, h+ , s^k f
 h(s)hä ¹xbhb^kcy †cñ¹ghbr+ ¹cñhjbk+ vth¹y d ñj, j^kmcrt r
 väcn¹ ñ¹ñ+ öbd¹xb ¹w(t)hrds dtkbrby , tls gjcñbujif vy
 (Л.28)
- 13) djlf ghächfy f hthgs j pfbws dtkbrbt d ht^v dj frbfht hf
 vtpthb öbd¹xb ñfrbü+ ht dblef^k (Л.54 об.)
- 14) f^p öt ghbkäöhj jl¹xb vjk.^c(m) , (j)u¹ Σcänb^k tdj
 , j^k(m)hj. h¹rj. j gjrkjhb^kcy t^v (Л.17)
- 15) jl¹xb cghfibdf.ñ+ phft¹(m) kb xmy gjkfñf cby (Л.96)
- 16) ghbrfшb^x öt lf^k v¹xrb uhbdthj^x c nhb(ñ)wt^ñ(m) lf rjhj^dr¹
 lf jdtxj^x vy^cwj jc^cif j gkj d¹xb ñäv+ kãñj gbñfkb^c(m)
 (Л.53 об.)

Fra Leskiens verbklasse III har vi disse eksemplene:

- 17) ht ckfшт b jh vht dfcbktb gfirjdf ñfv ,sk d bh¹. gjh¹
,m.xb vth¹y hf hjöth ,skj gjcflbk lf ,ju tdj ghjcñbñ
 (2.fotnote s.84, l.6)
- 18) j , (j)öibv+ cñhfüj^v †uhfñb ,sif j dcgy^ñ(m) gj, äujif
 v¹xb^kcy y † hb^ü ,äuf.xb c v(äcy)w+ ñfbhj jhjt d
 w(t)hrdä hfx.. jhjt ybl¹ r djtdjlä (Л.28 об.)
- 19) f y ht dtlf.xb b ghbtüfk r hbv b ghbtüfd r ,thtu¹
 ghbcñfk jht c k¹r¹fvb b j, crjxbkb hfc (s.87, l.33)
- 20) ghji¹ lt ,kfujckjdtñby ñdjtu¹j c w(f)h(b)wt. b läñvb
 gjvjkbcy Σ hfc+ rkfny.xbcy gjckfñhb^x ujdjhñ+ y c¹ j
 h(s)hä gj ht^v+ ñ¹ö¹ cbkhj vñä tdj öfkm (Л.75)

- 21) **lfk hf v xt nsht vtirf h b pf hty b vs ujl lh ujb**
nyh kbcy hf hthxt htrt  bd xb c  hfdj. gtht,bdf.xbcy
 (s.74, l.12)
- 22) ** H  t vH  gkfx.xb crfpf^k  f t tg(b)^cr(j)g  rjkjvt^hcrj^v**
gfdk  tuj  t hbrj^h hfgj^ck lj^r d Hjdjujhjwrb + ghtl kt[ ]
 uhtv+ p tu+ gj j^v lfh bk  rjc hjv+crj^v ghj jggj  j
dctb crfpf^k ,hf (m)t (л.23  b.)
- 23) **y j ck if[ ](m) c fk+  Hf  t gkfx.xb ujdjhb + tulf lt y**
,f . rj hf kfd  gjdfkbf^c(m) ghb^c gbkb ldf fhu(t)kf j
dpykb vthy j dtkb Q kj   chsv+ g  t^v (л.95  b.)
- 24) **jH  t gjrjb br cdt  d  kt,ht  jb gjckt  kt,jd d  fhr .**
gtxm dktp b ujksv u phjv ctk hf gjk  b rhjirb d gtxb
gj,bhf.xb tc  (s.93, l.7)
- 25) **f y ht hfp,bhf.xbcy  gjdfy hf  hbc f t fk gjchtlt b **
 (s.88, l.6)
- 26) **b ifgr  d sh . gjh  v hvfhr  chbvff.xb c ujkjds  hj bk**
tl xb dth jv (s.88, l.28)

Av eksemplene ovenfor, og av deres distribusjon i de forskjellige enhetene i teksten, kan vi se to ting. For det f rste kan vi se at ogs  bruken av gerundium med suffiks *-yчу/-ючу* f lger et bestemt m nster i likhet med fortidsformene, infinitiven og presens 3.person sg. (jamf r avsnitt 5.2). At det var en sammenheng mellom bruken av dette gerundiet og distribusjonen av aoristene har jeg allerede p pekt ovenfor, ved at disse morfologiske kategoriene i de fleste tilfeller ikke blir brukt i en og samme tekstenhet. P  denne m ten oppviser bruken av *-yчу/-ючу* p  lik linje med fortidsformene registerharmoni, noe som var uvanlig i tekstene fra det syttende  rhundre if lge  ivov (2004:158).  ivov (ibid. 537) mener derfor at Avvakum har en s regen individuell bruk av spr ket, noe som ogs  viser seg ved at de ulike registrene har en bestemt funksjon. Bruken av infinitiver kan tjene til   v re en god illustrasjon p  en slik individuell strategi i bruken av morfologiske varianter. Infinitiver p  *-mu* blir i  itie brukt i de delene av teksten som understreker Avvakums religi se autoritet, mens de p  *-mь*, som er i flertall i hele teksten, blir brukt i de delene som er negerende. Valget mellom disse er if lge  ivov (ibid.:537) betinget av helt spesifikke retoriske grunner:

Аввакум одновременно утверждает и отрицает собственную святость, эти две линии проходят через текст, создавая своего рода контрапунктное напряжение между его фрагментами, обращающимися к книжной языковой традиции и отталкивающимися от нее (Živov 2004:537).

For det andre kan vi se at gerundium med suffiks *-учи/-ючи* i større grad opptrer i kontekster av verdslig karakter med en nyanse av talespråk, på den måten følger bruken av dem det allmenne mønsteret:

(...) причастия типа *видячи, жалуючи* встречаются в памятниках разных жанров, хотя и наблюдается известное тяготение причастий на *-учи* (от глаголов I спр. с основной наст. вр. на исконно мягкую согласную), *-ачи* к контекстам бытового характера, близким к разговорной речи (Kuz'mina og Nemčenko 1982:340).

5.2.3 Verb som bare danner gerundium med suffiks *-a/-я*

Som en følge av ulike lydendringer (jamfør dannelsen av PPA i kapittel 4.0) hadde man i kirkeslavisk tre forskjellige former for presens partsipp i kortform. De verb som endte på en konsonant ble i oblike kasus bøyd som substantivene i de harde stammene, likeledes ble de partisippene som hadde bløte endelser bøyd etter *jo-* og *ja-*stammen (av typen *рјзм, гјкт* og *рtvkæ*). I nominativ viste de derfor bare delvis et enhetlig system:

1) Причастия от глаголов I, II и V классов имели для И. п. ед. м. – ср.р. две формы – с флексиями *-ы* и *-а*, которые присоединялись к основе на твердую согласную (<ид-ы>, <двигн-ы>, <ädы>; <ид-а>, <двигн-а>, <äd-а>); 2) причастия от глаголов III класса имели флексию *-а*, присоединяющуюся к основе на мягкую согласную (<слушaj-а>, <глагол'-а>); в причастиях от глаголов IV класса выступала флексия *-ä* (<вид-ä>, <прос-ä> – твердые согласные основы в позиции перед гласным переднего ряда [ä] становились полумякими (Kuz'mina og Nemčenko 1982:309).

Disse tre formene for partisipp i kortform har utviklet seg til det systemet vi kjenner i dag med *-я* i alle variantene³⁰. Mens man i den sydslaviske varianten av gerundium hadde *-ы* etter konsonant, hadde man i østslavisk en variant på *-а* i den harde bøyningen. Den nærmeste forklaringen til dette fenomenet ligger nok i en analog påvirkning fra de andre formene. Senere har den bløte konsonanten igjen påvirket den harde, slik at vi i dag dermed har *-я*

³⁰ Bare i de tilfeller der skrivereglene krever noe annet får vi *-а*.

endelse i de fleste tilfeller, noe som trenger igjennom fra det fjortende århundre (Ferrell 1956:14)

Utviklingen av et enhetlig system var en prosess som gikk over en lang periode. En del av denne prosessen gikk ut på at formene på *-a* og *-ä* falt sammen og man fikk en felles form på *-a* (Kuz'mina og Nemčenko 1982:309). Ifølge Kuz'mina og Nemčenko (ibid. 310) opptrer den sydslaviske fleksjonen på *-ы* oftere ved atematiske verb, det vil si ved verb fra klasse V, mens tendensen er motsatt for de verb hvis fleksjon er på *-a*. Der hører de fleste verbene til i klasse I og II, mens det er færrest i klasse V.

Gerundium med suffiks *-a/-я* er den mest frekvente formen i *Žitie Avvakuma*, til sammen utgjør de 89 % av alle forekomstene (det vil si at det til sammen er 400 gerundium, derav 44 med suffiks *-учи/-ючи* og 356 med suffiks *-a/-я*).

I motsetning til verb med *-учи/-ючи* har vi forekomster med dette suffikset i alle verbklassene. De to største gruppene er klasse III og IV, med henholdsvis 87 og 250 forekomster. De minste klassene er klasse I og V, med henholdsvis to og fem forekomster (jamfør tabell 3 avsnitt 5.2). Klasse II utgjør en spesiell gruppe. I denne gruppen har vi 12 forekomster av gerundium på *-a/-я*. Alle verbene i denne gruppen er perfekte verb, og ender på *-нуть*. Denne formen er spesiell i og med at det ikke er mulig å danne gerundium med denne endelsen av imperfektive verb. I dag har denne formen for gerundium gått fullstendig ut av bruk ved verb av denne typen. Vi har derimot dette suffikset på enkelte andre perfekte verb i moderne russisk standardspråk, noe som reflekterer denne tidligere bruken av disse i russisk språk:

Причастия на *-а* от глаголов сов. вида свободного употребляются в XV-XVII вв. как в памятниках, отражающих деловой язык (Kuz'mina og Nemčenko 1982:341).

At gruppe V har så få forekomster er kanskje ikke så rart i og med at dette utgjør den minste verbklassen. I klasse I så vi i forrige avsnitt at verbene hadde en affinitet til suffiks *-учи/-ючи*. Likeledes hadde vi ingen forekomster av *-учи/-ючи* i klasse IV, som er totalt dominert av verb med suffiks *-a/-я*. Klasse III utgjør dermed en mellomgruppe med relativt mange forekomster av begge formantene. I denne gruppen var det i tillegg flere verb som forekom med begge suffiksene.

I *Žitie Avvakuma* var det som forventet ingen gerundier med den kirkeslaviske ekvivalenten på *-ы*. En grunn til det kan være at teksten er skrevet veldig sent i perioden, på slutten av det syttende århundre. I det hele tatt var ikke former med dette suffikset vanlig i denne grenen av

den slaviske språkfamilien: причастные образования с флексией *-ы* за пределами др.-рус. письменности почти не встречаются (Kuz'mina og Nemčenko 1982:312).

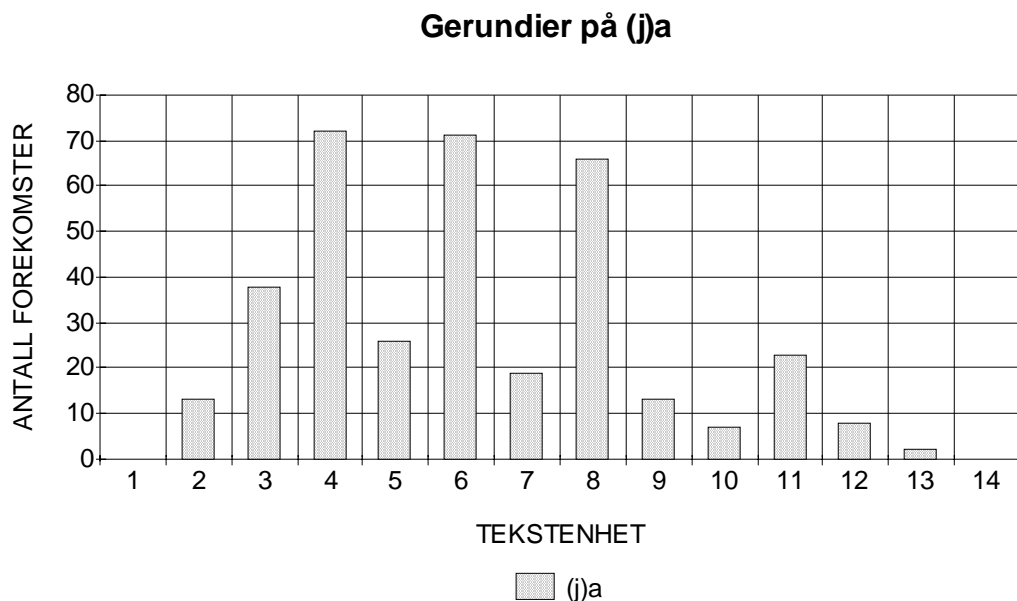
5.2.4 I hvilken kontekst forekommer gerundiene dannet med suffiks *-a/-я*

I moderne russisk standardspråk utgjør formen med suffiks *-a/-я* standarden for gerundium dannet av presensstammen. Det er som nevnt tidligere bare et verb som blir brukt med formen *-учи/-ючи*: *быть* > *будучи*. Som vi kan se av tabell 3 ovenfor, er de fleste gerundiene i *Žitie* dannet med nettopp suffiks *-a/-я*. Ifølge Nikiforov (1952:260) og hans undersøkelser fra siste halvdel av det sekstende århundre ble gerundier med suffikset *-a/-я* mest brukt i litterære tekster. Lomonosov mente likeledes at det var best å bruke de verbene som ikke var russiske i en dannelse av dette gerundiet:

Присемь примѣчаѣь надлежиѣь, чѣо дѣепричасѣїя на ЮЧИ присѣойнѣе у ѣочныхъ Россїйскихъ глаголовъ, нежели у ѣахъ, коѣорые оѣь Славенскихъ происхдѣѣь; и напроѣивъ ѣого дѣепричасѣїя на Я упоѣребиѣельнѣе у Славенскихъ, нежели у Россїйскихъ. Напримѣрь лучше сказаѣь *толкаячи*, нежели *толкая*; но напроѣивъ ѣого лучше упоѣребиѣь *дерзая*, нежели *дерзаючи* (Lomonosov 1755:127).

Hvordan dette viser seg i *Žitie* vil jeg se på nedenfor. Jeg har i diagram 2 fulgt den samme inndelingen med 14 tekstenheter, som i diagram 1, gerundier med suffiks *-учи/-ючи*, i avsnitt 5.2.2. X-aksen betegner de forskjellige tekstenhetene, med en kolonne for hver enhet. Y-aksen betegner antall tilfeller av dette gerundiet i de ulike tekstenhetene.

Diagram 2: Fordelingen av gerundium med suffiks *-a/-я* i de ulike tekstenhetene i *Žitie*

Jeg har tidligere nevnt, i tilknytning til analysen av diagrammet over gerundiene med suffiks *-учи/-ючи* (jamfør avsnitt 5.2.2), at det er viktig å ta i betraktning at de forskjellige tekstenhetene består av et ulikt antall sider (jamfør tabell 4). Dette er viktig i og med at det er lett å få et feilaktig inntrykk av distribusjonen i de ulike tekstenhetene. Som vi ser av diagrammet ovenfor er gerundiene med suffiks *-a/-я* relativt jevnt fordelt, bortsett fra i tre kolonner. Disse tekstenhetene, 4 (*Ссылка в Сибирь*), 6 (*В Москве и монастырях*) og 8 (*Дополнительные рассказы*) utgjør de lengste i hele *Žitie*. Disse delene består som tidligere nevnt av rent biografiske skildringer, med et dagligdags språk. De tre kolonnene med færrest eller ingen forekomster, tekstenhet 1 (*Новое заглавие к Житию Аввакума, написанное Епифанием*), tekstenhet 13 (*Заключение*), og tekstenhet 14 (*Обращение Аввакума к чтущим и слышащим и его похвала русскому природному языку*), utgjør på sin side de korteste tekstene. Likeledes er det ingen vesentlig forskjell i distribusjonen (antall sider tatt i betraktning), av denne typen gerundium i de enhetene som er utpreget retoriske, 2 (*Приступ*), 9 (*О жертве никониянской*), 10 (*О причастии*) og 12 (*О сложении перст*) med et generelt register av arkaiske språkmidler, og de enhetene som er rent biografiske med et dertil dagligdags språk, 3 (*Первые испытания*), 5 (*Возвращение на Русь*), 7 (*Пустозерская ссылка*) og 11 (*Повесть о Даурахъ*).

På grunnlag av distribusjonen ovenfor er det vanskelig å si om bruken av denne typen gerundier er begrunnet ut ifra et funksjonelt behov. De opptrer i alle tekstenhetene, med unntak av to (tekstenhet 1 og 14), som begge består av bare to sider. Hvorvidt det er noen

grunn å henge seg opp i at det ikke er noen gerundier i disse to enhetene er usikkert, dette kan like godt være en tilfeldighet. Videre er gerundiene jevnt fordelt over de ulike tekstenhetene, tatt i betraktning at de har ulik tekstlengde. Om ikke like markant, så følger dermed bruken av gerundium med suffiks *-a/-я* på denne måten mønsteret til bruken av infinitivene og presens 3.person sg. (jamfør avsnitt 5.2). Det gjør de ved at den ene varianten, altså gerundium med suffiks *-учи/-ючи*, innehar en funksjonell betydning, mens den andre varianten med suffiks *-a/-я* er nøytral og umarkert. Alle disse morfologiske elementene er igjen betinget av innholdet i de ulike tekstenhetene (Kovalevskaja 1992:87):

Автограф В четко передает последовательность и логическую связь действий. Это литературно обработанный текст, автор которого понимает функциональное значение деепричастий. Вместе с тем это и новый литературный текст, потому что еще в начале XVII в., деепричастные формы даже в оригинальных русских текстах по старой традиций смешивались не с перфектом (как у Аввакума), а с архаическим аористом (Zavoloko 1975:222).

5.2.5 Verb som danner gerundium med både suffiks *-учи/-ючи* og suffiks *-a/-я*

Av de rundt 400 gerundiene med suffiksene *-учи/-ючи* og *-a/-я* er det altså 44 tilfeller med *-учи/-ючи* og 356 med *-a/-я*, det vil si en prosentandel på henholdsvis 11 % og 89 %.

Av de ovenfornevnte 44 gerundiene med suffiks *-учи/-ючи* hadde vi 27 forekomster i klasse I og 17 i klasse III.

Gerundiene med suffiks *-учи/-ючи* i klasse I fordelte seg på syv ulike verb. Bare et av disse forekommer i begge formene: *öbñb*. I sine undersøkelser hadde Kuz'mina og Nemčenko (1982:339) likeledes det samme verbet oppført med begge suffiksene, men i tillegg til *öbñb* hadde de forekomster med begge suffiksene av *blnb* og *htob* fra samme klasse. Den førstnevnte er det ikke tilfeller av i *Žitie* med suffiks *-a/-я*, det andre verbet er det ikke eksempel på i *Žitie* overhodet.

öbñb med suffiks *-a/-я* har vi bare et eksempel på, mens vi har fem tilfeller av dette verbet med suffiks *-учи/-ючи*:

27) 1f btd+ üjñy ,s j uhäith+ bhj htkpy hf htuj gjlbdbñm
dhä pfrjhf öbdsb gbcfñby ht hfp"väk+ d dfh+dfh+crjb

ptvkä öbdy fштb ñjuj öt hjlf fdhffvky nj gjufhjdff
rjkähf (л.34 об.)

28) b vht crfpfkb ghtcñfdbkcy lt gjckt ñt, y ujls c ñhb
öbd`xb ühbcñbfhcrb c ötñj. b ltñm vb (s.116, l.21)

De andre fem verbene som hadde former på *-учи/-ючи*: ,htcñb, dtpñb, tüfñb, gk`ñb og xbcñb hadde ingen tilsvarende former i *Žitie* på *-a/-я*. *Брести* og *везти* danner i dag regelmessige former på henholdsvis *брeдя* og *вeдя*. Gerundium av *exать* på *-a/-я* er ikke en godkjent form i moderne russisk standardspråk. Vi har i dag varianten *пльвeя* av *пльть* for formen gkj d`xb. Av det gamle simpleks verbet *честь*, er det mulig å danne en form på *чтя*, men den er ikke godkjent i dag. Verbet er foreldet, og vi bruker istedenfor *читать*, som danner regelmessig gerundium på *-a/-я* > *читая*.

Gerundiene med suffiks *-учи/-ючи* i klasse III fordelte seg derimot på ni verb. Av disse er det bare *ркfHyñbcy*, *gtht*, *bdfñbcy* og *gkfrfñb* som i tillegg har former på *-a/-я*:

29) ghji` lt ,kfujckjdtñby ñdjtu j c w(f)h(b)wt. b läñvb
gjvjkbcy Σ hfc+ ркfHy.xbcy gjckfñhb^f ujdjhñ+ y c` j
h(s)hä gj htv+ ñ`ö` cbkhj vñä tdj öfkm (л.75)

30) jy b^c c`lh f dsit¹ c hbvb ркfHyycy ujdjh. ü(hbcñj)c c
hfvb úcñfdbcy (л.55 об.)

31) lfk hf v xtñsht vtirf höb pf hty b vs ujl lh`ujb
nyh`kbcy hf hthxt httrt öbd`xb c ñhfdj. gtht,bdf.xbcy
(s.74, l.12)

32) ñjulfhtdtkbrf ,skf f hñst `ö tb 27 ujljd ltdbwt. ,tlhf y
vjy hf vtptñb c vthmibvb ctcñhfvb gtht,bdfycy rjt rfr
gkfx.xb öbd`ñ (s.75 l.19)

33) y ktö` bkb cgk. f Σh+ vjky(c)^m b gkfx.xb ghb^{cñ`}gb^ñ rj
vñä j cñfhtñ+ ujdjhñm rfr+ nt, ä cjhjvf häñ+ dtñm ns
ghjñjggjg+ xt^v ,skj ñt, ä hf^c gjh`ölf^ñ(m) f ñs j cfv+
kthbd+ (л.68 об.)

34) gjñj^v b ,j^{k(m)}hjdff ghbñtckb j gjkjöb^{kb} ght¹ vth y gkfx j
ркfHyycy (л.47)

De verbene i klasse III med suffiks *-учи/-ючи* som ikke hadde noen tilsvarende form med suffiks *-а/-я* er: , бñм, , äufñб, dtlfñб, гј, bhfñб, hfp, bhfñбcy og снbvñб. De sistnevnte verbene: *Бегать, ведать, побирать*³¹, *разбираться* og *снимать* danner i dag regelmessig gerundium med suffiks *-а/-я* > *бегая, ведая, побирая, разбираясь* og *снимая*. Det gjør på sin side ikke , бñб. En regel for dannelse av gerundium i moderne russisk standardspråk går ut på at verb hvis rot i presens ikke har vokal, ikke kan danne gerundium: *бить* har derfor ikke denne formen i dag. Formen på *бия* kunne derimot tidligere bli brukt i boklig form.

5.3 Evaluering av data

På bakgrunn av det vi har sett ovenfor kan vi trekke noen slutninger: Få verb opptrer med både suffiks *-учи/-ючи* og suffiks *-а/-я* i *Žitie*. Til sammen hadde vi parallelle former i bare fire tilfeller av 16 mulige, hvis vi tar utgangspunkt i antall verb med suffiks *-учи/-ючи*. I praksis er en parallell form ikke mulig ved alle verbene, ved at flere av dem heller ikke oppviser en godkjent form på *-а/-я* i moderne russisk standardspråk. Flere av verbene i verbklasse I har blant annet restriksjoner knyttet til seg ved en dannelse. Dette understreker at de ulike typene for gerundium har en affinitet til en viss type verb, men at deres distribusjon på enkelte områder overlapper hverandre. Denne overlappingen viser seg å stå i sammenheng med i hvor sterk grad de ulike formene for gerundium har tilknytning til de ulike formene for verb. Verbklasse I så vi ovenfor hadde en overvekt av gerundium av typen *-учи/-ючи*, denne klassen hadde likeledes bare to tilfeller av gerundium med suffiks *-а/-я*:

Материалы памятников свидетельствуют о том, что в системе неизменяемых причастий – когда есть возможность выбора – предпочтение отдается той форме, где глагольная основа не подвергается изменению (Kuz'mina og Nemčenko 1982:338).

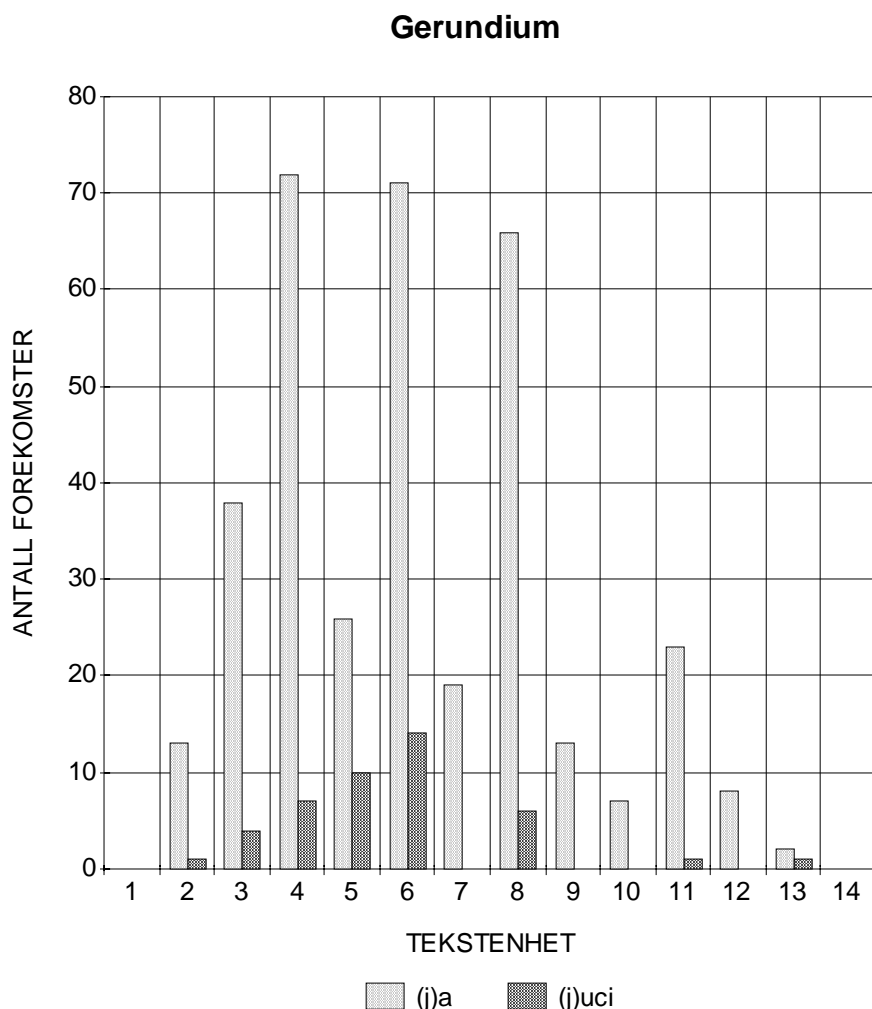
Videre var det bare i klasse III vi hadde flere tilfeller av gerundium med suffiks *-учи/-ючи*. I denne klassen hadde vi ved de fleste verbene et overlappende system med to varianter. Dette viser at affiniteten ikke er like sterk til verbene i denne klassen.

Fordelingen i de forskjellige klassene viser langt på vei at bruken av de to variantene med gerundium står i komplementær distribusjon til hverandre, ved at de fleste forekomstene av

³¹ Dette verbet står ikke oppført verken hos Zaliznjak (1977) eller i *Slovar' sovremennogo russkogo literaturnogo jazyka* (1960). Derimot er det listet opp hos Dahl (1980).

gerundium i *Žitie Avvakuma*, enten har bare suffiks *-yчи/-ючи*, eller suffiks *-a/-я*. Forholdet mellom disse to gerundiene i teksten viser seg nedenfor³²:

Diagram 3: Komparativ tabell over fordelingen av gerundium med suffiks *-yчи/-ючи* og *-a/-я*

Bruken av de ulike språklige elementene i teksten inngår i en større språkhistorisk kontekst. På den tiden *Žitie Avvakuma* ble skrevet, var det ennå ikke mulig å snakke om et russisk standardspråk. Prosessen med å standardisere det russiske språket begynte ikke før på 1700-tallet, og det var først i det nittende århundre at det moderne russiske standardspråket tok form. Til grunn for dette skriftspråket ligger to sett med språklige elementer: et russisk og et sydslavisk. Disse to elementene har på flere måter smeltet sammen og dermed skapt nye betydninger og flere nyansemuligheter i det russiske skriftspråket.

³² For en mer utfyllende forklaring av diagrammet, henviser jeg til analysen av hver enkel form ovenfor (avsnitt 5.2.2 og 5.2.4).

Også Avvakum hadde tilgang til begge disse ”settene” med språklige virkemidler, men han hadde ingen enhetlig russisk norm å gå etter. Mens det i dag i mange tilfeller ikke er mulig å skille ut det kirkeslaviske fra det russiske i en tekst, ved at de språklige midlene utgjør ét hele, var ikke denne enheten like sterk på Avvakums tid. Han hadde på den ene siden de kirkeslaviske elementene, og på den andre siden de russiske elementene. Det har blitt diskutert hvorvidt det er fruktbart å legge så stor vekt på opposisjonen kirkeslavisk og russisk i Avvakums tekster, i og med at det forekommer forskjellige lingvistiske elementer innen en minimal enhet. Timberlake understreker derfor at det ikke er mulig å dele inn Avvakums tekst i spesifikt kirkeslaviske eller gammelrussiske deler (Timberlake 1995:27).

Яркое своеобразие стиля Аввакума заключается именно в устранении резкой семантической границы между группами слов — торжественно-книжных и просторечно-разговорных, в острых приемах их лексических и фразеологических взаимодействий и контаминаций (Vinogradov 1958:372).

Avvakum var som tidligere nevnt en språklig innovatør, ved at han brukte disse ulike formene på en ny måte. Det vanlige derimot var å bruke kirkeslavisk i skrift og russisk i tale:

For russere er det nødvendig å ha kjennskap til kirkeslavisk, fordi bibelen og de andre hellige skrifter foreligger på dette hellige språk. (...) På samme måte som russere ikke kan skrive eller drøfte vitenskapelige problemer uten å bruke kirkeslavisk, er det omvendt ikke mulig å bruke kirkeslavisk i private og intime sfærer. (...) Man må derfor tale på russisk og skrive på kirkeslavisk.³³

Dette skillet mellom de to settene med språklige former ble etter hvert hvasket mer og mer ut. I mange tilfeller skjedde det ved at noen former fra det ene settet vant frem, fremfor former fra det andre settet, og omvendt (jamfør partisippene der den russiske formen på *-уч/-юч* ble trengt ut i periferien av den sydslaviske varianten på *-уц/-юц* avsnitt 4.1).

³³ Dette er en forkortet oversettelse av Ludolfs *Præfatio* i *Grammatika russica* (1696): Ideo autem Ruffis cognitio linguæ Slavonicæ neceffaria est, cup apud ipfos non tantum S. Biblia & reliqui libri impreffi, quibus facra peraguntur, Slavonico idiomate folummodo extant, verum etiam de materiis eruditionem vel fcientias fpectantibus neque fcribere neque differere liceat, nifi lingua Slavonica in ufum advocetur. Quamorem quo quis doctior cæteris reputari vult, eo plus Slavonici fermonibus & fcripturæ immifset, licet nonnulli ridere illos foleant, qui in communi fermone Slavonica nimium affectant. (...) Ille quantum potuit difficilioribus vocabulis Slavonicis abftinuit, quo à pluribus legi & percipi poffet, Interim tamen omnia funt Slavonica, & multa vulgo ignota. Sed ficuti nemo erudite fcribere vel differere poteft inter Ruffos fine ope Slavonicæ linguæ, ita è contrario nemo domeftica & familiaria negotia fola linguâ Slavonicâ expediet, nomina enim plurimarum rerum communium, quarum in vita quotidiana ufus est, non extant in libris, è quibus lingua Slavonica haurienda est. Adeoque apud illos dicitur, loquendum est Ruffice & fcibendum est Slavonice.

I red. V av *Žitie*, som har blitt behandlet her, har Avvakum klart å kombinere de russiske elementene med de kirkeslaviske, men med hovedvekt på de første. Denne formen skulle senere bli kalt for *средний стиль* (*итиль посредственной – stylus mediocris*) (Zavoloko 1975:227):

«Средний стиль» как животворное начало русского литературного языка был осознан Аввакумом в процессе неустанной работы над текстом оригинального содержания и нового жанра. Заслуга Аввакума как одного из реформаторов русского литературного языка не в его «попытках» соединить несоединимое, а в его реальных достижениях, в его чуткости к слову и ритму языка. Его редакционная работа была сознательным стремлением организации русского литературного языка нового типа (ibid:227).

6.0 Hva har skjedd med gerundiene?

6.1 Imperfektive verb som mangler gerundier i moderne russisk

Det er flere verb i moderne russisk standardspråk som ikke danner presens gerundier. Grunnene til dette er uklare og flere problemstillinger er knyttet til dette spørsmålet. For det første er det ikke gitt ut ifra de fonetiske og morfologiske egenskapene til de respektive verbene som ikke danner gerundier hvorfor de ikke kan ha endelsene *-a/-я* og *-yчu/-ючu*. Ifølge de grammatiske reglene kan man danne presens gerundier av et hvilket som helst imperfektivt russisk verb (*Russkaja Grammatika* 1980:673). Vi har som tidligere nevnt at det er mulig å danne for eksempel PPA av alle imperfektive verb i moderne russisk standardspråk. I lys av at gerundiene er stivnede former av partisippene kunne man tenke seg at også de ville forekomme ved alle verb, men slik er det ikke. Forskjellige teorier har blitt fremsatt i tilknytning til dette og like mange har blitt forkastet: Isačenko (1962:327) nevner blant annet en teori av A. A. Šachmatov. Han mener at bare de verbene med stamme som ligner mest på infinitiven danner gerundier. Denne teorien blir utelukket med engang, da enkelte verb som danner nettopp gerundier ikke har noen mindre forskjeller mellom stamme og infinitiv enn andre verb, som ikke danner gerundier.

Vi vet altså ikke den eksakte grunnen til at enkelte grupper av disse verbene ikke foreligger med suffiksene *-a/-я* og *-yчu/-ючu*. I min fremstilling av disse gruppene med verb nedenfor vil jeg komme tilbake til nettopp dette.

Man har innen språkforskningen kommet langt på vei i en klassifisering av en rekke verbgrupper man med sikkerhet kan si ikke danner gerundier på *-a/-я* og *-yчu/-ючu*. Problemstillingen her er knyttet til det å danne et helhetlig system som omfavner alle verbgruppene. I sitt arbeid har Bjørnflaten (1984:103 ff.) en fullstendig oversikt over forskningen som har blitt gjort på dette området. I min fremstilling har jeg tatt utgangspunkt i hans utredning:

6.1.1 e-verb med konsonantendringer i presensstammen

I moderne russisk standardspråk er det ca. 80 imperfektive verb som karakteriseres ved at det foregår en konsonantalternasjon i stammen. Denne gruppen verb er den største gruppen som har restriksjoner knyttet til seg ved en dannelse av gerundier. Disse restriksjonene på sin side er ikke like konsekvente ved alle verbene, men avhenger av endringene som inntreffer i

stammen. Alle disse verbene hører til de verb som i moderne russisk har *-e* i presensbøyningen. *-e* verbene er også den eneste gruppen verb som har problemer med å danne gerundier. De verbene det er knyttet restriksjoner til er alle uproduktive, noe som også vanskeliggjør det å danne noen helhetlige regler.

Med utgangspunkt i konsonantendringene kan man dele disse verbene inn i 14 undergrupper (*Russkaja grammatika* 1980:653):

<i>к→ч</i> <i>кликать</i> 'gore' <i>кличу</i>	<i>т→ч</i> <i>прятать</i> 'gjemme' <i>прячу</i>
<i>г→ж</i> <i>двигать</i> 'bevege' <i>движу</i>	<i>д→ж</i> <i>глодать</i> 'gnage' <i>гложу</i>
<i>х→ш</i> <i>махать</i> 'vifte med' <i>машу</i>	<i>ст→щ</i> <i>хлестать</i> 'piske' <i>хлещу</i>
<i>ск→щ</i> <i>искать</i> 'lete etter' <i>ищу</i>	<i>п→пль</i> <i>капать</i> 'drupe' <i>каплю</i>
<i>зг→ж</i> <i>брызгать</i> 'sprute' <i>брызжу</i>	<i>б→бль</i> <i>колебать</i> 'få til å vakle' <i>колеблю</i>
<i>с→ш</i> <i>писать</i> 'skrive' <i>пишу</i>	<i>м→мль</i> <i>дремать</i> 'blunde' <i>дремлю</i>
<i>з→ж</i> <i>вязать</i> 'binde' <i>вяжу</i>	<i>т→щ</i> <i>клеветать</i> 'baktale' <i>клеветую</i>

Av de fjorten gruppene som er listet opp ovenfor er det bare to grupper som kan sies å ikke danne gerundier i det hele tatt: *з→ж* *мазать* 'masju', *с→ш* *писать* 'skrive' *пишу*. Disse to gruppene blir nevnt i de fleste grammatikker der man setter opp normative regler for dannelsen av gerundium, da vi ikke har noen forekomster av gerundier av verb med disse stammene på moderne russisk standardspråk. Vi har derimot eksempler med utlydende *-ш* i eldre litterære tekster. De resterende gruppene kan danne gerundier, men de er ikke produktive.

6.1.2 Imperfektive verb på *-нуть*

Denne gruppen hører til Leskiens klasse II, og er i utgangspunktet uproduktiv. De imperfektive verbene med dette suffikset danner ikke presens gerundier. *тяня* av *тянуть* blir regnet for å være den eneste mulige godkjente formen på *-нуть*.

De fleste verbene med suffiks *-нуть* betegner som en regel en semelfaktiv handling, og følgelig en perfektiv, avsluttet handling. Det sier seg selv at ikke mange av disse verbene er imperfektive.

6.1.3 Verb som i presensrotten ikke har vokal.

Verb, hvis rot i presens ikke inneholder noen vokal, f. eks. , бñб, danner ikke presens gerundier. Det eneste unntaket er *мчась* av *мчатся* (Daum-Schenk: 1964). Fra kirkeslavisk har man den boklige formen på *бия*.

6.1.4 Verb med infinitiv på -чь

Verb med presensstamme på -к, -г og infinitiv på -чь, (*жечь* **жся*/**жжа*, *течь* **текя*/**теча*) danner ikke presens gerundium, med visse unntak.

Ifølge Sokolova (1964:228) danner ikke disse verbene gerundier av rent fonetiske grunner, og i sammenheng med disse endelsene nevner hun også de verb, hvis presensstamme ender på -х. På gammelrussisk hadde man formene *неса*, *веда*, *рѣка*, *мога*, *повьрза*. Disse dannelsene med endelse -а gikk derimot fort ut av språket til fordel for -я endelsen under påvirkning av verbene fra Leskiens klasse III og klasse IV (*зная*, *моля*, *говоря*). I en overgangsperiode hadde man eksempler på *могя* og *рекя* spesielt i tekster fra det trettende århundre (Bjørnflaten 1987:23). Men det skulle vise seg at de bløte endelsene ikke var mulig å kombinere med -к, -г og -х, da disse er (harde) velarer. Den nye endelsen ble derfor ikke permanent. Forbindelsen -кя, -гя er i dag ukjent på russisk, bortsett fra i visse dialekter.

Tilfeller der det blir dannet gerundier med utlydende velar i presensstammen er når konsonantendringene er $к \rightarrow ч$ eller $г \rightarrow ж$, men i praksis blir disse formene ifølge Bjørnflaten (1984:77) ikke brukt. Daum og Schenk har listet opp de verbene med denne muligheten: *беречь*, *жечь*, *мочь*, *печь*, *сечь*, *стеречь*, *стричь*, *течь*. Av denne typen verb er det bare *толча* av *толочь* og *волоча* av *волочь* som er mulige, men de er på sin side dannet uregelmessig.

6.1.5 Enkeltstående verb

Enkeltstående verb som ikke danner allmenne godkjente gerundier:

бежать > **бежа*: Dette er det eneste verbet med -i i presens som ikke danner gerundium, ellers gjør alle de andre verbene på -i det. Vi har derimot formen *бежучи* som var veldig mye brukt i det nittende århundre og i dialekter.

гнить > **гния*: Hvorvidt dette verbet danner gerundium eller ikke er diskutabelt. *гния* blir enkelte steder listet opp som mulig, blant annet av Daum og Shenck (1964:147), i deres paradigme over dette verbet. Paradoksalt nok har de også oppført dette verbet blant de verb

som ikke danner gerundier på *-(j)a* (ibid: 14). At denne gerundiumsformen ikke blir godkjent enkelte steder er nok fordi det ikke er en allment akseptert form.

есть > **едя*, *ехать* > **едя*, *едучи* kan brukes og har blitt brukt inntil nylig. En teori om hvorfor disse gerundiene ikke har blitt brukt, er fordi de ville blitt homonyme (Bjørnflaten 1984:99).

драть > **драя*: *сдирая* kan brukes som supplement, denne formen er satt i parentes hos Daum og Schenk (1964:166).

звать > **зовя*: Denne blir av Morison (1959:19) listet opp som en ikke allmenn godkjent form. Av Daum og Schenk (1964:230) er denne formen satt opp med stjerne.

лезть > **лезя*

рвать > *рвя*: Formen *рвя* har blitt funnet hos dikteren Cvetaeva.

петь > **поя*: Denne formen er ikke vanlig i russisk, men har blitt bekreftet. Som en substitutt har vi gerundium av *напевать* > *напевая*. *поя* er gerundiumsform av *поить*, kan hende man her også ville unngå en homonym form.

стыть > **стыня*: Et synonym til dette verbet er *стынуть*, dette er et verb som ikke danner gerundium på *-(j)a*. At *стыть* ikke danner gerundium med dette suffikset kan ha sammenheng med det (Bjørnflaten 1987:99).

хотеть > *хотя*: Brukes i dag som konjunksjon.

6.2 Gerundier som har gått over til andre ordklasser

Mange av de formene som opprinnelig har vært gerundier, har gått over til andre ordklasser. En grunn til at dette har skjedd ligger i gerundiens natur. Deres uforanderlighet og deres syntaktiske rolle har gjort det mulig. I overgangen har gerundiet mistet alle sine verbale karakterer som aspektuell betydning, tempus, genus og muligheten til å styre kasus. Tap av kasus gjelder selvfølgelig ikke i de tilfeller gerundiene har gått over til preposisjon:

1. Enkelte verb har både funksjon som gerundier og adverb avhengig av konteksten, trykket endrer seg med henhold til hvilken funksjon verboidet har: *стоя*, *лёжа*, *сидя*, *молча*
2. Enkelte gerundier er i ferd med å bli adverb:
не спеша

3. Enkelte gerundier har blitt konjunksjoner:

хотя, несмотря на то что, нехотя

4. Noen gerundier har blitt preposisjon:

благодаря, смотря по, несмотря на, невзирая на, судя по, спустя (også brukt som postposisjon)

5. Noen gerundier blir bare brukt i faste uttrykk:

строго говоря, жить себе припеваючи, идти крадучись, делать что-либо умеючи

6. Ifølge Nikiforov (1952:287) er dette det eneste gerundiet som har gått over til adverb, i RNO er det oppført som gerundium:

не обинуясь

7.0 Konklusjon og evaluering av data

I innledningen min satte jeg opp en rekke problemstillinger jeg ville ta for meg i denne oppgaven. Etter å ha analysert alle tilfellene av presens gerundier og presens partisipp aktiv, og kartlagt deres forekomster i *Žitie*, er det tydelig at vi nå kan sette opp en rekke slutninger med utgangspunkt i disse:

Partisippene som er brukt av Avvakum viser alle den kirkeslaviske varianten med *-u-* og ikke *-u-*, som var det opprinnelige østslaviske utslaget av konsonantsekvensen **tj*. Avvakum følger videre normen ved at han ikke har brukt grafemene *ø* og *å* i partisippene. Det var som nevnt et unntak i teksten, men det hadde ingen betydning for partisippene eller gerundiene (jmfør avsnitt 3.1). De to nasalene *ā* og *ō*, er ikke belagte på østslavisk grunn. På denne måten foregriper Avvakum språkhistorien ved at han følger Lomonosovs regel. Han foregriper videre normen for moderne russisk standardspråk, ved at bare den kirkeslaviske varianten er å finne i skriftlig russisk i dag.

Fordelingen av de forskjellige formene for gerundium, i de ulike verbklassene viste langt på vei at de forskjellige typene hadde affinitet til en viss type verb. Gerundiene med suffiks *-yчу/-ючу* er i *Žitie Avvakuma* nesten enerådende i klasse I, mens gerundiene med suffiks *-a/-я* for det meste blir brukt ved verb fra klasse II, IV og V. I klasse III forekommer det flere parallelle former av verb med begge suffiksene. Formene med suffiks *-yчу/-ючу* i denne klassen har da gjerne blitt påvirket av verbene i klasse I. På denne måten viser de ulike gerundiene langt på vei en komplementær distribusjon.

Om fordelingen av de forskjellige formene for gerundium i de ulike tekstenhetene i *Žitie* kan vi se følgende: Forekomstene med gerundium med suffiks *-a/-я* blir brukt relativt jevnt over hele teksten, mens de med suffiks *-yчу/-ючу* bare forekommer i enkelte tekstenheter.

Tekstenhetene med få eller ingen former for gerundium med suffiks *-yчу/-ючу*, er for det meste tekster som i mindre grad inneholder biografiske elementer, men som i desto større grad bærer preg av religiøs polemikk. Disse enhetene inneholder i tillegg flere arkaiske former av andre morfologiske kategorier. Som eksempel nevnte jeg, at i de tekstenhetene der det er flest gerundium med suffiks *-yчу/-ючу*, er det likeledes nesten ingen forekomster av aorister. Fordelingen av de ulike typene for gerundium viser dermed i likhet med bruken av infinitivene, 3.person presens singularis og fortidsformene at den ene formen, her den med suffiks *-a/-я* er nøytral og umarkert i sin bruk, mens bruken av den andre formen, her den med *-yчу/-ючу* er funksjonelt betinget. På denne måten viser Avvakum igjen at han har en

innovativ språkbruk, ved at den sistnevnte formen på denne tiden ikke hadde fått den fulle betydning av talespråklighet, som den har i dag. Dette var noe som kom frem i prosessen med standardiseringen av det moderne russiske standardspråket.

I en analyse av Avvakums *Žitie* har man ofte hatt lett for å dele teksten kategorisk i rene talespråklige sekvenser og i rent boklige sekvenser. Fordi teksten er et retorisk verk rettet mot et publikum i kampen mot de vantroende, er dette for enkelt. Særlig med tanke på hvor langt man hadde kommet i utviklingen av det russiske skriftspråket, og det faktum at Avvakum på flere måter hadde en innovativ språkbruk. De østslaviske og de kirkeslaviske elementene i *Žitie* er ikke to separate deler, men inngår i et samspill, ikke bare i et og samme avsnitt, men også i en setning eller i et ord, som vist ovenfor. Dette viser seg likeledes i det moderne russiske standardspråket, der de kirkeslaviske og russiske elementene utgjør en uløselig enhet.

Det å rekonstruere historien til gerundium i russisk og slavisk språkhistorie, innebærer at man må gjøre en grundig undersøkelse av et betydelig mengde materiale fra ulike språkhistoriske epoker og dialektområder. Jeg har her gjort en språklig analyse av en tekst som på mange måter viser vei mot en standardisering av det russiske skriftspråket, ved at den i flere tilfeller foregriper de normene som senere skulle sette standarden. Avvakum er på den måten et veldig godt eksempel fra denne epoken i den russiske språkhistorien. På den annen side utgjør dette bare ett eksempel på hvordan denne morfologiske kategorien, og andre, ble brukt på dette stadiet. Hvis man vil gjøre en ennå dypere analyse av disse språklige fenomenene i det russiske språk, er man nødt til å ta utgangspunkt i et materiale som er mye større. Det til tross for at Avvakum er nyskapende og konsekvent i sitt språk, og dermed kan tjene som et mønster for språkbruken i det syttende århundre.

Av de problemstillingene jeg presenterte innledningsvis, er det dermed bare et spørsmål som gjenstår. Som jeg nevnte i innledningen, er et av mysteriene vedrørende gerundium, hvorfor det av enkelte verb i presens ikke forekommer former for gerundium i dag. Da mitt materiale ikke har vært i stort nok omfang, har det vært vanskelig å se noen rød tråd her, ut ifra de forekomstene jeg har funnet hos Avvakum. En av grunnene til det er at han blant annet hadde færre former enn forventet med formanten *-u-* både ved partisippene og ved gerundiene. Til tross for at dette spørsmålet fortsatt står ubesvart, mener jeg, at jeg på bakgrunn av mine analyser har bidratt med å klargjøre noen av elementene ved bruken av disse formene i denne epoken av den russiske språkhistorien, en epoke som mer enn andre epoker peker frem mot dagens språksituasjon.

Appendiks

En oversikt over presens partisipp aktiv i kortform og langform i Avvakums selvbiografi

I. Gerundier på – (j)a

I.I Verb fra klasse I

öbñb

öbdy (л.34 об.)

ghbyñb

ghbtvky (л.9, л.10)

I.II Verb fra klasse II

dpljüñb

dpljüñy (л.52, л.86 об., s.76, l.36, s.78, l.12)

†ljüñb

†ljüñy (л.21)

jxüñbcy

jxüñy^{cy} (л.86)

gjrbñb

gjrbñy (л.21, л.28 об., л.97, s.61, l.25)

crbñb

crbñy (л.104 об.)

cñjñb

cñjñy (л.98 об.)

I.III Verb fra klasse III

,kfujckjdkyñbcy

,k(f)ujckjdkyycy
(л.56 об.)

dplsüfñb

dplsüfy (л.63 об.)

dpbhñb

dpbhfy (л.58, л.81)

djpdäifñb

Dj^pdäifñy (л.8 об.)

djpcskfñb

dj^pcskfy (л.103 об.)

lthöfñb

lt^höf (л.84 об.)

ljcfölfñb

ljcf^ölfy (л.89)

lhjöfñb

lhjöf (л.81)

pfvjñfñb

pfvjñfy (s.84, l.1.2)

jcrfñb

jцf (л.115 об., s.84, l.22)

jcgbdffñb

jcgbdffy (л.82)

rkfñyñbcy

rkfñyycy (л.47, л.55 об., л.56 об., л.91, s.79,

l.19)	$\Sigma, kbxfy$ (л.57 об.,	s.107, l.11-12)
rjkljdfñb	s.87, l.25)	gjxbdfñb
rjkl`y (л.42)	$\Sigma gfkynb$	gjxbdfy (л.14)
rhbxfñb	$\Sigma gfkyy$ (л.101)	ghtpbhfñb
rhbxf (л.48)	$\Sigma üfñb$	ghtpbhfy (л.84, л.84)
vbkjdfñb	$\Sigma üfy$ (л.98 об.)	ghbpsdfñb
vbk`y (л.81)	gtht, bdfñbcy	ghbpsdfy (s.90, l.12)
hfdäñjdfñb	gtht, bdfyfcy (s.75,	ghbrkyrbdfñb
hfdäñ`y (л.41 об.,	l.19)	ghbrkyrbdfy (л.99)
л.44)	gkfrfñb	ghb \mathbf{H} `ölfñb
hfpblfñb	gkxfx (л.47, s.98, l.24)	ghb \mathbf{H} `ölfy (s.98, l.23)
hfpblfy (л.110)	gjöfkäñb	ghbgflfñb
hfrfpjdfñb	gjöfkäy (л.81)	ghbgflfy (л.4)
hfrfp`y (л.95)	gjrfpjdfñb	ghbcñ`gfñb
hfkfufñb	gjrfp`y (л.12 об.,	ghbcñ`gfy (s.119,
hfkfufy (л.81)	л.81 об.)	l.35)
hfgtñb	gjkjöbñb	ghjvsikyñb
hfgjy (л.47 об.)	gjkjöf (s.84, l.6)	ghjvsiky (s.121,
hfh`ufñb	gjkpfñb	footnote s.120, l.6)
hfh`ufy (л.92)	gj ^k pfy (л.61)	ghjgjdälfñb
hfc \mathbf{H} fñbcy	gjvb \mathbf{H} fnb	ghjgjdälfy (s.87,
hfc \mathbf{H} fyfcy (л.55)	gjvb \mathbf{H} fy (л.13, л.57)	l.24)
htvj \mathbf{H} mcñdjdfñb	gjvjufñb	ghjgjdäljdfñb
htvj ^m (m)cñd`y (л.99)	gjvjufy (s.78, l.16)	ghjgjdäl`y (л.14 об.)
$\Sigma, b\mathbf{H}$ jdfñbcy	gjhbwfñb	ghjckfdkyñb
$\Sigma db\mathbf{H}$ `ycy (л.56)	gjhbwfy (s.118, l.25)	ghj ^c kfdkyy (л.107
$\Sigma, kbxfñb$	gjhbx ^f ñb	об.)
	gjhbx ^f y (л.26 об.,	ghjxbñfñb

ghjxbñfy (л.83 об.)
 hfljdfñbcy
 hfl^oycy (s.80, l.15)
 hfpdtibdfñb
 hfpdtibdfy (s.73, l.21)
 hfpläkyfñbcy
 hf^pläkyycy (л.9)
 hfp^oölfñb
 hfp^oölfy (л.99)
 hfp^oväñb
 hfp^oväy (л.4, s.120, l.8)

htd^hjdfñb
 htd^h^oy (л.18 об.)
 h^oufñb
 h^oufy (s.65, l.28)
 h^oufñbcy
 h^oufy^{cy} (л.102)
 cdbläñtkmcñdjdfñb
 cdbläñt^k (m) cñd^oy (л.56)
 crbñfñbcy
 crbñfycy (л.40 об.)
 ckfufñb

ckfufy (л.96, л.108 об., л.111 об., л.113 об., л.114, s.101, l.26, s.105, l.15)
 cvbh^yñb
 cvbh^yy (л.47, s.117, l.20, s.118, l.26)
 cjuh^hñbcy
 cjuh^häycy (л.105)
 cjr^h^oifñb
 cjr^h^oify (л.110)
 úgjdfñb
 úgjdfy (л.52 об., л.102 об., s.88, l.6-7)

I.IV Verb fra klasse IV

, äcbñbcy
 , äcy^{cy} (л.90 об.)
 , kfujlfhbñb
 , kfujlfhy (s.90, l.14)
 , kfujckjdbñb
 , k (f) ujckjdy (л.18, л.46, л.93, s.82, l.25, s.86, l.9, s.117, l.30, s.119, l.5)
 , jyñbcy
 , jy^{cy} (л.52 об., л.95 об.)
 , hf^hbñb
 , hf^hy (л.18 об., л.29 об., л.37 об.)

, hjlbñb
 , hjly (л.102 об., s.99, l.22, s.116, l.3)
 dp, tcbñbcy
 dp, tcycy (s.115, l.32)
 dthñäñb
 dthñy (s.80, l.9)
 dbläñb
 dbly (л.18 об.)
 djpbñbcy
 djpycy (л.73 об.)
 djkjxbñb
 djkjxf (s.101, l.3)

djhj**ö**bñb
 djhj**ö**f (л.42)
 dcrjxbñb
 dcrjxf (л.28, л.52, л.72, s.91, l.13)
 dsghjcbñb
 dsghjcy (s.83, l.15)
 dsñf**h**bñb
 dsñfof (s.72, l.5)
 Bsüjlbñb
 dsüjly (s.92, l.19)
 ukfujkbñb
 u (kfuj) ky (л.6, л.85,

л.101)	л.103 об.)	vjkbñbcy
ukyläñb	jcg̃cñbñb	vjky ^{cy} (л.15, л.68 об.,
ukylы (л.29, л.32, л.33-	jcg̃cñы (л.84 об.)	л.84 об., л.95, s.98, 1.24,
33 об., л.38 об., л.93,	jcgghjcbñb	s.118, 1.16)
л.106 об., s.86, 1.5, s.91,	jcgghjcy (л.96 об.)	ṽxbñb
1.11, s.95, 1.27, s.102,	rfr h bñb	ṽxf (л.24)
1.35)	rfr ^p h ы (л.76, s.104, 1.13,	h frjgbñb
ujdjhbñb	s.106, 1.11)	h frjgy (л.41 об.)
ujdjhy (л.36, л.61 об.,	rfyñbcy	h frkj h bñbcy
л.63 об., л.70 об., л.72,	rфыcy (л.100, л.101,	h frkj h ы ^{cy} (л.106 об.)
л.74, л.95 об., s.78, 1.10-	s.118, 1.27)	Σ, kfr h bñbcy
11, fotnote s.82, 1.1, s.99,	rjhvbñb	Σ, kfr h ыcy (л.98 об.)
1.14)	rjhvy (2.fotnote s.84,	Σuhf, bñb
ljcñhjbñb	1.5)	Σuhf, y (л.17)
ljcñhjy (s.108, 1.14)	rh̃xb h bñbcy	Σgtxfkbñbcy
öfkäñb	rh̃xb h ыcy (л.102 об.)	Σgtxfkыcy (s.87, 1.2)
öfkäy (л.30, л.33 об.,	к̃gbñb	Σghfdbñbcy
л.95)	r̃gy (л.89 об.)	Σghfdyfcy (л.32)
zfkjvbñb	ktöfñb	Σcthlbñbcy
pfkjvy (л.32 об.)	ktöf (л.15, л.20, л.34,	Σct ^h ly ^{cy} (л.32 об.,
pfñjgbñb	л.35, л.79, л.89, л.99 об.,	л.46 об., л.60, л.92 об.,
pfñjgy (л.99 об.)	л.105, л.106)	s.62, 1.22, s.115, 1.34)
phäñb	v h bñbcy	Σcñfdbñb
phy (л.55, л.82 об., s.90,	v h ыcy (л.88)	Σcñfdy (л.51 об.)
1.11)	vjkbñb	†dthñäñb
jcr̃cbñbcy	vjky (л.19 об., л.21 об.,	†dthñy (л.48)
jcr̃cыcy (л.76)	л.42, л.93, л.100, s.90,	†djhbñb
bcgj h bñbcy	1.35)	†djhy (л.65 об.)
bcgj ^k h ыcy (л.102,		

†rkj h bñbcy	об., л.60 об., л.63, л.66	gjñf h bñb
†rkj h y ^{cy} (л.50)	об., л.67 об., s.79, l.37, s.86, l.8, s.91, l.13-14)	gjñf h f (л.27, л.104 об.)
†gecñbñb		gjúxbñb
†g ^ˆ cñy (л.15)	gjr <h>j</h> gbñb	gjúxf (л.93)
†ghjcbñbcy	gjr <h>j</h> gy (s.79, l.7)	gjüjlbñb
†ghjcy ^{cy} (л.96 об.)	gjkj ö bñb	gjüjly (л.99 об.)
†cñ ^ˆ gbñb	gjkj ö f (л.79, л.97 об., s.118, l.24)	ghtrhtcñbñbcy
†cñ ^ˆ gy (s.90, l.24)	gjvjbñb	ghtrh(t) ^c ñycy (л.110, s.77, l.16)
gj, kfujlfhbñb	gjvjk h bñb	ghbdjlbñb
gj, k(f)ujlfhy (л. 16 об.)	gjvjk h y (л.47, л.99, л.102)	ghbdjly (s.108, l.32)
gjdfkbñbcy	gjvjbñbcy	ghbkj ö bñbcy
gjdfkycy (л.104 об.)	gjvjk h y ^c (y) (л.15, л.94, л.98, л.98, л.98, л.102 об., л.103, s.120, fotnote 1, l.6.)	ghbkj ö f ^{cy} (л.50)
gjdtcbñb	gjghfdbñb	ghbcrjxbñb
gjdtcy (л.70, л.70 об., s.92, l.33, s.99, l.2)	gjghfdy (л.50)	ghbcrjxf (s.81, l.35)
gjujdjhñb	gjcflbñb	ghbcñ ^ˆ gbñb
gjujdjhy (л.74 об.)	gjcfly (л.28 об., л.62)	ghb ^c ñ ^ˆ gy (л.27 об., л.50 об., л.95 об., л.95 об., л.101)
gjuj h bñb	gjc v jñhbñb	ghbüjlbñb
gjuj h y (s.84, l.4)	gjc v jñhy (л.63 об.)	ghbüjly (л.46 об., л.49, л.66)
gjujcñbñb	gjcñfdbñb	ghbxf c ñbñbcy
gjujcñy (s.86, l.10)	gj ^c ñfdy (л.52 об., л.70 об., s.90, l.27)	ghbxf ^c ñycy (л.100 об., л.100 об.)
gjrflbñb	gjcñbñbcy	ghj, ^ˆ lbñbcy
gjrfly (л.47, л.66, л.101)	gjcñycy (л.21 об.)	ghj, ^ˆ lycy (s.117, l.29)
gjr k j h bñbcy	gjcñhjbñb	
gjr k j h ycy (л.42, л.51 об., л.57, л.58 об., л.60	gj ^c ñhjy (л.103 об.)	

ghjdjlbñb	cjñdjhbñb	úrhtgy (л.22 об.)
ghjdjly (л.66)	cjñdjhy (л.25)	úgj rjbñb
ghjujdjhbñb	cñjyñb	úgj rjy (л.54)
ghjujdjhy (л.93 об., л.95)	cñjy (л.14 об., л.26, л.50, л.60 об., л.66, л.75 об., л.88 об., л.95, s.89 l.15, s.99, l.10, s.117, l.23,)	úgj rjbñbcy
ghjcbñb	cüdfñbñb	úgj rjycy (л.55)
ghjcy (л.4, л.74 об., s.118, l.16)	cüdfñy (л.26 об.)	úcñhfifñb
ghjcñbñb	cüjlbñb	úcñhfifñbcy
ghjcñy (л.44 об.)	cüjly (л.45 об.)	úcñhfifcy (л.98)
hfcg`cñbñb	ñfbñbcy	únthgbñb
hfcg`^ny (л.95)	ñfycy (л.68, л.103 об.)	úñt ^h gy (л.90 об.)
hfcñjhjgbñbcy	ñf ш bñb	úüdfñbñb
hf [^] ñjgjhycy (л.26 об.)	ñf ш f (л.104, s.67, l.10)	úüdfñy (л.21, л.50, s.71, l.6, s.86, l.3)
cdfkbñbcy	ñdjhbñb	úxbñb
cdfkycy (л.100)	ñdjhy (л.7)	úxf (л.14 об., s. 87, l.25)
cbläñb	ñthgbñb	üdfkbñb
cblы (л.15 об., л.24 об., л.51, л.63 об., л.68 об., л.106 об., s.87, l.3, s.91, l.7, s.91, l.10, s.91, l.15, s.105, l.26)	ñt ^h gy (л.104)	üdfky (s.107, l.11)
ckfdjckjdbñb	ñjvbñb	üjlbñb
ckfdjckjdy (л.9)	ñjvy (s.62, l.23)	üjly (л.47, л.56 об., л.92 об., s.70, l.5)
ckjöbñb	ñjvbñbcy	ydbñb
ckjöf (л.15, л.112)	ñjvycy (л.98 об.)	ydkyy (л.7 об., л.7 об.)
	úrkj н yñbcy	
	úrkj н yycy (л.76 об.)	
	úrhtgbñb	

I.V Leskiens klasse V og blandingsformene

htüjñäñb

htüjñy (л.106, s.115,
l.15)

üjñäñb

üjñy (л.28 об., л.91 об.,
s.84, l.11)

II. Gerundier på – uči

II.I Verb fra klasse I

,htcñb	s.90, l.31, s.116, l.20)	gkññb/gksñm
,htlñxb (s.78, l.6)	öbñb	gkj dñxb (л.53 об.,
dtpñb	öbdñxb (л.28, л.54 об.,	s.62, l.18)
dtpñxb (л.45 об.)	s.74, l.12, s.85, l.17,	xbcñb
tüfñb	s.116, l.21)	xññxb (л.115 об.)
tlñxb (л.18 об., л.56,	jññb	
s.83, l.4-5, s.87, l.23, s.88,	jlñxb (л.17, л.29 об.,	
l.29, s.90, l.28, s.90, l.30,	л.63, л.65 об., л.96, л.107	
	об., s.90, l.18, s.90, l.23)	

II.II Verb fra klasse III

,bñb	l.26, s.115, l.13)	
,m.xb (2.fotnote s.84,	gj, bhfñb	
l.6)	gj, bhf.xb (s.93, l.7)	
,äufñb	hfp, bhfñbcy	
,äuf.xb (л.28 об.)	hfp, bhf.xbcy (s.88,	
dtlfñb	l.6)	
dtlf.xb (s.87, l.33)	chbvñb	
rkfñbcy	chbv.f.xb (s.88, l.28)	
rkfñy.xbcy (л.75)		
gtht, bdfñbcy		
gtht, bdf.xbcy (s.74,		
l.12)		
gkfrfñb		
gkfx.xb (л.7, л.23 об.,		
л.68 об., л.85, л.95 об.,		
s.75, l.19, s.84, l.3, s.98,		

III. Presens partisipp aktiv i langform og kortform (obliske kasus)

III.I Verb fra klasse I

, k. cñb	djgbñb	j1'' u b ^v (л.17 об.)
, k. l'' u bv (s.76, l.29)	djgb.ot (s.111, l.6)	näxm
, sñb	öbñb	ntr'' u t (s.56, l.18)
c'' u fuj (л.4 об., л.4 об., л.5, л.5) c'' u bt (л.4 об., л.4 об.), c'' u tt (л.4 об., л.4 об.)	öbd'' u t (л.5 об., л.85, л.85)	xbcñb
	jññb	xñ'' u ib (л.162 об.)
		xñ'' u b ^{um} (л.83, л.115 об.) xñsb (л.6)

III.II Verb fra klasse III

fkrfñb	jphfd ny . u t (л.110 об.)	gtht, bdfñbcy
fkx'' u t (s.90, l.32)	bcgjdälfñb	gtht, bdf. u tcy (s.75, l.2)
, tc h jd fñbcy	bcgjdälf.o ^{bü} (л.107 об.)	gkfrfñb
, tc h ''. u fujcy (л.85 об.)	jcgjdäljdfñb	gkfx. u t (л.17 об., л.51)
, älcñdjdfñb	jcgjdälú.o ^t (л.115 об.)	gjub, fñb
, älcñd''. u ^t (л.5 об.)	rfyñbcy	gjub, f. u ib (л.6)
Bjcgädfñb	rf. u bücy (s.79, l.32)	gjlrhägkyñb
dj ^c gädf. u t (л.9 об.)	rf. u tcy (л.96 об.)	gj ¹ rhägky.ot (л.85)
öfölfñb	h fhbwfñb	gjckeifñb
öfö1'' u tv'' (л.58)	h fhbwf. u b ^ü cy (л.107 об.)	gjck''if. u bü (л.83, л.115 об.)
öfö1'' u t (s.90, l.32-33)	h tgj rjhyñbcy	ghbpbhfñb
3kjav''lhcñdjdfñb	h tgj rjhy. u bücy (s.108, l.27)	ghbpbhf. u fuj (л.33)
pkjv'' ¹ hcñd''. u b ^ü (л.10)		ghbxf u fñb
jphfd ny ñb		ghbxf u . u '' (л.44)

ghjdjölfnb	crfpjdfnb	cjrh ^o ifnb
ghjdjölf.ob ⁱ (л.17 об.)	crfp ^o .ot (л.115 об.)	cjrh ^o if.т (л.17 об.)
gänb	crbñfnbcy	cñjyñb
gj.т (л.9 об., л.17 об.)	crbñf.тcy (л.41, s.74, l. 15)	cñjyт ^ü (л.78)
hfpläkyñb	crj ^h xtdfnbcy	cñhföfnb
hf ^p läky.ot (л.10 об.)	crj ^h xtdf.тcy (л.5 об.)	cñhfö ^o тbv (s.109, l.27)
hfpúvänb	ckbdfnb	wfhcñdjdfnb
hfpúvä.т ^ü (л.113 об.)	ckbdf.т (л.10 об.)	w(f)h ^c ñd ^o .тtv (л.14 об.)
cbyñb	ck ^o ifnb	^o , bdfñbcy
cby.тby (л.105)	ck ^o ifт ^ü ib (л.162 об.)	^o , bdf.тcy (л.45)

III.III Verb fra klasse IV

, kfp ^h bñbcy	(s.108, l.29)	cälyт ^ü fuj (л. 33, s.112, l.2)
, kf ^p nyт ^ü bcy (л.31)	ghtlcñjyñb	cblänb
dtctkbñbcy	ght ^l cñjyт ^ü b ^ü (л.99)	cblyт ^ü ib (л.82)
dtctkyтcy (л.85, л.111)	ghbüjlbñb	cblyт ^ü fuj (л.86)
öbdjñdjhbñb	ghbüjlyт ^ü b ^ü (л.42 об.)	cblyт ^o (л.98 об.)
öbdj ^ñ djhыт ^ü f ^u (j) (л.5, л.5)	ghjcbñb	cblyb (л.16)
ktöfnb	ghjcyт (л.66 об.)	cgbñb
ktöfxtdf (л.33 об.)	crjh, tñb	cgyт ^o . (s.117, l.30)
vjkbñbcy	crj ^h , yтtv ^o (л.97 об.)	cñjyñb
vjkyт ^o (л.78)	ckfdbñb	cñjyт (л.110 об.)
т ^h tgjrfhfyñbcy	ckfdyтby (л.108)	cüjlbñbcy
т ^h tgjrfhfyт ^ü b ^ü cy	cälänb	cüjlyт ^ü bcy (л.31)

ñdjhbñb

ñdjhyт (л.7, л.88
об.)

ñhtpdbñbcy

ñhtpdyтcy (л.5 об.)

IV. Gerundier på -vči

IV.I Verb fra klasse I

, sñb

csb (л.4 об., л.5 об.)

öbñb

öbds^b (л.5 об., л.34 об.)

jpdtcñb

jpdtlsb (л.19, л.35)

jväñb

jvsb (л.6)

cäxm

cärib (л.8.)

ñhycñb

ñhycsbcy (л.81)

Referanser

Kilder

ŽA red. V: *Žitie Avvakuma*. Redakcija V. I: *Pustozerskij Sbornik* (1975): 11–80

ŽA red. A: *Žitie Avvakuma*. Redakcija A. I: N. K. Gudzij (red.) (1960): 53–122

Litteratur

Archpriest Avvakum, The Life written by Himself with the study of V.V. Vinogradov. (1979):
Michigan: Michigan Slavic Publications

Babby, L. H. (1975): *The syntax of gerunds in Russian*. Indiana: Indiana Linguistics Club

Barsov, A. A. (1981): *Rossijskaja grammatika Antona Aleksejeviča Barsova*. Podgotovka teksta i tekstologičeskij kommentarij M. P. Tobolovoj. Pod redakciej i s predisloviem B. A. Uspenskogo. Moskva

Bielfeldt, H. H. (1961): *Altslawische grammatik*. Halle (Salle): Veb Max Niemeyer Verlag.

Bjorvand, H. (1996): "Diakron lingvistikk" ss.283–315. *Innføring i lingvistikk*. Oslo: Universitetsforlaget.

Bjørnflaten, J. I. (1987): *The Present Gerund in Russian: Diachronic and Synchronic Aspects*. (Utrykt avhandling), Slavisk-baltisk institutt, Universitetet i Oslo, 1987

Bjørnflaten, J. I. (2002a): *Kirkeslavisk grammatikk med spesielt henblikk på russisk-kirkeslaviske tekster*. (Foreløpig utkast). *Innføring i slavisk og russisk språkhistorie*. (Forelesningsnotater.) Institutt for østeuropeiske og orientalske studier.

Bjørnflaten, J. I. (2002b): "Russisk". Utskrift 30.jan 2002.

Borozdino, A. K. (1898): *Očerk" iz" ictorii umstvennoj žizni russkogo obščestva v" XVII vėkė*. Pečatano po opredėlenijo Istoriko-filosofičeskago fakul'teta Imperatorskago S.-Peterburskago Universiteta, 21 marta 1898 goda.

Brecht, R. D. (1976): "The Russian Verbal Adverbs: A Case Study of Grammar Change". *Sound, Sign and Meaning. Quinquagenary of the Prague Linguistic Circle*. Red. Ladislav Matejka. Michigan Slavic Contributions. No. 6. Ann Arbor. 1976

- Bukatevič, N. I. red. (1974): *Istoričeskaja grammatika russkogo jazyka*. Kiev: Isdatel'skoe ob"edinenie "Vyšča škola".
- Buslajev, F. I. (1959): *Istoričeskaja Grammatika russkogo jazyka*. Moskva: Gosudarstvennoe učebno-pedagogičeskoje izdatel'stvo Ministerstva prosveščeniya RSFSR.
- Černych, P. (1953) *Jazyk uloženiya 1649 goda*. Moskva
- Černych, P. (1927): *Žitie Protopopa Avvakuma im samim napisannoe kak pamjatnik severno-velikorusskoj reči XVII stoletija*. Irkutsk. Mikrofilm
- Cocron, F. (1962): *La langue russe dans la seconde moitié de XVIIe siècle (Morphologie)*, Bibliothèque russe de l'intitut d'Etudes slaves, t.35. Paris.
- Demkova, N. S. (1974): *Žitie Protopopa Avvakuma*. Leningrad: Leningradskij universitet.
- Djorovič, L. (1974): "Sistema pričastnyh i deepričastnyh form sovremennogo russkogo literaturnogo jazyka". *Russian linguistics* 1 (3-14).
- Endresen, R. T. red. (1996): *Innføring i Lingvistikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ferrell, J. (1951/52): "The Past Gerunds of the Imperfect Aspect in Modern Russian". *The Slavonic and East European Review*. Volume thirty.
- Ferrell, J. (1955): "Exeptionalism Phenomena on the Periphery of the Linguistic System. (A Study based on the Russian Participles and Gerunds)". *Word* II, 4.
- Ferrell, J. (1956): "A Note on the History of the Form of the Russian Gerund in -a." *Wiener Slavistisches Jahrbuch*. Zwölfter Band.
- Filin, F. P. red. (1981): *Istorija leksiki russkogo literaturnogo jazyka konca XVII—načala XIX veka*. Moskva: Izdatel'stvo nayka
- Gudzij, N. K red. (1960): *Žitie Protopopa Avvakuma im samim napisannoe i drugie ego sočinenija*. Moskva: Gozlitizdat
- Hoepelman, J. (1981): *Verb Classification and the Russian Verbal Aspect*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Hunt, P. (1975-1976): "The autobiography of the Archpriest Avvakum. Structure and Function". *Rierche Slavistiche* Vol. XXII-XXIII 1975-1976.
- Isačenko, A. I. (1962): *Die russische Sprache der Gegenwart*. (Teil I: Formenlehre.) Halle an der Saale. Kap. "Das Adverbialpartizip", s. 324-333.

- Isačenko, A. I. (1924): "Vorgeschichte und Entstehung der Modernen russischen Literatursprache". *Zeitschrift für Slavische Philologie*. 1924. 37 no. 2. s. 245–249
- Izotov, A. I. (2001): *Staroslavjanskij i cerkovnoslavjanskij jazyk. Grammatika, upražnenija, teksty*. Ioso Pao: Moskva
- Jacobsson, G. (1969): "The Use of Gerunds and Active Participles in Modern Russian Newspapers". *Slavica Gothoburgensis* 3. Göteborg: Acta Universtatis Gothoburgensis.
- Jacobsson, G. (1963): "The Slavic Active Participles: Original Structure and Interference" *Scando-Slavica*. Tomus IX 1963.
- Jakobson, R. (1957): *Shifters, Verbal Categories, and the Russian Verb*. Cambridge: Department of Slavic Languages and Literatures.
- Jelitte H. (1998): *Rußland und das Russische in vorhistorischer und altrussischer Zeit*. Band XXXVII. Frankfurt am Main: PETER LANG Europäischer Verlag der Wissenschaften.
- Kiparsky, V. (1967): *Russische Historische Grammatik*. Band II. Heidelberg: Carl Winter-Universitäts verlag.
- Kotkov, S. I. (1974): *Moskovskaja reč' v načal'nyj period stanovlenija russkogo nacional'nogo jazyka*. Moskva.
- Kovalevskaja, E. G. (1992): *Istorija russkogo literaturnogo jazyka*. Moskva: Prosveščeniye.
- Kruglov, V. M. red. (1999): *Russkij jazyk konca XVII – načala XIX veka. Sbornik statej*. St.Petersburg: Ili ran.
- Kuz'mina, I. B., Nemčenko, E. V. (1982): "Istorija pričastij". *Istoričeskaja grammatika russkogo jazyka. Morfologija glagol*. Moskva: Izdatel'stvo nayka
- Lomonosov, M. (1755): *Rossijskaja grammatika Michaila Lomonosova*. Pečatana v" Sanktpeterburgě. Pri Imperatorskoj Akademij Nauk" 1755 goda.
- Ludolf, H. W. (1696): *Grammatica russica*. I: (1959). *Grammatica russica* ed. B. O. Unbegaun. Oxford: Clarendon Press.
- Lunt, H. G. (1974): *Old Church Slavonic Grammar*. Sixth edition. Revised. The Hague-Paris: Mouton.

- Malyšev, V. I. (1965): *Drevne-russkie rukopisi puškinskogo doma*. Moskva, Leningrad: Izdatel'stvo "Nauka".
- Malyšev, V. I. (1954): "Bibliografija sočinenija protopopa Avvakuma i literatury o nem 1917-1953 godov". TODRL X. Moskva: Izdatel'stvo akademii nauk SSSR.
- Mathiassen, Terje (1996): *Russisk Grammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Merkulova, M. V. (1977): "Rečevaja struktura obraza avtora v Žitii protopopa Avvakuma". TODRL XXXII *Tekstologija i poetika ruskoj literatury XI-XVII vekov*. Leningrad: Izdatel'stvo "Nauka" Leningradskoe otdelenie.
- Morison, W. A. (1959): *The Present Gerund and Active Participle*. Studies in Russian Forms and Uses. London: Faber and Faber
- Mønnesland, S. (2002): *Bosnisk, kroatisk, serbisk grammatikk*. Oslo: Sypress forlag
- Nikiforov, S. D. (1952): *Glagol ego kategorij i formy v ruskoj pismennosti vtoroj poloviny XVI veka*. Moskva: Izdatel'stvo akademii nauk SSSR.
- Paffen, K. A. (1958): Die Hauptregeln der russische Grammatikk, 2. Teil, 150–157: Satzlehre. Halle an der Saale.
- Pustozerskij sbornik* (1975): *Avtografy sočinenij Avvakuma i Epifanija*. Leningrad: Izdatel'stvo "Nauka" Leningradskoe otdelenie.
- Rappaport, G. C. (1984): *Grammatical Function and Syntactic Structure: The Adverbial Participle of Russian*. UCLA Slavic studies; 9. Columbus, Ohio: Slavica Publishers
- Robinson, A. N. (1963): *Žisneopisanija Avvakuma i Epifanija. Issledovanije i teksty*. Moskva: Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR.
- Schmalstieg, W. R. (1976): *An Introduction to Old Church Slavic*. Cambridge: Slavica Publishers, Inc.
- Schenker, A. M. (1995): *The Dawn of Slavic. An Introduction to Slavic Philology*. New Haven and London: Yale University Press.
- Semakov, V. V. (1963): "O stilističeskoj markirovannosti aorista i imperfekta v jazyke Žitie protopopa Avvakuma". TODRL 39, 404-409.

- Smotryčkyj, M. (1974): *Hrammatiki slavenskija pravilnoe syntagma, jevje 1619*.
Herausgegeben und eingeleitet von Olexa Horbatsch. Frankfurt am Main: Kubon
& Sagner, München
- Sokolova, M. A. (1962): *Očerki po istoričeskoj grammatike russkogo jazyka*. Leningrad:
Izdatel'stvo Leningradskogo Universiteta.
- Stankiewicz E. (1984): *Grammars and Dictionaries of the Slavic Languages from the Middle
Ages up to 1850. An Annotated Bibliography*. Berlin, New York & Amsterdam:
Mouton Publishers.
- Terras, Victor red. (1985): *Handbook of Russian literature*. New Haven and London: Yale
University Press.
- Timberlake, Alan (1995): "Avvakum's Aorists". *Russian-Linguistics*. 1995 March; 19 (1) 25-
43
- Uspenskij, B. A. (2002): *Istorija russkogo literaturnogo jazyka (XI–XVII vv.)*. Moskva: Agent
Press
- Vinogradov, V. V. (1953): *Grammatika russkogo jazyka. Tom 1 Fonetika i morfologija*.
Moskva: Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR.
- Vinogradov, V. V. (1958): "K izučeniju stilja protopopa Avvakuma, principov ego
slovoupotreblenija". TODRL XIV. Leningrad, Moskva: Izdatel'stvo akademii
nauk SSSR.
- Vinogradov, V. V. (1972): *Ruskij jazyk. Grammatičeskoe učenije o slove*. Moskva:
Izdatel'stvo "Vysšaja škola".
- Vinogradov, V. V. (1978): *Izbrannye trudy. Istorija russkogo literaturnogo jazyka*. Moskva:
Izdatel'stvo "Nauka".
- Vlasto A. P. (1988): *A Linguistic History of Russia to the End of the Eighteenth Century*.
Oxford: Clarendon Press.
- Voge, N. (1958): "The Post-Positiv Article of Avvakum and the Problem of Norms in
Seventeenth-Century Russian". *Slavic and East European Journal*, Vol. XVI
(1958).
- Živov, V. M. (2004): *Očerki istoričeskoj morfologii russkogo jazyka XVII–XVIII vekov*.
Moskva: Jazyki slavjanskoj kul'tury.

Oppslagsverk

Akademija nauk SSSR Institut russkogo jazyka (1980): *Russkaja grammatika tom I*. Moskva: Izdatel'stvo nauka.

Akadamija nauk SSSR Institut russkogo jazyka (1960): *Slovar' sovremennogo russkogo jazyka tom 1-17*. Moskva, Leningrad: Izdatel'stvo akademii nauk SSSR.

Aschehougs og Gyldendals Store norske leksikon. (1990): Bind 1, 2. utgave, 3. opplag. Oslo: Kunnskapsforlaget.

Berkov, V. (1994): *Russisk-Norsk Ordbok*. Oslo: Universitetsforlaget.

Berkov, V. (1999): *Aktiv russisk grammatikk*. Oslo: Unipub kompendier.

Dal' V. (1980): *Tolkovyj slovar' živogo velikoruskogo jazyka tom 1-4*. Moskva: Izdatel'stvo "Russkij jazyk"

Daum, E. og Schenk W. (1964): *Die Russischen Verben*. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie.

Norsk riksmålsordbok (1937): Oslo: H. Aschehoug & Co.

Slavjanskij institut akademii nauk češskoj respublike (1999): *Staroslavjanskij slovar' (po rukopisjam X-XI vekov)*. Moskva: Izdatel'stvo "Russkij jazyk"

Zaliznjak, A. A. (1977): *Grammatičeskij slovar' russkogo jazyka*. Moskva: Izdatel'stvo "Russkij jazyk"

Internett sider

Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon. URL:

http://www.bautz.de/bbkl/a/avvakum_petrovic.shtml

Gammeltroende. URL:

<http://www.tuad.nsk.ru/~history/Author/Russ/P/PushkarevCG/istorist.html>

Grammatikk. URL: <http://www.hi-edu.ru/x-books-free/xbook107/01/predmetnyj.htm>

Project on the Bibliography. Aorist. URL:

<http://www.scar.utoronto.ca/~binnick/TENSE/aorist.html>

Project on the Bibliography. On Old Church Slavonic. URL:

<http://www.scar.utoronto.ca/~binnick/TENSE/OnOCS.html>

Project on the Bibliography. On Participles. URL:

<http://www.scar.utoronto.ca/~binnick/TENSE/partic.html>

Project on the Bibliography. On Russian. URL:

<http://www.scar.utoronto.ca/~binnick/TENSE/OnRuss.html>